

भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी सांस्कृतिक विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

महाविद्यालयात दि.२१ जून २०२० रोजी आंतरराष्ट्रीय योग दिनानिमित्त महाविद्यालयात योग अभ्यासाचे आयोजन करण्यात आले होते. दि.२० डिसेंबर २०२० रोजी कर्मयोगी संत गाडगेबाबा यांच्या स्मृतीदिनानिमित्त आभासी पद्धतीने "कर्मयोगी संत गाडगेबाबा यांचे जीवन कार्य" या विषयावर जिल्हास्तरीय आंतर महाविद्यालयीन निबंध स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. या स्पर्धेसाठी अमरावती जिल्ह्यातील अनेक महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी आपले शोधनिबंध सादर करित उत्स्फूर्त सहभाग नोंदविला. या स्पर्धेच्या पारितोषिक प्राप्त विद्यार्थ्यांची नावे- प्रथम क्रमांक-कु. पूनम गजानन राठोड, श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती, द्वितीय क्रमांक- कु. भाग्यश्री केशवराव निमकर, गो.सी.टोम्पे महाविद्यालय, चांदूर बाजार तर तृतीय क्रमांक-कु.शितल काशिनाथ हिवराळे, महिला महाविद्यालय, अमरावती तसेच प्रोत्साहनपर पारितोषिक कु.साक्षी नरेंद्रपंत सावरकर, शासकीय विदर्भ ज्ञान विज्ञान संस्था, अमरावती व कु. शितल झणक हजारे, भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी या विद्यार्थ्यांना प्राप्त झाला. विजेत्या स्पर्धकांना ग्रंथ व ई-प्रमाणपत्र तर स्पर्धे सहभागी स्पर्धकांना ई-प्रमाणपत्र प्रदान करण्यात आले. उपरोक्त महाविद्यालयातील विजेत्या व सहभागी स्पर्धक विद्यार्थी प्रतिनिधींचे मा.प्राचार्य डॉ.सुरेश भ. बिजवे यांनी व सांस्कृतिक विभागाच्या समितीतील सभासदांनी अभिनंदन केले. तसेच या स्पर्धेत सहभागी होऊन उत्स्फूर्त प्रतिसादाबद्दल मनःपूर्वक आभार मानलेत.

महाविद्यालयातील सांस्कृतिक विभागांतर्गत कु.शितल झणक हजारे, बी.ए.भाग-२ ह्या विद्यार्थिनीने आभासी पद्धतीने संपन्न झालेल्या राज्यस्तरीय व जिल्हास्तरीय वकृत्व, वाद-विवाद स्पर्धेत सहभाग नोंदविला.

महाविद्यालयातील सांस्कृतिक विभागांतर्गत राबविण्यात आलेल्या विविध उपक्रमांच्या आयोजनाकरिता प्राचार्य डॉ.सुरेश भ. बिजवे यांचे उपयुक्त मार्गदर्शन लाभले. सांस्कृतिक विभाग समितीत डॉ.भगवान साबळे, डॉ.संदीप राऊत, प्रा.विनायक खांडेकर व डॉ.एल.आर. टेंभुर्णे आदी सभासद कार्यरत होते.

प्रा.डॉ.भगवान जे.साबळे
सांस्कृतिक विभाग,
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

राष्ट्रीय सेवा योजना

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

१. राष्ट्रीय सेवा योजना विभागांतर्गत खालील उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आलेले होते.
२. आंतरराष्ट्रीय योग दिन- दि.२१-६-२०२०.
३. रोप निर्मितीसाठी विविध फळ बियांचे संकलन - या कार्यक्रमात जवळपास ५००० बियांचे संकलन करून रोप निर्मितीसाठी सिडबॉल तयार करण्यात आले.
४. रद्दी पेपरचा पुर्नवापर - महाविद्यालयातील टाकाऊ पाठकोऱ्या कागदांचे संकलन करून त्यांचा पुर्नवापर करण्यात आला.
५. वृक्षरोपण कार्यक्रम - स्वयंसेवकांच्या मार्फत त्यांच्याच आजुबाजूच्या परिसरात १७० वृक्षांची लागवड करण्यात आली.
६. एड्स जनजागृती कार्यक्रम - दि.१ डिसेंबर २०२० रोजी आभासी पद्धतीने एड्स जनजागृती बाबत कार्यक्रम घेण्यात आला.
७. टाकाऊ वस्तूंचा पुर्नवापर- बिसलरीच्या बॉटल जमा करून त्यामध्ये नवीन रोपांची लागवड करण्यात आली.
८. स्वच्छता अभियान- दि.१५-१२-२०२० रोजी महाविद्यालय व आजुबाजूच्या परिसरामध्ये स्वच्छता अभियान राबविण्यात आले.
९. रांगोळी स्पर्धेचे आयोजन - एड्स जनजागृती बाबत रांगोळी स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. ज्यामध्ये २५ स्वयंसेवकांनी सहभाग नोंदविला.
१०. जयंती आणि पुण्यतिथी - राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून महाविद्यालयात आभासी पद्धतीने सर्व थोर महापुरुषांच्या जयंती आणि पुण्यतिथी साजऱ्या करण्यात आल्या.
११. राष्ट्रीय चर्चासत्राचे आयोजन - राष्ट्रीय सेवा योजना, भा.म.वि.मोर्शी, राज्यशास्त्र विभाग, भा.म.वि. मोर्शी आणि राष्ट्रीय सेवा योजना, संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती यांच्या संयुक्त विद्यमाने "Human Rights & Fundamental Freedoms in India and International Context" या विषयावर एक दिवसीय वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले.
१२. कोरोना काळात केलेली कामे -

* भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी येथील रासेयो स्वयंसेवकांनी प्रत्यक्ष मदत कार्यात म्हणजेच धान्य वाटप कार्यात सुमारे ४१ विद्यार्थ्यांनी तसेच सुमारे २६० मास्क तयार करून त्यांचे वाटप विद्यार्थ्यांनी केले. गरजूंना जेवणाचे डबे सुमारे १८ विद्यार्थ्यांनी पोहचून सक्रिय सहभाग नोंदविला. तसेच कोरोना काळात रासेयो स्वयंसेवकांनी व इतर महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांनी कोरोना आपत्तीग्रस्तांची सेवा कार्यात सक्रिय सहभाग नोंदविला व त्यांची एकूण संख्या ही ७१ इतकी होती.

- * कोरोना काळात सुमारे २८ कुटुंबियांना मदत कार्य करण्यात आले.
- * भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी येथील रासेयो स्वयंसेवकांनी जंतूनाशक फवारणी केली व यामध्ये सुमारे १६ स्वयंसेवक सहभागी होते.
- * भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी येथील सुमारे ८४ रासेयो स्वयंसेवकांनी आरोग्य सेतू ॲप डाऊनलोड केला.
- * भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी येथील सुमारे ३५ स्वयंसेवकांनी सोशल मीडियाच्या माध्यमातून जनजागृती केली तसेच परिसर व गावात स्वच्छता मोहमेत सुमारे ९० स्वयंसेवकांनी सहभाग नोंदविला.
- * भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी येथील सुमारे ०९ स्वयंसेवक मोर्शी येथील लंच बॉक्स नावाने कार्य करत असलेल्या टीम सोबत रोज १५०० डबे तयार करण्यास आणि वाटप करण्यास मदत करत होते.
- * जनजागृतीसाठी रासेयोच्या माध्यमातून ८०० पोस्टर तयार करून बसस्थानक, शाळा, महाविद्यालय, सामान्य रुग्णालय, हॉस्पिटल, चौक, दुकाने, मेडिकल्स, नगरपरिषद, मंदिरे व कार्यालये इत्यादि ठिकाणी लावण्यात आले.
- * भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी येथील राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रम अधिकारी डॉ. सावन देशमुख तसेच डॉ. शिरीष टोपरे, डॉ. संदीप राऊत आणि महाविद्यालयाचे माजी प्राचार्य डॉ. जी. एस. मेश्राम सर यांनी प्रत्येकी एन.एस.एस.च्या माध्यमातून मोर्शी लंच बॉक्स टीमला प्रत्येकी ५००१/- असे मिळून सुमारे २०,०००/- रुपये दान केले.
- * भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी येथील माजी एन.एस.एस. स्वयंसेवक अक्षय लुंगे व इतर १२ स्वयंसेवक व कार्यक्रम अधिकारी यांच्या मार्गदर्शनाखालकी ५ अपंग कुत्रे, १ माकड, १ रोही आणि १ घुबड यांचा सांभाळ करत असून रोज किमान ६ ते ७ साप (लोकांच्या घरात निघालेले) पकडून त्यांना नैसर्गिक आवासात सोडले होते.
- * राष्ट्रीय सेवा योजना भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी आणि कार्स अमरावती यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'पशुपक्षी संवर्धन स्पर्धेचे' आयोजन करण्यात आले होते. यामध्ये ४८ लोकांनी सहभाग नोंदविला.

प्रा.डॉ. सावन देशमुख
कार्यक्रम अधिकारी, राष्ट्रीय सेवा योजना
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

इंग्रजी विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

Activities Conducted by the English Department

Academic Session 2020-21

1. Online Seminars conducted by the department.
2. Online Story Writing Competition.
3. Online Dictation Activity.
4. Languages related important days celebration.
5. Essay writing competition.
6. Elocution competition.

Above activities timely conducted by the English Department.

One research scholar has registered for the Degree of Doctor of Philosophy under the guidance of Prin. Dr. Suresh B. Bijawe.

Prin. Dr. Suresh B. Bijawe has published five research papers in Peer Reviewed & UGC Care Listed Journals.

प्राचार्य डॉ. सुरेश भ. बिजवे

इंग्रजी विभाग प्रमुख

भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

मराठी विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

महाविद्यालयातील विभागांतर्गत २०२०-२१ या शैक्षणिक सत्रात दि.०५-१०-२०२० रोजी 'मराठी अभ्यास मंडळा'च्या उद्घाटन समारंभाचे आयोजन आभासी पद्धतीने करण्यात आले. दि.०१ जानेवारी ते १५ जानेवारी २०२१ या कालावधीत "मराठी भाषा संवर्धन पंधरवाडा" आभासी पद्धतीने साजरा करण्यात आला होता. त्या निमित्ताने "सुंदर हस्ताक्षर स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा व निबंधलेखन स्पर्धा" आदी स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते.

दि.२७ फेब्रुवारी २०२१ रोजी मराठी भाषा गौरव दिवस व कवीवर्य कुसुमाग्रज यांच्या जयंतीच्या निमित्ताने काव्यलेखन स्पर्धेचे आभासी पद्धतीने आयोजन करण्यात आले होते.

दि.१४ सप्टेंबर ते ३० सप्टेंबर २०२१ या कालावधीत 'मराठी शुद्धलेखविषयक नियम' या घटक मूल्यावर आधारित ऑनलाईन कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यशाळेत एकूण ६० विद्यार्थी सहभागी झाले होते.

डॉ. भगवान साबळे यांनी यू.जी.सी. एच.आर.डी.सी. गुजरात विद्यापीठ, अहमदाबाद द्वारे आयोजित 'शॉर्ट टर्म कोर्स' दि.२९-०५-२०२० ते ०३-०६-२०२० दरम्यान सहभागी होते.

डॉ. भगवान साबळे हे विविध राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय वेबिनारमध्ये सहभागी झाले होते तसेच त्यांचे Peer Reviewed & UGC Care Listed Journal मध्ये ३ शोधनिबंध प्रकाशित झालेय

डॉ. भगवान जे.साबळे

मराठी विभाग प्रमुख
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

इतिहास विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

शैक्षणिक सत्र २०२०-२१ मध्ये इतिहास विभागांतर्गत 'इतिहास अभ्यास मंडळा'चे गठन करण्यात आले असून या अभ्यास मंडळांतर्गत विविध व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. दि.१ ऑगस्ट २०२० ला क्रांती दिनानिमित्त व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते.

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ अमरावती द्वारे घेण्यात आलेल्या उन्हाळी २०२० परीक्षेमध्ये एम.ए. इतिहास (भाग-२) च्या २ विद्यार्थीनी गुणवत्ता यादीत स्थान प्राप्त झाले.

गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थ्यांची नावे-

१. कु. गृहिणी जाणे - प्रथम मेरीट
२. कु. निलीमा हिवसे - दहावी मेरीट

डॉ. संदीप राऊत यांनी यू.जी.सी. एचआर.डी.सी. रामनुज कॉलेज, दिल्ली द्वारे आयोजित Faculty Development Program दि.१८-०५-२०२० ते दि.०३-०६-२०२० या दरम्यान सहभागी झाले होते. तसेच सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे आयोजित एफ.डी.पी. मध्ये दि.११-०७-२०२० ते दि.१७-०७-२०२० या दरम्यान सहभागी होते तसेच संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती द्वारे आयोजित 'शॉर्ट टर्म कोर्स' दि.३०-११-२०२० ते ०५-१२-२०२० दरम्यान सहभागी होते.

डॉ.संदीप राऊत यांच्या मार्गदर्शनात २ विद्यार्थ्यांनी आचार्य पदवी करिता नोंदणी केली. Peer Reviewed & UGC Care Listed Journal मध्ये त्यांचे ४ शोधनिबंध प्रकाशित झाले.

डॉ. संदीप राऊत

इतिहास विभाग प्रमुख
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

इतिहास विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

शैक्षणिक सत्र २०२०-२१ मध्ये इतिहास विभागांतर्गत 'इतिहास अभ्यास मंडळा'चे गठन करण्यात आले असून या अभ्यास मंडळांतर्गत विविध व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. दि.९ ऑगस्ट २०२० ला क्रांती दिनानिमित्त व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ अमरावती द्वारे घेण्यात आलेल्या उन्हाळी २०२० परीक्षेमध्ये एम.ए. इतिहास (भाग-२) च्या २ विद्यार्थीनी गुणवत्ता यादीत स्थान प्राप्त झाले.

गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थ्यांची नावे-

१. कु. गृहिणी जाणे - प्रथम मेरीट
२. कु. निलीमा हिवसे - दहावी मेरीट

डॉ. संदीप राऊत यांनी यू.जी.सी. एचआर.डी.सी. रामनुज कॉलेज, दिल्ली द्वारे आयोजित Faculty Development Program दि.१८-०५-२०२० ते दि.०३-०६-२०२० या दरम्यान सहभागी झाले होते. तसेच सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे आयोजित एफ.डी.पी. मध्ये दि.११-०७-२०२० ते दि.१७-०७-२०२० या दरम्यान सहभागी होते तसेच संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती द्वारे आयोजित 'शॉर्ट टर्म कोर्स' दि.३०-११-२०२० ते ०५-१२-२०२० दरम्यान सहभागी होते.

डॉ.संदीप राऊत यांच्या मार्गदर्शनात २ विद्यार्थ्यांनी आचार्य पदवी करिता नोंदणी केली. Peer Reviewed & UGC Care Listed Journal मध्ये त्यांचे ४ शोधनिबंध प्रकाशित झाले.

डॉ. संदीप राऊत
इतिहास विभाग प्रमुख
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

राज्यशास्त्र विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

शैक्षणिक सत्र २०२०-२१ मध्ये राज्यशास्त्र विभागाच्या अंतर्गत राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळाचे गठन करण्यात आले. या अभ्यास मंडळाअंतर्गत विविध व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. दि.२६ नोव्हेंबर २०२० ला संविधान दिनानिमित्त व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते.

राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने दि.१४ डिसेंबर २०२० रोजी "मानवी हक्क" दिनाचे औचित्य साधून "भारतीय आणि आंतरराष्ट्रीय संदर्भात मानवाधिकार आणि मूलभूत स्वातंत्र्य" या विषयावर राष्ट्रीय वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले होते.

डॉ. आर.जी.बांबोळे यांचे 'भारत की विदेशनिती और कुटनीती' पुस्तकाचे प्रकाशन झाले आणि Peer Reviewed & UGC Care Listed Journal मध्ये ३ शोधनिबंध प्रकाशित झाले.

डॉ. रजनीश बांबोळे

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

अर्थशास्त्र विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

शैक्षणिक सत्र २०२०-२१ मध्ये अर्थशास्त्र विभागांतर्गत अर्थशास्त्र अभ्यास मंडळाचे गठन करण्यात आले. या अभ्यास मंडळाअंतर्गत विविध व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. दि.१८-१२-२०२० ला राष्ट्रीय वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले होते.

डॉ.एल.आर.टेंभुर्णे ह्या Faculty Development Programme दि.०३-०८-२०२१ ते ०७-०८-२०२१ या दरम्यान सहभागी झाल्या होत्या. तसेच दि.०१-०५-२०२१ रोजी स्व.वसंतराव कोल्हटकर महाविद्यालय, रोहणा, जि.वर्धा येथे अतिथीत व्याख्यानाकरिता उपस्थित राहिल्यात. Peer Reviewed & UGC Care Listed Journal मध्ये ३ शोधनिबंध प्रकाशित झाले.

प्रा.डॉ. एल.आर.टेंभुर्णे

अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

भूगोल विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

भूगोला विभागांतर्गत दि. १९ डिसेंबर २०२० रोजी "Science & Technology for Sustainable Development with Woman Empowerment" या विषयावर राष्ट्रीय वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले होते. याशिवाय अभ्यास मंडळाचे कार्यक्रम आभासी पद्धतीने साजरे करण्यात आले. प्रा. गोपाल भलावी यांनी विविध राष्ट्रीय वेबिनारमध्ये सहभाग घेतला व शोधनिबंध प्रकाशित केले. डॉ. सावन देशमुख यांच्या मार्गदर्शनात ४ विद्यार्थ्यांनी आचार्य पदवी करिता नोंदणी केली. त्यांनी विविध महाविद्यालयात रिसोर्स पर्सन म्हणून वेबिनार मध्ये एकूण १२ व्याख्याने दिली.

डॉ. सावन देशमुख यांचे २ आंतरराष्ट्रीय शोधपत्रिकेत शोधनिबंध प्रकाशित झाले.

डॉ. सावन देशमुख

भूगोल विभाग प्रमुख
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

गृहअर्थशास्त्र विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

गृहअर्थशास्त्र विभागांतर्गत भरतकला, पाककला, अन्न संरक्षण, अन्न भेसळ यांची शास्त्रीय माहिती विद्यार्थ्यांना दिली जाते. या विभागांतर्गत दि. १ ते ७ ऑगस्ट २०२० जागतिक स्तनपान सप्ताहानिमित्त वाढत्या स्तन कर्करोग यावर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. तसेच प्रांतीय पोषाख स्पर्धा, पुष्प रचना स्पर्धा, सॅलड सजावट स्पर्धा, पौष्टिक पाककला स्पर्धा व आनंद बाजार स्पर्धा अशा विविध स्पर्धा विद्यार्थिनींच्या कला गुणांना वाव मिळावा या हेतूने आयोजित करण्यात आल्या होत्या. तसेच गृहशास्त्र विभागाच्या वतीने स्वयंरोजगार प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात येते. यातून प्रेरणा घेऊन एका विद्यार्थिनीने स्वतःचे गृहउद्योग व लघुउद्योग सुरू केलेले आहे.

प्रा.कु. अश्विनी हूड

गृहअर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

वाणिज्य विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

शैक्षणिक सत्र २०२०-२१ मध्ये वाणिज्य विभागांतर्गत वाणिज्य अभ्यास मंडळाचे गठण करण्यात आले. अभ्यास मंडळांतर्गत विविध व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ अमरावती द्वारे घेण्यात आलेल्या उन्हाळी २०२० परीक्षेमध्ये एम.कॉम. भाग-२ च्या एका १ विद्यार्थीनींनी गुणवत्ता यादीत स्थान प्राप्त केले.

(१) कु. दिक्षा निभोरकर - चौथी मेरीट
वाणिज्य विभागातील प्रा.व्ही.व्ही. खांडेकर व प्रा.डी.एन.काळे यांनी यू.जी.सी. एच.आर.डी.सी. अंतर्गत रामनुजन कॉलेज, दिल्ली द्वारे आयोजित Faculty Development Program दि.२५-०७-२०२० ते दि.१०-०८-२०२० या दरम्यान सहभागी झाले होते. Peer Reviewed & UGC Care Listed Journal मध्ये प्रा.व्ही.व्ही.खांडेकर व डी.एन.काळे यांचे ४ शोधनिबंध प्रकाशित झाले.

प्रा.व्ही.व्ही.खांडेकर

वाणिज्य विभाग प्रमुख

प्रा.डी.एन.काळे

वाणिज्य विभाग
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

विज्ञान विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

महाविद्यालयातील विज्ञान शाखेच्या वतीने 'विज्ञान अभ्यास मंडळा'चे गठण करण्यात आले व त्यांतर्गत विविध उपक्रम राबविण्यात आले. मराठी विभागाच्या वतीने शुद्धलेखन ऑनलाईन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. जीवशास्त्र, रसायनशास्त्र व भौतिकशास्त्र आदी विषयांच्या प्राध्यापकांनी विद्यार्थ्यांकडून ऑनलाईन पद्धतीने प्रोजेक्ट व प्रॅक्टिकल पूर्ण करून घेतले.

प्रा. डी.जे.मोरे

विज्ञान शाखा
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

Physical Education Activity Report - 2020-21

1. Attended Workshop on Sports and Health Education organized by Shri Sarit Savata Maili Gramin Mahavidyalaya, Fulambari.

2. National Online Faculty Development Program "Physical Education and Sports through Innovative Teaching & Learning, ICT and Professional Approach" 27 May to 2 June 2021 organized by Guru Angad Dev Teaching Learning Centre A Centre of Ministry of Education under PMMNMTT scheme S.G.T.B.

3. Resource person at One-Day National E-Seminar organized by Lokmanya Mahavidyalaya, Warora on 06-05-2021.

4. Attended International conference on Sports and Allied Sciences, organized by L.N.C.P.E. Gwalior on 23-14 February 2021.

5. Resource person at Online 30-Hrs. Certificate Course organized by Govt. Autonomous Girl's P.G. College o Excellence, Sagar 21-01-2021 to 05-02-2021.

Paper Publication in Journals-

1. Published research paper on "Reviving Sports Post Corona Pandemic"

2. Published research paper on "Reforms needed in Physical Education"

3. Published by Ajanta- An International multidisciplinary Quarterly Research Journal.

3. Published research paper on "Effect of Corona Pandemic on Sport"

Proposed activity-

1. Organization International Webinar in Physical Education and Sports.

As no intercollegiate tournaments were organized by S.G.B.A. University due to Corona Pandemic, our college teams could not participate in intercollegiate tournaments during session 2020-21.

Dr. S.V. Topare

Physical Director,

Bharatiya Mahavidhyalaya, Morshi

ग्रंथालय विभाग

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

ग्रंथालय विभागाच्या वतीने कोवीड-१९ च्या पार्श्वभूमीवर कधी ऑनलाईन तर कधी ऑफलाईन पद्धतीने विविध उपक्रमांचे आयोजन केलेले आहे. ग्रंथालय विभागाने BMV Library & Knowledge Resource Center, Morhsi, Dist. Amravati या पेजच्या माध्यमातून व "BMVM LIB REDER CLUB" या वॉट्सअप ग्रुपच्या माध्यमातून वाचकांना नवनवीन सेवेचे ज्ञान पोहोचविण्याचे कार्य ग्रंथापल अरविंद पाझारे यांनी केले. दि. १२-०८-२०२० रोजी ग्रंथालय शास्त्राचे जनक डॉ.एस.आर.रंगनाथन यांची जयंती साजरी करण्यात आली.

दि. १५-१०-२०२० भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम यांचा जन्मदिवस प्रेरणा दिन म्हणून साजरा करण्यात आला.

दि. २२-०१-२०२१ रोजी मोर्शी व वरूड पंचायत समिती अंतर्गत येणाऱ्या पोलीस व महसूल कर्मचाऱ्याकरिता Grace Infosolt Pvt. Ltd. वर्धा द्वारा निर्मित Preventive Action Management या सॉफ्टवेअरचे प्रशिक्षण देण्यात आले. या कार्यक्रमाला एकूण ४० पोलीस व महसूल कर्मचारी सहभागी झालेले होते.

या शैक्षणिक सत्रामध्ये ग्रंथालय विभागाद्वारे वरिष्ठ व कनिष्ठ महाविद्यालयारिता पुस्तके खरेदी करण्यात आली. तसेच २८ नियतकालिके सुरू करण्यात आली याकरिता एकूण ८१२१०/- रुपये खर्च करण्यात आले.

महाविद्यालयाचे ग्रंथपाल प्रा.अरविंद पाझारे यांना 'मनुष्यबळ विकास संस्था, मुंबई' यांच्याद्वारे आदर्श ग्रंथपालक ग्रंथमित्र पुरस्कार २०२० प्राप्त झाला. तसेच ग्रंथालय विभागाच्या वतीने राष्ट्रीय वेबिनारचे आयोजन केले होते.

प्रा. अरविंद संभाजी पाझारे

ग्रंथपाल

भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

एच.एस.सी. लोकेशन विभाग,
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

करोव्याकरिता वेळोवेळी मार्गदर्शन केले.
समस्याचे निराकरण ऑनलाईन पद्धतीने केले. तसेच कोरोना आजारपासून स्वतःचे रक्षण
ऑनलाईन बोर्डाच्या निकाल संकेतस्थळावर टाकण्यात आला. तसेच वेळोवेळी विद्यार्थ्यांना योग्या
त्यासाठीबतच बोर्डाच्या परिपत्रकांनुसार वर्ग १२ मधील विद्यार्थ्यांचे निकाल तयार करून
सुठवातील वर्ग ११ चा निकाल लावला.
द्वारे अभ्यासक्रम पूर्ण केला. तसेच ऑनलाईन चाचण्या घेतल्या व विषयाचे मूल्यांकन करून सत्राच्या
वैयक्तिक अथवा ग्रुपद्वारे संपर्क साधून त्यांना मार्गदर्शन केले. तसेच जिओमीट, टेलीग्रॅम, यूट्यूब या
करणे शक्य होऊ शकले नाही. त्यामुळे वर्ग ११ व १२ चे व्हॉट्सअप ग्रुप तयार केले. त्यांच्याशी
२०२०-२१ या शैक्षणिक सत्रात कोवीड-१९ मुळे महाविद्यालयात वर्गात प्रत्यक्ष अध्ययन अध्यापन
मार्फत आँड रिटेल मॅनजमेंट (२) अकाउंटिंग ऑफीस मॅनजमेंट (३) इलेक्ट्रिकल टेक्नोलॉजी. सत्र
एच.एस.सी. लोकेशन भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी ला एकूण तीन ट्रेड आहेत. (१)

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

एच. एस. सी. लोकेशन विभाग

कनिष्ठ महाविद्यालयीन विभाग,
भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

त्यांच्या योग्या समस्यांचे निराकरण करण्याचा प्रयत्न केला.
संकेतस्थळावर टाकण्यात आला. तसेच वेळोवेळी विद्यार्थ्यांना ऑनलाईन पद्धतीने मार्गदर्शन करून
परिपत्रकांनुसार वर्ग १२ मधील विद्यार्थ्यांचे निकाल तयार करून ऑनलाईन निकाल बोर्डाच्या
केले व प्रत्यक्षपणे नवीन सत्राच्या सुठवातील वर्ग ११ चा निकाल लावला. त्यासाठीबतच बोर्डाच्या
ऑनलाईन पद्धतीने घटक चाचण्या/वर्ग चाचण्या घेऊन विद्यार्थ्यांच्या विविध विषयांचे मूल्यांकन
करण्यात आले व विद्यार्थ्यांच्या विविध समस्या सोडविण्यात आल्या.
शिक्षकांनी अध्ययन-अध्यापनात खंड पडू नये याकरिता ड्यूटी ऑफ द्यारे ऑनलाईन अध्यापन
मार्गदर्शन करण्यात आले.

या विद्यार्थ्यांचा व्हॉट्सअप ग्रुप तयार करण्यात आला व त्यांच्याशी संपर्क करून त्यांना शैक्षणिक
महाविद्यालयात प्रत्यक्ष अध्ययन अध्यापन करणे शक्य होऊ शकले नाही. त्यामुळे वर्ग ११ व १२
सत्र २०२०-२०२१ या शैक्षणिक सत्रात कोरोना-१९ आजाराने ग्रस्त झाल्यामुळे

वार्षिक अहवाल : २०२०-२१

कनिष्ठ महाविद्यालयीन विभाग

भारतीय महाविद्यालय, मोर्शी

प्राचार्य डॉ. सुरेश भ. बिजवे यांच्या समवेत
वरिष्ठ महाविद्यालयीन प्राध्यापक वृंद.

प्राचार्य डॉ. सुरेश भ. बिजवे यांच्या समवेत
कनिष्ठ महाविद्यालयीन प्राध्यापक वृंद.

प्राचार्य डॉ. सुरेश भ. बिजवे यांच्या समवेत
एच.एस.सी. व्होकेशनल शाखेचे प्राध्यापक
व शिक्षकेतर कर्मचारी

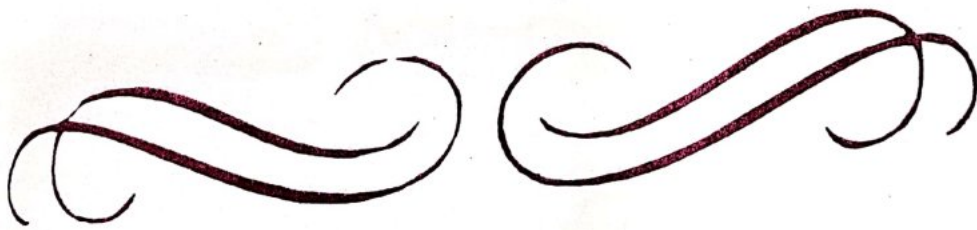
प्राचार्य डॉ. सुरेश भ. बिजवे यांच्या समवेत
कार्यालयीन कर्मचारी

मराठी विभाग

क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले: भारतातील पहिली शिक्षिका

कु. अमिषा प्रदीपराव तडस, बी.ए. भाग-३

सावित्रीबाई फुले ह्या भारतातील पहिल्या महिला शिक्षिका होय. स्त्रीमुक्ती चळवळीतील सेनानी, प्रौढ शिक्षणाच्या अग्रणी अशा विविध अंगांनी सावित्रीबाई फुलेंची कामगिरी गौरवशाली आहे. सावित्रीबाईंनी समाज प्रबोधन व समाज जागृतीसाठी सर्व सामान्यांना समजेल अशा भाषेमध्ये आपले विचार मांडले. उपेक्षित कामगार, महिला वर्ग, दलित-पद्दलिताना दारिद्र्याच्या खाईतून बाहेर काढणे, स्वाभिमान व स्वावलंबी बनविणे, स्त्रियांवरील सामाजिक अन्याय-अत्याचार दूर व्हावेत, रुढी-परंपरा, अंधश्रद्धा नष्ट करून त्यांच्यामध्ये वैज्ञानिक दृष्टिकोन निर्माण व्हावा यासाठी सावित्रीबाईंनी आपला देह चंदनाप्रमाणे झिजविला.

'स्त्री' परंपरेच्या पारतंत्र्यामध्ये पूर्णतः गुरफटल्या गेली होती. गुलामापेक्षाही भयानक जीवन ती जगत होती. पुरुष संस्कृतीने तिचा बळी घेतला होता. स्त्रियांचा फक्त स्वार्थासाठी उपयोग घेतला जात होता. तिने गुलामाप्रमाणे राबावे, कबाडकष्ट करावे आणि वंशाचा वारसा द्यावा. देवाधर्माच्या नावाखाली तिचा छळ मांडला होता. तिला सुद्धा मन, भावना आणि बुद्धी आहे या इथल्या माणासाला विसर पडला होता. स्त्रिया शिक्षित झाल्यानंतर आपल्या अत्याचाराचा प्रतिकार करतील, आपली मक्तेदारी खपवून घेणाऱ्या अशिक्षित म्हणून त्यांना अंधकाराच्या खाईतच राहू द्यावे असे स्वप्न पुरुषप्रधान संस्कृतीने पाहिले होते. परंतु सावित्रीबाईंमुळे स्त्रियांना सामाजिक प्रतिष्ठा, सन्मान व समानता मिळाली. त्यांना त्यांच्या अधिकाराची जाणीव व्हावी म्हणून त्यांना प्रथम शिक्षित करणे ह्या विचाराने प्रेरित होऊन सन् १९४८ मध्ये त्यांनी पुण्यामध्ये भिडे वाड्यात पहिली मुलींची शाळा

काढली. त्यावेळी अनेक अडचणींचा सामना करावा लागला. पहिली अडचण ही की त्यांना लिहिता-वाचता येत नव्हते. तेव्हा जोतिबा फुले यांनी सावित्रीला शिकविले. जेव्हा त्या मुलींना शिकवायला जायच्या तेव्हा रुढी परंपरेने जकडलेले अडाणी लोक त्यांना चिखल, शेण, दगड मारून अडविण्याता प्रयत्न करीत असत. तेव्हा सावित्रीबाई फुले ह्या सोबत एका पिशवीत दुसरं लुगडं नेत असत. याप्रकारचे त्रास त्यांनी सहन करून मुलींना शिक्षणाची दारे उघडली. त्या महात्मा फुलेंच्या बाजूने खंबीरपणे, समर्थपणे उभ्या राहिल्यात. भावी पिढी ज्ञान संपन्न व कर्तव्यदक्ष व्हावी म्हणून स्त्रियांना शिक्षित करणे आवश्यक आहे. एक 'स्त्री' शिक्षित झाली तर दोन कुटुंब शिक्षित व सुसंस्कृत होतात अशी धारणा सावित्रीबाईंची होती. आज महाराष्ट्रात शासनाची घोषणा आहे-

'शिकलेली आई घर पुढे नेई'

'सुखी संसाराचे सूत्र, कन्येलाच माना पुत्र'

या घोषणाप्रमाणे भारतीय स्त्री अधिक जागृत व्हायला लागली. आजच्या काळातील स्त्री ही राष्ट्रपती प्रतिभाताई पाटील, अंतराळवीर सुनिता विल्यम्स व कल्पना चावला अशा क्षेत्रांत अनेक स्त्रियांनी त्यांच्या बुद्धिमत्तेनुसार, ध्येयानुसार प्रगती साधून फार मोठी कामगिरी केली आहे, करत राहणार. पण हे सगळं शक्य झाले ते फक्त क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले यांच्या महान कार्यामुळे होय. याकरिता सावित्रीबाईंना विसरणे योग्य नव्हे. सावित्रीबाईंच्या ऋणामधून मुक्त होण्यासाठी त्या ज्ञानाचा इतर महिलांना सुद्धा लाभ देण्याची गरज आहे. आजही सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक व सांस्कृतिकदृष्ट्या अज्ञान स्त्रिया फुले काळातच वावरत आहेत. त्यांच्यापर्यंत ज्ञानाच्या

प्रकाशाचा किरण पोहचू शकला नाही. अशा स्त्रियांना त्यांचा अधिकार मिळवून देण्याची जबाबदारी सावित्रीबाईंनी आपल्यावर सोपविली आहे. त्यासाठी त्यांचे स्मरण म्हणून ३ जानेवारी हा जन्मदिन म्हणून साजरा करित आहोत. आम्हाला शिक्षणाचे मंत्र-तंत्र शिकवून ज्या माऊलीने नवा जन्म दिला त्या सावित्रीबाईंविषयी लिहिताना एवढेच सांगावेसे वाटते-

जोतीबाने सावित्रीने झिजवले तन
घडविले पती पत्नीने मुलींचे जीवन

सावित्रीला नव्हते अक्षराचे ज्ञान
जोतीबाने शिकविले पत्नीला छान
शिक्षिका होऊनी केले संगोपन

जोतीबाने सावित्रीने झिजवले तन
घडविले पती पत्नीने मुलींचे जीवन

बुधवार पेठेत पुण्याला शिकाया
बांधिला ज्ञानाचा मजबूत पाया
अमुच्यासाठी साठविले विद्येचे हे धन

जोतीबा अन् सावित्रीने झिजवले तन
घडविले पती पत्नीने मुलींचे जीवन...

■ ■ ■

मैत्री

मैत्रीत नसते कोणते बंधन
मैत्री करणे एकमेका द्यावया प्रेम-आंदन

मैत्रीस नसे कसली रीती
मैत्री म्हणजे निखळ प्रीती

मैत्रीत दाटतो निरागस एकच भाव
मैत्री म्हणजे एकमेकांच्या काळजाचा अचूक ठाव

मैत्री असे प्रेमाचीच शिंपण
खरंतर...मैत्री म्हणजे फक्त दोन मनांची
नाजूक गुंफन...

- कु. दिव्या संजय कुमरे
बी.ए. भाग-३

बाप

सगळे लोक म्हणतात बाप कठोर असतो
मायची बरोबरी बाप करत नसतो
अरे...लोकांनो बापाची बरोबरी तर
माय करत नसते
कारण माय मायाळू असते
एक एक पैसा जमवून घर बांधतो बाप
बायकोसोबत संसार करतो बाप
हे खरे आहे मुलांना जन्म देणारी माय
पण आयुष्य घडवितो तो बाप
मुलांना वेदना झाली की माय
जोरजोराने रडायला सुरुवात करते
पण बाजूला जाऊन अश्रू ज्या डोळ्यातून
पडत असते तो बापच असतो
मुलाची तयारी करून देणारी माय असते
पण शाळेत जाऊन मुलांना आणणारा बापच
आपण मात्र चटणी भाकर खाऊन राहत असेल
पण मुलांच्या हौशी पुरविणारा बापाच असतो
मुलीच्या लग्नासाठी लोकांकडून कर्ज काढून लग्न
करतो तो बापच असतो
माय मात्र नटून थटून पाहुण्यांचं स्वागत करते
अरे...माय माय म्हणता पण माय
आनंदाच्या सोहळ्यात नक्कीच असते
पण दुःखाच्या सोहळ्यात मात्र
बापालाच जावे लागते

- आदित्य विनोदराव जाधव
बी.ए. भाग-३

कुठे आहे गांधीजींच्या स्वप्नातील भारत?

कु. आचल नंदकिशोर चौधरी, बी.ए. भाग-१

देशाला स्वातंत्र्य मिळून सात दशके होत आहेत; पण गोरगरीब जनता सुखी झाली नाही. 'खेड्याकडे चला' हा गांधीजींची संदेश तो पूर्णपणे दुर्लक्षिला गेला. शेतकरी दुःखी तर देश दुःखी. कुठे आहे तो गांधींच्या स्वप्नातला स्वाश्रयी व स्वावलंबी भारत? कुठे गेले ते मंतरलेले दिवस?

देशाला स्वातंत्र्य मिळून सात दशके पूर्ण होऊन स्वातंत्र्याचा 'हिरक महोत्सव' ही साजरा झाला. स्वातंत्र्य दिन संपला की मग सारे कसे शांत शांत. 'फिरून ये रे माझ्या मागल्या'.

या स्वातंत्र्याकरिता फार मोठे मोल द्यावे लागले. अनेक वीर पुरुषांनी आपले प्राण गमवावे लागले. असंख्य लोक कारागृहात खितपत पडून त्यांना नरक यातना भोगाव्या लागल्या. काहींनी भूमिगत होऊन क्रांतीचा अंगार धूमसत ठेवला. गांधी, विनोबा, भन्तार्लीसारख्या महामानवांना आत्मक्लेशाचा अवलंब करावा लागला. चंद्रशेखर, भगतसिंग, राजगुरु, सुखदेव या भारतमातेच्या सुपुत्रांना हौतात्म्य पत्करावे लागले. याची फलनिष्पत्ती म्हणजे भारताला स्वातंत्र्य प्राप्त झाले. त्यापाठोपाठ लगेच 'लोकशाही' प्रधान गणराज्य अस्तित्वात आले. सर्व सत्ता जनतेच्या हातात आली. त्यांनी निवडून दिलेले प्रतिनिधी त्यांच्या वतीने राज्यकारभार पाहू लागले.

प्रथम मतदात्याची वयोमर्यादा २१ वर्षे होती. कालांतराने ती १८ वर्षे झाली. प्रारंभीच्या काळात सर्वकाही सुरळीत चालले. 'सत्ता, अधिकार' हे सवेचे माध्यम होते. लोकांना नेत्यांविषयी विश्वास होता. देशासाठी त्यांनी घरादारावर तुळशीपत्र ठेवले. तन-मन-धन देशाला अर्पण केले. लोक आनंदी होते. विकासाची कामे होत होती. लोकशाहीची संकल्पना

जनमाणसात हळुहळू झिरपत होती. नंतर क्रमाक्रमाने लोकांच्या विचारसरणीत बदल होऊ लागला. सत्ता सेवेचे साधन राहिले नाही.

ते स्वार्थपूर्तीचे माध्यम बनले. अधिकाराचा दुरुपयोग होऊ लागला. अमाप बेहिशेबी धन, द्रव्य लोक जमा करू लागले. जनतेची अवहेलना होऊ लागली. 'धन्याचे नाव गण्या अन् चाकराचे नाव रुद्राजी बुवा' अशी अवस्था झाली.

'आंधळा दळतो आणि कुत्र पीठ खातो' असा प्रसंग निर्माण झाला. लोकप्रतिनिधी, आमदार, खासदार, मंत्री सेवक राहिले नाहीत तर ते मालक बनले. जनता अगतिक, हवालदिल झाली. वास्तविक नागरिक हा लोकशाहीचा मतदार राजा मानण्यात येतो. परंतु या मतदार राजाची उपेक्षा होताना दिसते.

लोकशाही टिकवायची असेल तर हक्क आणि कर्तव्याचा योग्य मेळ राखला पाहिजे. हक्काविषयीचे अज्ञान माणसाला गुलाम बनविते तर कर्तव्याविषयीचे अज्ञान त्याला बेजबाबदार बनविते.

स्वातंत्र्य, समता, न्याय, बंधुत्व आणि व्यक्ती सन्मान ही तत्त्वे भारतीय राज्यघटनेत आहेत; परंतु ती राज्यघटनेच्या पुस्तकात बंदिस्त आहेत. दारिद्र्य, अज्ञान, असुया, दुराग्रह व संकुचित दृष्टिकोन यामुळे जनता विकासापासून दूर आहे.

भारत जगातील एक समृद्ध देश आहे. प्रचंड मनुष्यबळ, लक्षावधी एकर सुपिक जमीन, विपूल नैसर्गिक ऊर्जास्रोत, संपन्न आध्यात्मिक वारसा, संत-सुधारक-विचारवंतांची ही पवित्र भूमी - असे असूनही लोक दुःखी-कधी-दरिद्री. देश श्रीमंत, पण लोक मात्र दरिद्री. Poverty in the

land of riches असा आपापसात दुर्लौकिक आहे.

दिल्लीपासून तर गल्लीपर्यंत सारा देश भ्रष्टाचाराने बरबटलेला आहे. अत्याचार, अनाचाराने देश रंजीस आलेला आहे. जनतेच्या निढळाच्या घामाने कमावलेल्या हजारो-करोडो रुपयांचा अपहार होत आहे. 'मोले घातले रडाय़ा नाही आसू नाही माया' असा हा प्रकार आहे. रोम जळत असताना सतार वाजविण्यात मशहूर असलेल्या सम्राट निरो प्रमाणे आपले राज्यकर्ते बेफिकीर आहेत. अधिकाऱ्यांवर त्यांचा तिळमात्र वचक नाही. त्यामुळे ते सराईत आणि निर्ढावलेले आहेत.

राजकारण्याचं बाकी एक छान असतं 'चित भी मेरी, पट भी मेरी'. झालेल्या कामाचं श्रेय लाटायला अगदी मुंडावळ्या बांधून तयार. काम झाले नाहीतर शासनाच्या माथी दोष लादून आपण धुतल्या तांदळासारखे निर्मळ आहोत, जनतेचे खरे कैवारी आपणच आहोत असा डांगोरा पिटायला तयार. सज्जन, सत्प्रवृत्त माणसांचे राजकारण आता राहिलेले नाही. जर कुणी योगायोगाने शिरलाच तर त्याला नामोहरम करून खड्यासारखा बाजूला काढून फेकतात. राजकारण्यांवर जनतेचा विश्वास नाही. टोपी फिरवण्यात त्यांचा हातखंडा तर पक्षबदल, गटबदल हा त्यांचा डाव्या हाताचा मळ. ज्याचे उपद्रव्य मूल्य अधिक त्याचा राजकारणात दबदबा असे समिकरण आहे.

पहाट

पहाटेच्या प्रहरी
हळूच याव्या आनंद लहरी
अंधार सारून दूर दूर
प्रकाशाचा अथांग पूर

सोनेरी शिंपण किरणांची
धरणीवरती पसरेल छान
निशिगंधही दिमाखात
बघेल ऐतीत, उंचावून मान

जुई, मोगरा, चमेलीही
दरवळेल घेऊन शुभ्र साज
नाजूक साजूक प्राजक्ताने
अंगण भरावे अवचित आज

चिमणी, चिमणी पाखर ही
झोका घेतील डहाळीवर
मध्येच टिपतील दाणापाणी
मधाचे पराग मधूर

-कु. अश्विनी अशोकराव काळे
बी.ए. भाग - २

गाडगेबाबांच्या कीर्तनातील तत्त्वज्ञान

कु.आरती विजय नांदगावकर, बी.ए. भाग ३

एक थोर आधुनिक मराठी संत व समाज सुधारक, फाटक्या गोधडीचा वेश आणि हातातील गाडगे यावरून 'गाडगे महाराज' हे नामाभिधान. समाजसुधारणा व लोक शिक्षण या उद्दिष्टपूर्तीसाठी कीर्तन संस्थेचा प्रभावी वापर. जातीभेद, अंधश्रद्धा, दृष्ट रुढी, अनिष्ट चालीरीती आणि अज्ञान दूर करण्याकरीता समाज मन जागृत केले. व्यक्तीहित, समाजहित विरोधी भ्रामक कल्पना व भावना यावर कठोर तर्कशुध्द आणि औपरोधिक प्रहार करून एकजिनसी आणि सामर्थ्यसंपन्न समाजनिर्मितीकरिता अथक प्रयत्न. पंढरपूर, आळंदी इत्यादी अनेक तीर्थक्षेत्रांच्या ठिकाणी यात्रेकरुंच्या सोयीसाठी धर्मशाळांची उभारणी केली. देवाच्या नावावर चालणारी अनेक ठिकाणची पशुहत्या बंद केली. देवा-धर्मासंबंधीच्या खुळ्या समजुतीचे उच्चाटन आणि खऱ्या मानवधर्माचा प्रचार केला. तुकाराम महाराज सत्पुरुष जगाले उपदेश करतात, चार वेद केले ब्रह्मदेवाने, पाचव्या वेदाने वानी केली तुकोबारायानं. ते महान पुरुष जगाले उपदेश करतात की, माणसाच्या जन्मात आल्यावर आपण काय करावं. पैसा कमावाव का बायकापोरं पोसूनच मरावं, का सग्यासोयऱ्यांचा, गणगोताचा मेळ करून ह्याच्यातच आयुष्य घालवावं. तरी माणसाच्या जन्मात येवून जो मनुष्य देवाचं भजन करील तुकोबाराया म्हणतात, तो देव होईल. तुकोबाराय स्वतःचा पुरावा देत म्हणत की,

'देव पाहावयासी मे ऽ लो ऽ अनू तेथे देव होवोनी ढेलो' तुकाराम महाराज म्हणतात, मी शेतकरी, शेतकऱ्याचा मुलगा मले ईश्वराच्या भक्तीचं

काय ज्ञान. संताचे पुरावे ऐकून भक्तीमार्गाले लागलो. देव कसा असेल? देव नाही दिसला, तुकाराम म्हणतात मीच देव झालो. आणखीन एक पुरावा आहे कोणी. देव देव म्हणून मनात कल्पना आनत असतील. देव कसा असेल? देव कधी भेटील? देव कधी पाहू? अशा ज्या मानसाच्या मनात कल्पना असतील तो माणूस भार्मिष्ठ आहे. मात्र त्याच भजन केल्यानं मनुष्य देव होते. माणूस बायकोशी बोलते, पोरीशी बोलते, पोराशी बोलते, मित्राशी बोलते, भांडण करून शिव्या देते, पण त्याले भजन करायची लाज वाटते ज्या माणसाले भजन करायची लाज वाटते तो माणूसच नाही.

'गोपाला गोपाला ! देवकीनंदन गोपाला' देव कसा आहे जसं वारं ज्ञानेश्वरीत एक पुरावा आहे

'वायु वसे सकाळ ठायी ।

परी त्याचे बिऱ्हाडचि नाही ॥'

'देव देव करता शिनले माझे मन'

देव देव म्हणून तुकोबा म्हणतात, मी खूप फिरलो, मेले शीन आला पण देव नाही दिसला मग दिसलं काय पानी आणि पाषाण जेथे... तेथे ।

'जत्रा में फत्रा बिढाया तीरथ बनाया पानी। दुनिया भाई दिवानी पैसे की धुलधानी॥'

तिर्थांले जान देवाचा संबंध नाही. पैशाचा नाश, खाना खराब आहे. 'गोपाला गोपाला । देवकीनंदन गोपाला ॥'

तुकोबा म्हणतात,

'दगडाचा देव बोलील तो कैसा ।

कवन काली वाचा फुटिल.. त्यासी॥'

वर हात केल्यानं देवाची भक्ती नाही मंग वर हात का करावा तर मानसाच्या अंगात अभिमान आहे जो-तो माणूस कुठीही जाईल तो आपल्या दिमाखातच त्याले

वाटते पण मले मरण ही येणार नाही, रोग ही होणार नाही.

“ज्याचा अभिमान... गेला।

अन् तुका म्हणे देव.... झाला ॥”

गरीब माणूस मोठ्या माणसाले प्रणाम करते भाऊसाहेब! कसा करते वाकून भाऊसाहेब! पण भाऊसाहेबाले नाही वाकता येत. ते भाऊसाहेब म्हणतात, की ए आज गडबड आहे, कल देखेंगे।

ज्याचा अभिमान गेला। अन् -तुका म्हणे देव... झाला ॥

देव पहिला नाही, देव दिसला नाही अन् देव कोणाले दिसणार नाही. कोण म्हणे राती स्वप्नात परमात्मा दिसले. शंख, चक्र, गदा सर्व साहित्य सामाईन घेऊन। परमात्मा नाही दिसला ॥

जे जे मनी वसे ते ते... स्वप्नी दिसे ॥

मग जे पाहिले नाही ते दिसतच नाही. मंग जो फोटो पाहातो तो

फोटोतलाच देव दिसतो. देव नाही दिसत देव दिसायची वस्तूच नाही मंग तीर्थात देव नाही. आता आपण गणपती मांडला की नाही? होय, हे गणपतीची गणपती बसोन देवाची भक्ती नाही एक रुढी पडली काय पडली मोरया मोरया मोरया ....।

“नही मेहजिंद में नही देवलमे हिरा खोया कचरे मे।”

“सूरत से किरत बडी बिनपंख उड जाय।

सूरती तो जाती रही किरत कबू ना जाय।।”

तुकाराम महाराजानी उपरोक्त दाखले देत किर्तनातून लोकांमध्ये वैचारिक परिवर्तन घडवून आणले. हेच त्यांच्या किर्तनाचे साथे-साथे तत्त्वज्ञान होय.

□ □ □

आई

पडछाया नको कुणाची
छाया हवी मला तुझी

संपत्ती नको विश्वाची
माया हवी मला तुझी

प्रकाश नको सूर्याचा
प्रकाश हवा तुझ्या नेत्राचा

आधार नको पृथ्वीचा
आधार हवा तुझ्या हातांचा

मैत्री नको देवाची
स्फूर्ती हवी तुझ्या शब्दांची

विश्वास नको दुनियेचा
श्वास हवा तुझ्या मायेचा

सुगंध नको या सृष्टीचा
गंध हवा फक्त तुझ्या प्रेमाचा

-कु.प्राजक्ता तुळशीराम डगवार
एम.ए. (राज्यशास्त्र) भाग-२

प्रेरणा

जगू नका निराशेचे जीवन
निश्चितच आहे आशेचे किरण

समजू नका अपयशी आहात तुम्ही
उद्या यशस्वी व्हालच तुम्ही

आणू नका अश्रू तुमच्या डोळ्यात
हसा तुम्ही गालातल्या गालात

आज काळोख आला तरी जीवनात
उद्या प्रकाश येईल तुमच्या आयुष्यात

विचारू नका कारण माझ्या प्रेरणेचं
कारण जीवन आहे

तुमच्या आमच्या सगळ्यांचे....

-कु. काजल विनोदराव वानखडे
बी.ए. भाग -३

मैत्री

मैत्री हवी सूर्यासारखी
सतत तेजस्वी असणारी

मैत्री हवी हिऱ्यासारखी
सतत चकाकणारी

मैत्री हवी पाण्यासारखी
सतत खळखळणारी

मैत्री हवी चंद्रासारखी
सतत शितलता देणारी

मैत्री हवी काचेसारखी
सतत पारदर्शक असणारी

मैत्री हवी मधासारखी
सतत गोडवा आणणारी

-चेतन राजेंद्र दुर्गे
बी.एससी. भाग -२

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज

कु.आकांक्षा बाळू खोडे, बी.कॉम. भाग १

तुकडोजी महाराज हे आधुनिक काळातील महान संत होते. आडकोजी महाराज हे त्यांचे गुरु. त्यांचे मुळचे माणिक हे नाव त्यांचे गुरु आडकोजी महाराज यांनी बदलून तुकडोजी असे केले. विदर्भात त्यांचा विशेष संचार असला तरी महाराष्ट्राभरच नव्हे, तर देशभर फिरून ते आध्यात्मिक, सामाजिक व राष्ट्रीय एकात्मतेचे प्रबोधन करीत होते. एवढेच नव्हे, तर जपानसारख्या देशात जाऊन त्यांनी सर्वांना विश्वबंधुत्वाचा संदेश दिला. सन् १९४२ च्या भारत छोडा आंदोलना दरम्यान काही काळ त्यांना तुरुंगवास भोगावा लागला. 'आते है नाथ हमारे' हे त्यांनी रचलेले पद या काळात स्वातंत्र्यलढ्यासाठी स्फूर्तिगान ठरले होते.

भारत हा खेड्यांचा देश आहे. हे लक्षात घेऊन ग्रामविकास झाला की राष्ट्राचा विकास होईल अशी तुकडोजी महाराजांची श्रद्धा व विचारसरणी होती. समाजातल्या सर्व घटकांतील लोकांचा उद्धार कसा होईल याविषयी त्यांनी कळकळीची चिंता केली. ग्रामोन्नती व ग्रामकल्याण हा त्यांच्या विचारसरणीचा जणू केंद्रबिंदूच होता. भारतातील खेड्यांच्या स्थितीची त्यांना पुरेपूर कल्पना होती त्यामुळे त्यांनी ग्रामविकासाच्या विविध समस्यांचा मूलभूतस्वरूपी विचार केला व त्या समस्या कशा सोडवाव्यात याविषयी उपाययोजनाही सूचविली. या उपाययोजना त्या काळी तर उपकारक ठरल्याच पण त्यानंतरच्या काळालाही उपयुक्त उपयुक्त ठरल्यात हे आज तीव्रतेने जाणवते. अशा गोष्टीतूनच राष्ट्रसंतांचे द्रष्टेपण दिसून येते.

अमरावतीजवळ मोझरीच्या गुरुकुंज आश्रमाची स्थापना हे तुकडोजी महाराजांच्या आयुष्यातील असे लक्षणीय कार्य आहे. त्याचप्रमाणे ग्रामगीतेचे लेखनही

त्यांच्या जीवनाकार्यातील अत्यंत महत्त्वाचा टप्पा आहे. 'ग्रामगीता' ही जणू तुकडोजी महाराजांच्या वाङ्मयसेवेची पूर्तीच होय. स्वतःला ते तुकड्यादास म्हणत कारण भजन म्हणताना ते जी भिक्षा घेत त्यावरच आपण बालपणी जीवन कंठिले ह्याची त्यांना जाणीव होती.

खेडेगाव स्वयंपूर्ण कसे होईल याविषयीची जी उपाययोजना तुकडोजी महाराजांनी सूचविली होती ती अतिशय परिणामकारक ठरली. ग्राम हे सुशिक्षित व्हावे, सुसंस्कृत व्हावे, ग्रामोद्योग संपन्न

व्हावेत, गावानेच देशाच्या गरजा भागवाव्यात,

ग्रामोद्योगांना प्रोत्साहन मिळाले. प्रचारकांच्या रूपाने गावाला नेतृत्व मिळावे असा त्यांचा प्रयत्न होता.

त्याचे प्रतिबिंब ग्रामगीतेत उमटले आहे.

देवभोळेपणा, जुनाट कालबाह्य अंधश्रद्धा नाहीशा व्हाव्यात याविषयी त्यांनी अविरत प्रयत्न केले.

सर्वधर्मसमभाव हेही या राष्ट्रसंतांच्या विचारविश्वाचे एक वैशिष्ट्य होते. त्यासाठी

तुकडोजी महाराजांनी सामुदायिक, सर्वधर्मीय प्रार्थनेचा आग्रहपूर्वक पुरस्कार केला.

तुकडोजी महाराज हे विवेकनिष्ठ जीवनदृष्टीतून एकेश्वरवादाचा पुरस्कार करीत असत. धर्मातील

अनावश्यक कर्मकांडाला त्यांनी फाटा दिला होता.

आयुष्याच्या शेवटापर्यंत त्यांनी आपल्या प्रभावी

खंजिरी भजनाच्या माध्यमातून त्यांना अभिप्रेत

असलेल्या विचारसरणीचा प्रचार करून

आध्यात्मिक, सामाजिक, राष्ट्रीय प्रबोधन केले.

स्वातंत्र्याच्या चळवळीत सहभाग घेतला म्हणून

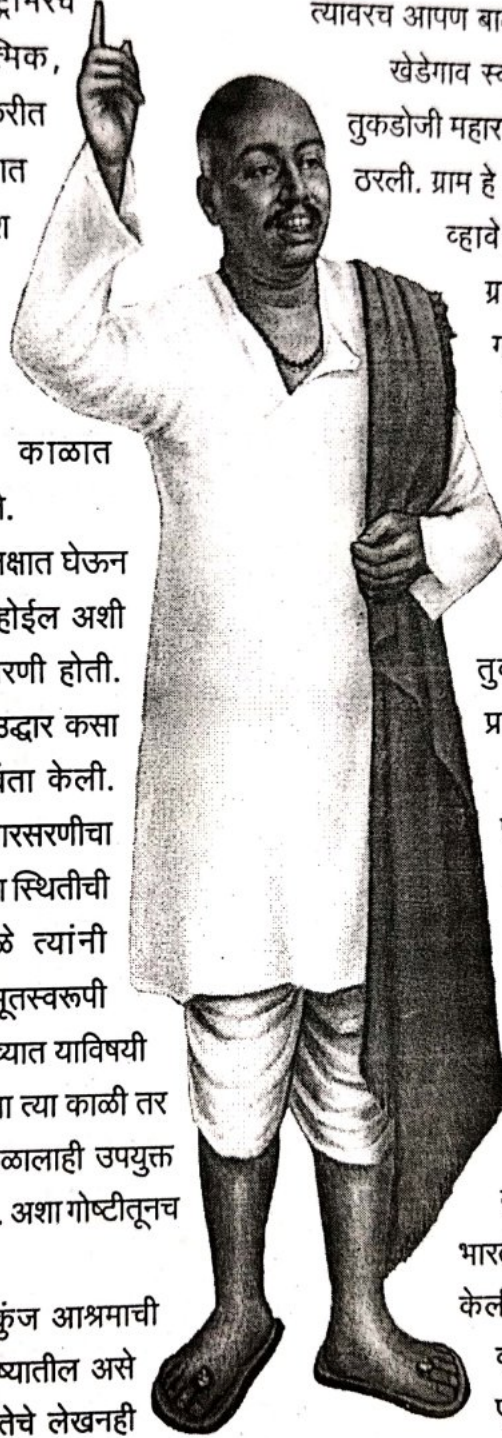
त्यांना कारावासही भोगावा लागला. अखिल

भारतीय पातळीवर त्यांनी साधू संघटनेची स्थापना

केली. गुरुकुंज आश्रमाच्या शाखोपशाखा स्थापन

करण त्यांनी शिस्तबद्ध सामाजिक कार्यकर्त्यांची

एक फळीच निर्माण केली. गुरुकुंजाशी संबंधित

असलेले हे सर्व निष्ठावंत कार्यकर्ते आजही त्यांचे हे कार्य अखंडव्रतासारखे चालवीत आहेत.

देशातले तरुण हे राष्ट्राचे भावी आधारस्तंभ ते बलोपासक असावेत म्हणजे ते समाजाचे व राष्ट्राचे संरक्षण करू शकतील ते नीतिमान व सुसंस्कृतयुक्त कसे होतील याविषयीचे उपदेशपर व मार्गदर्शनपर लेखन तुकडोजींनी केले. या राष्ट्रसंताने आपल्या लेखनातून व्यसनाधीनतेचा तीव्र निषेध केला.

ऐहिक व पारलौकिक याचा सुंदर समन्वय तुकडोजी महाराजांच्या साहित्यात झाला आहे. त्यांनी मराठीप्रमाणेच हिंदी भाषेतही विपुल लेखन केले. आजही त्यांचे हे साहित्य आपल्याला मार्गदर्शन करित आहे. यावरून त्यांच्या साहित्यात अक्षर वाङ्मयाची मूल्ये कशी दडली आहेत याची सहज कल्पना येईल. राष्ट्रपती भवनात

झालेले त्यांचे खंजिरी भजन ऐकून राजेंद्रप्रसाद यांनी तुकडोजी महाराजांना राष्ट्रसंत म्हणून संबोधिले होते. तुकडोजी महाराजांचे महानिर्वाण अश्विन कृष्ण पंचमी शके १८९० दि.३१ ऑक्टोबर १९६८ रोजी झाले.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या विचारांचा प्रचार व प्रसार अखिल भारतीय श्रीगुरुदेव सेवामंडळाद्वारे केले जाते.

'ग्रामगीता' हा त्यांचा ग्रामविकासावरील ग्रंथ प्रसिद्ध आहे. याशिवाय राष्ट्रसंतांची इतरही मौलिक ग्रंथसंपदा प्रकाशित झालेली आहे. त्यांचे ग्रामगीता ग्रंथामधील विचार सर्व सामान्यांपर्यंत पोहोचवे याकरिता महाराष्ट्र शासनाने ग्रामगीता हा ग्रंथ पुनर्मुद्रित करून सवलतीमध्ये उपलब्ध करून दिला आहे. अशा या महान राष्ट्रसंतांच्या विचाराला व कार्याला सलाम.

□ □ □

गर्भ

मी चांगले होते आई
तुझ्या गर्भात गं !
का जन्म दिला ?
मला निर्दयी समाजात गं !

तुझा घेतलेला श्वास
माझ्याकडे यायचा
तुझ्या तोंडाचा हा घास
माझासवे यायचा

कुणी केली करणी येथे
झाला माझा घात गं !
का जन्म दिला ?
मला निर्दयी समाजात गं !

तुझ्या गर्भात आई
पंख मिटून होते मी
पंख उमलून उडण्याची
वाट पाहत होते मी

इतक्यात पंखांना माझ्या
जाळून केले राख गं !
का जन्म दिला ?
मला निर्दयी समाजात गं !

सुगंधित फुल समजून
जन्माला यायचे होते
रंग, रूपाने स्वतःच्या
मोहरून त्याला
टाकायचे होते

वंश वंश करून केला
मला का गं दंश ?
का जन्म दिला ?
मला निर्दयी समाजात गं !

-कु. शुभांगी सुभाषराव पोटपिटे
बी.कॉम. भाग -३

धन्य तू तुळशीमाते

प्रत्येकांच्या अंगणी तू
कन्येपरी वाढत जाते
बहुगुणी जीवनदात्री
धन्य तू तुळसमाते

वृंदावनी शोभतसे
भार्या तू गोपाळाची
धरती मायेचा आसरा तुला
छाया लाभते आभाळाची

घरोघरी विवाहाचा
सोहळा तुझा दिमाखदार
नव्या नवरीपरी सजली
तुळस माझी भरदार

प्रत्येकाला सुखी ठेव
हेच मागतो तुला
सुदृढ आरोग्य लाभू दे
तुळसमाते मला...

-कु. धनश्री गोपाळराव इखार
बी.कॉम. भाग-२

स्वातंत्र्य लढ्यादरम्यान डॉ. आंबेडकरांची भूमिका

अक्षय सुधाकर तायवाडे, बी.ए.भाग-२

स्वातंत्र्य संग्रामादरम्यान डॉ.आंबेडकरांची भूमिका विशेष उल्लेखनीय आहे. सन् १९४२ ते १९५२ हा एक दशकाचा कालखंड डॉ.आंबेडकरांच्या जीवनातील अतिव्यस्ततेचा कालखंड होता. व्हाईसरॉयच्या मंत्रीमंडळात, राज्यघटना निर्मितीची सर्वस्व जबाबदारी, केंद्रिय मंत्रीमंडळात कार्य, सार्वत्रिक निवडणुका इत्यादी याच कालखंडात होत्या. अर्थातच डॉ.आंबेडकरांवर देशाच्या जबाबदारीचा भार सोपविण्यात आला होता. विद्यार्थी दशेपासून डॉ.आंबेडकरांची देशाप्रती प्रखर देशभक्ती दिसून येते. विदेशात शिक्षण घेत असतानाच त्यांनी 'रिस्पॉन्सिबिलिटीज ऑफ रिस्पॉन्सिबल गव्हर्नमेंट इन ब्रिटीश इंडिया' या शिर्षकाखाली केलेले लिखाण लंडन विश्वविद्यालय सभेत वाचून दाखविले होते. या लेखात त्यांनी ब्रिटीश सरकारवर ताशेरे ओढले होते. त्यामुळे त्यांचे ब्रिटीश विद्यार्थी मित्र त्यांच्यावर क्षुब्ध झाले. विद्यार्थी आंबेडकर यांनी आपल्या लेखात मांडलेली मते अगदी स्पष्टपणे एका क्रांतिकारकाची आहेत असे उद्गार जगविख्यात विद्वान हेरॉल्ड व लॉस्की यांनी त्यावेळी काढलेले होते.

अमेरिकेतील कोलंबिया विद्यापीठाला डॉक्टरेटसाठी सादर केलेल्या 'इव्हॅल्युशन ऑफ प्रॉव्हिन्शियल फायनान्स इन ब्रिटीश इंडिया' नावाच्या प्रबंधातही ब्रिटीश शासकांनी भारतात चालविलेल्या राजकीय दडपशाहीच्या विरोधात आवाज उठविला होता. चवदार तळ्याचा सत्याग्रह, पुणे पर्वती सत्याग्रह, काळाराम मंदिर प्रवेश आणि सतत चालविलेल्या इतर अनेक चळवळी या मानवी हक्कासाठी केलेला संघर्ष यातच

डॉ.आंबेडकरांची महानता दिसून येते. १९३० च्या नोव्हेंबर मध्ये झालेल्या पहिल्या गोलमेज परिषदेच्या पहिल्याच भाषणात डॉ.आंबेडकरांनी इंग्रजांवर तोफ डागली होती. ब्रिटीश राज्य भारतात येण्याआधी अस्पृश्यांची जी अवस्था होती त्यात तिळमात्र बदल झाला नसल्याचे मत मांडून ब्रिटीश प्रशासनावर आंबेडकरांनी कडक टीका केली होती. डॉ.आंबेडकरांनी आपल्या अनुयायांना केलेला सैन्यभरतीचा उपदेश आणि १९४२ साली बाबासाहेबांची व्हाईसरॉयच्या मंत्रीमंडळात मजुरमंत्री, कायदेमंत्री तसेच सार्वजनिक बांधकाम खात्याचे मंत्री म्हणून झालेली नियुक्ती यामुळे त्यांना 'राष्ट्रद्रोही' व 'स्वातंत्र्यविरोधक' अशी विशेषणे लावण्यात या विरोधकांनी मागेपुढे पाहिले नाही. उलट भारतीय जनतेला इंग्रजांकडून मिळणाऱ्या अमानवी वागणुकीची चीड डॉ.आंबेडकरांना होती म्हणूनच १९३० मध्ये नागपूरला भरलेल्या अस्पृश्य परिषदेत मार्गदर्शन करताना बाबासाहेब म्हणतात, ब्रिटीश सरकार येथे जोपर्यंत सत्तेवर आहे तोपर्यंत आपल्या लोकांवर होणारा अन्याय, अत्याचार, छळ आदि दूर होणे शक्य नाही. यासाठी ब्रिटीशांचे सरकार भारतातून गेले पाहिजे, अशी त्यांनी १९४२ च्या झालेल्या स्वातंत्र्य संग्रामापूर्वीच आग्रही भूमिका मांडली होती.

हजारो वर्षे अस्पृश्य लोकांनी आणि इतर मागासवर्गीयांनी आपले स्वातंत्र्य गमावले होते. अशा परिस्थितीमध्ये स्वातंत्र्यासाठी त्यांना कोणताही लढा देणे शक्यच नव्हते. कारण सुक्या जनावरांसारखे ते दुःख सहन करीत होते आणि गुलामगिरीच्या विळख्यात दडपले जात होते. आम्हाला सुद्धा स्वातंत्र्य हवे होते; परंतु

आम्ही आमच्याच देशात गुलाम होतो. म्हणून आंबेडकर ज्यांनी गलकालातील हजारो वर्षे आपले स्वातंत्र्य गमाविले होते त्या दलित, शोषित लोकांच्या स्वातंत्र्यासाठी लढत स्वतंत्र मजूर पक्षाच्या निर्मितीची परिणती सरंजामशाहीतून अर्थात अस्पृश्य लोकांचे सर्वसाधारण मानव हक्क दडपून टाकणाऱ्या क्रूर रुढीतून बाहेर पडण्यासाठी सुमारे दीड दशके डॉ.आंबेडकरांनी प्रदीर्घ चालविलेल्या लढ्यामध्ये झाली.

डॉ.आंबेडकरांचा संघर्ष हा मानवी अधिकारासाठी (व्यक्तीस्वातंत्र्य) होता. यासाठी डॉ.आंबेडकरांना अपमानही सहन करावा लागला. अस्पृश्यांसाठी इंग्रज सरकारने स्वतंत्र मतदारसंघाची मागणी मान्य केली. महात्मा गांधींनी पुण्याच्या येरवडा तुरुंगात आमरण उपोषण केले. ते सुटावे म्हणून ऐतिहासिक पुणे करारावर डॉ.आंबेडकरांनी स्वाक्षरी केली. डॉ.आंबेडकरांनी समाजहिताचा बळी देऊन राष्ट्रहिताला प्राधान्य दिले. हा त्यांचा त्याग स्मरणात राहिला

पाहिजे. असा अलौकिक त्याग करणारा डॉ.आंबेडकरांसारखा महामानव निराळाच!

घटना समितीची बैठक ९ डिसेंबर १९४६ मध्ये होऊन मसुदा समितीचे अध्यक्ष म्हणून डॉ.आंबेडकरांची नियुक्ती झाली. डॉ.आंबेडकरांनी १५ नोव्हेंबर १९४८ ला घटना समितीसमोर घटनेचा मसुदा सादर केला. १४ ते २६ नोव्हेंबरला विधेयकावर स्वाक्षरी करून २६ जानेवारी १९५० रोजी राज्यघटना अंमलात आली.

स्वातंत्र्याच्या ६० वर्षांनंतरही आज विविध प्रांत, भाषा, धर्म असलेल्या भारतात धर्मनिरपेक्षतेचे राज्य चालत आहे. हे डॉ.आंबेडकरांच्या कार्यकर्तृत्वाचे फलित नव्हे काय? भारताच्या संविधानाकरिता डॉ.आंबेडकरांनी दिवसरात्र एक करून जे कष्ट घेतले त्या संविधानात सामाजिक बांधिलकीचे ठसे उमटले आहेत. स्वातंत्र्य निर्माण झालेल्या भारतात आंबेडकरांनी भारताचे संविधान ही फार मोठी मोलाची देणगी बहाल केली आहे.

अपेक्षा स्त्रीची स्त्रीशी...

तू जसे पाहिले मला देखील पाहू दे
नको मारू आई मला जन्म हा घेऊ दे

परमेश्वर प्रत्येकाच्या घरी जाऊ शकत नाही
त्याच्या जागी तू आहेस कसे तुला कळत नाही
काय गुन्हा माझा मुलगी आहे म्हणून
करते असे कार्य की महत्त्व तुम्हाला माझे जाणवेन...

तू जसे पाहिले मला देखील पाहू दे
नको मारू आई मला जन्म हा घेऊ दे
सगळ्यांनी हिनवले सगळ्यांनी दुर्लक्षित केले
फक्त आई तुझ्या मायेने मी जिवंत राहिले...

तू जसे पाहिले मला देखील पाहू दे
नको मारू आई मला जन्म हा घेऊ दे
ताईसवे माझ्या मला आनंदाने न्हाऊ दे
सांग आई बाबांना जन्म मला घेऊ दे

तू जसे पाहिले मला देखील पाहू दे
नको मारू आई मला जन्म हा घेऊ दे
राखीसाठी दादाच्या निदान मला येऊ दे
डोळे येता भरून तुझे पदर मला होऊ दे
सांग आई बाबांना जन्म मला घेऊ दे

तू जसे पाहिले मला देखील पाहू दे
नको मारू आई मला जन्म हा घेऊ दे...

- कु. रोहिणी रामचंद्र खोपे
एम.ए. (राज्यशास्त्र) भाग-२

मी शेतकरी बोलतोय

अनिकेत पांडुरंग बंड, बी.कॉम.भाग-३

शेतकरी हा जगाचा पोशिंदा मानला जातो, परंतु आज कृषी व्यवस्थेची विपरित अवस्था त्यामुळे निर्माण झालेली हलाखीची परिस्थिती निर्माईण झाली.

मी शेतकरी बोलतोय, मीच अन्न पिकवतो व मलाच त्याच्या मोबदल्यात भाववाढ मागावी लागते. मीच अन्न पिकवतो आणि देशाची भूक भागवतो तरी सुद्धा मलाच एवढ्या उपासना सोसाव्या लागतात, मलाच त्याचा त्रास सहन करून घ्यावा लागतो. माझ्या शेतीची पेरणी सुद्धा माझ्या मनाने होत नाही, पाऊस लवकर आला तरीही पेरणी चांगली होत नाही व उशिरा आला तरी पेरणीत बिघाड होतो. पाऊस येतो मी पेरणी करतो पिकं उगवतात आणि पिके १०-१५ दिवसाची झाली की नेमकी ऊन जास्त प्रमाणात येते व पाऊस हा रुसून जातो व जवळपास २० ते २५ दिवस पाऊस येत नाही व त्या काळात माझी पिके करपून जातात. तरीही अधिक परिश्रम करून माझी पिके मी तयार करतो व उत्पादन प्राप्त करतो. माल घरी येतो तरी मला सुख प्राप्त होत नाही कारण त्याच्या भावासाठी मला महिनोगिणती वाट पाहावी लागते. मात्र भाव काही मिळत नाही व कर्जदाऱ्यांच्या त्रासामुळे मला कमी भावनात माझा माल हा कमी भावात विकावा लागतो.

आजच्या काळात सातवे वेतन लागू झाले व मात्र शेतकऱ्यांच्या मालाला भाव हा चौथ्या वेतनचा आहे म्हणजे जो भाव चौथ्या वेतन काळातला आहे तो भाव आम्हाला परवडणारा नसूनही तरी मुकाट्याने सर्व काही सहन करणे फक्त

शेतकऱ्यालाच शक्य आहे. शाळेतील शिक्षकांना ४० ते ५० हजार रुपये महिना आहे. महाविद्यालयातील प्राध्यापकांना १,२०,००० रु. आहे. मात्र काम हे ६ ते ७ तासच आहे. परंतु १०० ते १५० रु. मजुरीसाठी आम्हाला दिवसभर काम करावे लागते. आम्ही पिके घेतो व त्याचे उत्पादन करून ते बाजारपेठेत विकतो परंतु त्यामागचे परिश्रम न बघता दलाल हे कोणत्याही भावाला माझा माल मागतात. त्यांना काय माहिती की रात्री दोन वाजता त्या पिकाला मला पाणी घालावं लागतं तेव्हाही माझे अंतःकरण किती दुखावत असेल हे मात्र मलाच माहिती आहे आणि एवढ्या पैशात मी माझी स्वप्न कशी पूर्ण करू हेच मला कळत नाही. मात्र याची पूर्तता करताना कोणीच दिसून येत नाही.

माझ्या दोन मुलांची शिक्षणं मला पूर्ण करता येत नाही यापेक्षा दुर्दैवी माझ्यासाठी काहीच नाही. मला किंवा माझ्या अशाच काही अन्य भावंडांना त्यांच्या एका मुलाला शिकवावं लागत इतकं दुर्दैवी माझ्यासाठी दुसरं काहीच नाही. तर तुम्हीच सांगा की मी आत्महत्या नाही करणार तर काय करणार. जर

शेतकऱ्याला आश्वासनावर जगवतात तर तुम्ही काही कामाचे नाही जर शासनाने आम्हाला थोडी मदत करून भाववाढ दिली तर आम्हाला कोणापुढे हात पसरावे लागणार नाही. लोकं जसे म्हणतात ना की, या देशात शेतकरीच राजा होईल याचे तर काहीच अंश मला दिसून येत नाही. ह्या सर्व उपासना, हालअपेष्टा सोसून मला जिवंत जगावे लागते. मी माझ्या

परिवाराची इच्छा पूर्ण करू शकत नाही हे खूप दुर्दैवी गोष्ट आहे.
शेवटी माझ्यासमोर मला एकच पर्याय दिसतो तो म्हणजे आत्महत्या!
कडू आहे पण सत्य आहे.

'जो शंभर किलो गव्हाचं पोतं
सहजतेने उचलू शकतो तो
त्याला खरेदी करू शकत नाही
व जो खरेदी करू शकतो
तो उचलू शकत नाही' (पु.ल. देशपांडे)

अशीच माझी पण अवस्था झाली आहे. मला पोतं तर उचलता येते
मात्र ते मी विकत घेऊ शकत नाही.

शेतकरी वाचवा, जग वाचवा!
जय जवान, जय किसान!

□ □ □

जाग माणसा जाग

जाग माणसा जाग
माणसं द्वेषाच्या अग्नीत जळणारे पाहिले मी
माणसं झुरत-झुरत मरणारे पाहिलेत मी,

माणुसकीस जगणारा एखादा असतो
माणुसकीस काळीमा फासणारे पाहिलेत मी,

खरीददार बसले ताक लावून
जमिर विकणारे पाहिले मी,

मातृभूमीसाठी जगले तेच खरे वीर
मातृभूमीला लुटणारे पाहिलेत मी,

प्रेम म्हणजेच जीवन सागर असतो
प्रेमाचाही खेळ मांडणारे पाहिलेत मी,

देवही करत असेल पस्तावा माणूस बनविल्याचा
देवाच्याच खोट्या शपथा घालणारे पाहिलेत मी

-गजेंद्र सुरेश भलावी
बी.ए.भाग-२

परक्याचे धन

जीव होतो कासावीस
अन् घडोघडी गं तुझेच भास
क्षणात स्मरते...सारे सारे
ती अंगाई...तो चिऊसा घास
माझ्या अंगणातील प्राजक्त तू
आज दूरवर जाऊन बहरतेस
चौकटी सांभाळत दोन्ही
नाती सुगंधित तू करतेस
घरसंसार नोकरी मुलांच्या वेळा
सारे सारे सांभाळतेस
परिस जणू तू माझा
क्षणाक्षणांचे सोने करतेस
मन गलबलून येता वाटेत, हितगुज करावे जरासे
थोडे काही जाणून घ्यावे, अन् एकावे तुझे खुलासे
फारच असते ती जीवघेणी
टळटळीत माझी दुपार...
मनाला लगेच वाटे, करावा का तिला फोन?
पण...नको आता असेल कामावर
मग सायंकाळी...नको...!
आता असेल 'त्याच्या' बरोबर
मग रात्री...नको...!
आता थकली असेल पोर
मग सकाळी...नको...!
ही तर पिंज्यांची घाई
अशातच सरत जाते सारेकाही
मग...माझ्यातील एक 'आई'
खरेच हो...हे परक्याचे धन
हिरावून नेते...मातेचे मन
कायम दूरदूर असली तरी
कानात सदा तिचीच रुणझुण

-कु. प्रणोती रमेश दाणे
बी.कॉम. भाग-१

स्त्री-पुरुष समानता

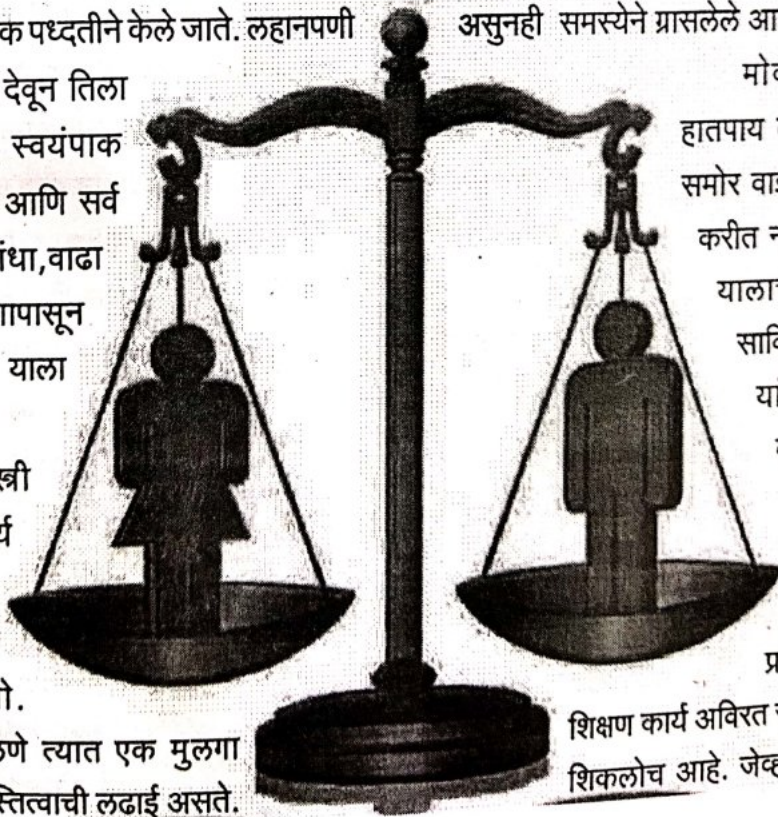
कु. अनुश्री राजेंद्र कोहळे, बी.ए.भाग २

तुझ्यामुळे अस्तित्त्व माझे
अथांग मजवर ऋण तुझे
कधी न विसरले कधी न विसरणार
प्रत्येक आठविणीतले दिवस तुझे हे आई
आशिर्वाद तुझे असु दे !

समुद्र ओलोडणे आमच्या धर्माच्या ठेकेदारांनी पाप ठरविले आणि तिथुन अत्याचाराची बिजे या देशात रोवली गेली. समुद्र बंदीसारख्या घातक रुंदीमुळे आम्ही आपले वर्चस्व गमावले. आपल्या देशात एखादी स्त्री कोणत्याही क्षेत्रात कर्तृत्व निर्माण करणारी झाली तरी तिचा इतिहास लिहितांना ती कोणाची तरी कन्या, पत्नी, माता, बहीण किंवा शिष्या असते. तिचे स्वतंत्र असे कृत्य रेखाटले जात नाही. कारण आपल्या देशातील इतिहास हा विषमतावादी पुरुष सत्ताक, स्त्री दास्य अशा मानसिकतेतून लिहिला गेला.

आजही कुटुंब, धर्म, जात या सर्वच ठिकाणी स्त्रीला दुय्यम स्थान दिले जाते. तिला निर्णय घेण्याचे स्वातंत्र्य नसते. स्त्री जन्माला आली तर तिचे स्वागत नकारात्मक पध्दतीने केले जाते. लहानपणी तिच्या हाती भातकुलीचा खेळ देवून तिला शिकविले जाते की, यात तु स्वयंपाक बनवायचा सगळ्यांना वाढायचे आणि सर्व आवरण ठेवायचे म्हणजेच 'रांधा, वाढा उष्टी काढा' ही गोष्ट लहानपणापासून बिंबवली जाते, ठसविली जाते. याला जबाबदार कोण ! तर पुरुषच.

लग्न करणे प्रत्येक स्त्री करिता अत्यावश्यक, अनिवार्य आणि सक्तीचे मानले जाते. स्त्रीचे शिक्षण, करीयर या बाबींना दुय्यम दर्जा असतो. लग्नानंतर मुले जन्माला घालणे त्यात एक मुलगा असलाच पाहिजे ही तिच्या अस्तित्वाची लढाई असते.

केवळ कन्या जन्माला घालणे हा स्त्री करिता अक्षम्य गुन्हा असतो. लग्नानंतर स्त्रीला आपली जुनी ओळख पूर्णपणे पुसून टाकावी लागते. तिला नवऱ्याचे नाव, अडनाव धारण करावेच लागते. पुरुषांची मात्र एकच ओळख असते. ती म्हणजे श्रेष्ठ दर्जाची व्यक्ती श्रीमान श्रीयुक्त अमुक तमुक. स्त्रीने कायम राब राब राबायचे अन एक दिवस झिझून मरून जायचे. घरातील स्त्रियांवर पुरुषांचीच सत्ता असते. मग ती पत्नी असो, मुलगी असो वा सुन असो. त्यांनी कोणते कपडे घालावे, काय शिकावे, किती शिकावे, नोकरी करावी अथवा नाही हे सर्व पुरुषच ठरविणार तिच्या कमाईवर देखील तिचा अधिकार नाही. काही स्त्रिया भोंदुबाबाच्या नांदी लागतात. त्यांचे लैंगिक शोषण होते हे चित्र बदलायला हवे.

स्त्री-पुरुष समानता असणारा, समतोल दृष्टीकोन ठेवणारा, नैतिकतेने वागणारा मानवतावादी समाज निर्माण करणे ही काळाची गरज आहे. स्त्रीला बाईमाणूस नव्हे, माणूस म्हणून दर्जा देणे आवश्यक आहे. स्त्रियांच्या बाबतीत असे म्हणावेसे वाटते, आम्ही स्वातंत्र्यात असुनही समस्येने ग्रासलेले आहोत.

मोकळ्या वातावरणात असूनही हातपाय बांधल्यासारखे जगतो आहोत. समोर वाईट दिसत असतानाही प्रतिकार करित नाही तोंड असूनही बोलत नाही, यालाच स्वातंत्र्य म्हणायचे काय ? सावित्रीबाई फुले आणि महात्मा फुले यांनी आजपासून सुमारे दिडशे वर्षांपूर्वी स्त्री शिक्षणाचा विडा उचलला आणि आपल्या घरच्यांचा, समाजाचा तीव्र विरोध स्वीकारून समाज प्रवाहाच्या विरोधात जावून आपले

शिक्षण कार्य अविरोध सुरुच ठेवले हे आपण इतिहासात शिकलोच आहे. जेव्हा आपण या समाजसुधारकांचा

डिलीट करण्यात वेळ घालवत असताना नकळत आयुष्यात स्क्रिनवर पुन्हा संपूर्ण जीवनच बदलून टाकू शकणारे मॅसेजेस कधीतरी आई-वडिलांच्या डोळ्यात वाचून पाहण्याचा, ते समजून घेण्याचा प्रयत्न केला का? मोबाईलवरचा वेळ खेळण्यात वेळ घालवताना, आयुष्याचा तर खेळ होणार नाही ना, या विषयी कधी विचार करून मनात डोकवण्याचा प्रयत्न केला का? मोबाईलमध्ये असणाऱ्या आवडीच्या फक्शनचा जेवढा काटेकोरपणे विचार करता तेवढा विचार कधी भविष्यात तुमच्या आयुष्याचे सार होवून राहण्याचा दिमाखदार फक्शनचा कधी तुम्ही विचार केला आहे का?

मोबाईल मध्ये कोणते मेमरी कार्ड असावे कोणता रिचार्ज मारावा, कोणती रिंगटोन असावी, कोणती कॉलरट्यून्स असावी, कोणती फॅसिलिटी उपलब्ध करून घ्यावी या आणि अशाच कितीतरी आनाढ्याची प्रश्नाचा विचार करून चहाचा टपरिवर किंवा कॉलेजच्या कॅन्टीनमध्ये बसून वेळ वाया घालवण्यापेक्षा एकांतात, जंगलात तर निश्चितच वेळेचे व जीवनाचे सार्थक होईल असे वाटते. आई वडिलांच्या निव्वळ सानिध्यात, आई-वडिलांना कोणत्या फॅसिलिटी उपलब्ध करून घ्यावी म्हणजेच जीवनाला विलक्षण अर्थ प्राप्त होईल याचा विचार युवा पिढी तरुण पिढीच्या मनात डोकावला पाहिजे.

या आयुष्याच्या मोबाईलमध्ये कोणते असे रिंगटोन असावे म्हणजे तुमच्या जीवनाच्या सतारीचे संगीत ऐकून मन प्रसन्न होईल. न चुकता रोज मोबाईल चार्ज करणे तुम्ही विसरत नाही तसे तुमच्या जीवनाचा मोबाईल न चुकता तुम्ही आई-वडिलांच्या स्वप्नी आशावादी नजरेने कधी चार्ज करण्याचा प्रयत्न करून पहिला पाहिजे. निश्चितच जीवनाला नवी उभारी मिळेल.

खिशातच मोबाईल हरविला तर आई-वडिल रागावतील. याविषयी तुम्ही जितकी दक्षता घेता, तितक्या दक्षतेने तुम्ही आई-वडिलांचे कधी स्मरण करता का?

मित्रहो खरे म्हणजे सान्या जगात तुम्ही स्वतःला हॅला... हॅलो करीत बसण्यापेक्षा सान्या जगात तुमच्या कार्य कर्तृत्वाच्या कसोटीवर तुम्हाला हॅलो... हॅलो करावी एवढी माफक अपेक्षा तुमच्या आईवडिलांनी का बागळु नये? मोबाईल माणसासाठी की, माणुस मोबाईलसाठी? असा प्रश्न स्वतःला एकदा विचारून तर बघा!

“मृत्यू म्हणजे खरंच काय?

जीवनाला दिलेला ते एक अहेरच आहे,
जो पर्यंत जगण्यासाठी जवळ असते
तोपर्यंत मरण्यात मौज असते”

यापेक्षा कोही तरा सुचवावे या तरुणापेढी एकदा वाया गेलेला वेळ पुन्हा येत नाही. त्यामुळे वेळ वाया न घालवता तो क्षण पुन्हा कधीच येत नाही. आजचे युग हे विज्ञानाचे युग आहे. या विज्ञानाचे तरुणाला अनेक अविष्कार दिलेले आहेत. याचा उपयोग योग्य केला तर त्यांचा नक्कीच विकास होईल व देशाचाही विकास होईल. या विज्ञानाचे मानवाच्या विकासात अत्यंत मोलाचे स्थान आहे परंतु आजचा तरुण विज्ञानाचा उपयोग चांगल्या गोष्टी बरोबरच वाईट गोष्टीसाठी करित आहे. उदा. -अणुबाँबचा शोध विज्ञानानेच लावला याचा उपयोग जागतिक शांतता टिकवून ठेवण्यासाठी केला जातो. परंतु अमेरिका या देशाने जपानावर, हिरोशिमा व नागासाकी बॉम्ब टाकून बेचिराख केले अशी अनेक उदाहरणे येतील. जसे मोबाईल, इंटरनेट इत्यादी.

आजचा युवक तासनूतास फेसबुक, व्हॉटअप या वरून वेळ घालवत असतो त्यामुळे तो आपल्यासाठी कुंटुंबासाठी वेळ देऊ शकत नाही. आजच्या युवक हा योग्य विकासाच्या प्रवाहापासून दूर चालला आहे. याला अनेक गोष्टी कारणीभूत आहेत उदा. आजची शिक्षण पध्दती, त्यांच्यावर होणारे संस्कार, मार्गदर्शन इत्यादी.

एकविसाव्या शतकातील युवकापुढे अनेक आव्हाने तर आहेतच परंतु या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी युवकांना सामर्थ्य मिळावे हिच सदिच्छा!

भारत देश जगामध्ये लोकसंख्येच्या दृष्टीने जरी दुसऱ्या क्रमांकाचा देश असला तरी या देशामध्ये तरुणांची ही संख्या सर्वात जास्त आहे. हीच युवाशक्ती भारताला उच्च शिखरावर नेईल. एकविसाव्या शतकात काही युवकांच्या बाबतीत वेगळेच चित्र दिसत आहे. आजचा तरुण हा आपल्यापासून कुटुंबापासून समाजापासून एकंदरीत कुठेतरी दुर जाताना दिसत आहे.

या विज्ञान युगात तरुणपिढी कुठेतरी भटकल्यासारखी झाली आहे या विज्ञान युगात नवीन नवीन यंत्र निर्माण झाले. मोबाईल टॅब, कॅम्प्युटर इत्यादींचा चांगल्या पध्दतीने वापर करावा, कोणी दुरुपयोग करतात या युगात काही तरुण पिढी व्यसनाधिन झाली.

जसा न्युटन आहे विज्ञानाचा जनक, तसाच आईनस्टाईन आहे पालक विज्ञानामुळे माणसाची होत आहे प्रगती, दुरुपयोग त्याची खुंटत आहे गती त्याच्यामुळे होत आहे सगळी हलचल. Don't be think for smoothing mirade.

□ □ □

करिअर घडविताना

कु. निकिती प्रेमलाल देशमुख, बी.ए. भाग १

आपण ज्यावेळी स्वतःच्या विकासाचा मार्ग निर्माण करतो. स्वतःच्या अपेक्षांचा मार्ग निर्माण करतो. आकांक्षाचा मार्ग निर्माण करतो, महत्वाकांक्षाचा मार्ग निर्माण करतो, त्यावेळी एक गोष्ट सगळ्यात महत्त्वाची असते. पहिल्यांदा आपल्याला काय व्हायचं आहे हे आपल्याला मुलतः ठरवता आलं पाहिजे.

यशस्वी ते होतात जे अर्जुनासारखे फक्त "पंक्षाच्या डोळ्यावरच नजर ठेवतात" त्यांना दुसर काहीही दिसत नाही ती सगळ्यांत मोठी एकाग्रता ज्याला साधता आली, ज्याला ध्येयाच केंद्रीभूत होता आले तो नक्कीच यशस्वी ठरेल म्हणून एकदा ठरवून ह्या आपल्या क्षमता काय आहे आपण काय करू शकतो स्वतःचीच स्वतः ओळख करून घ्या.

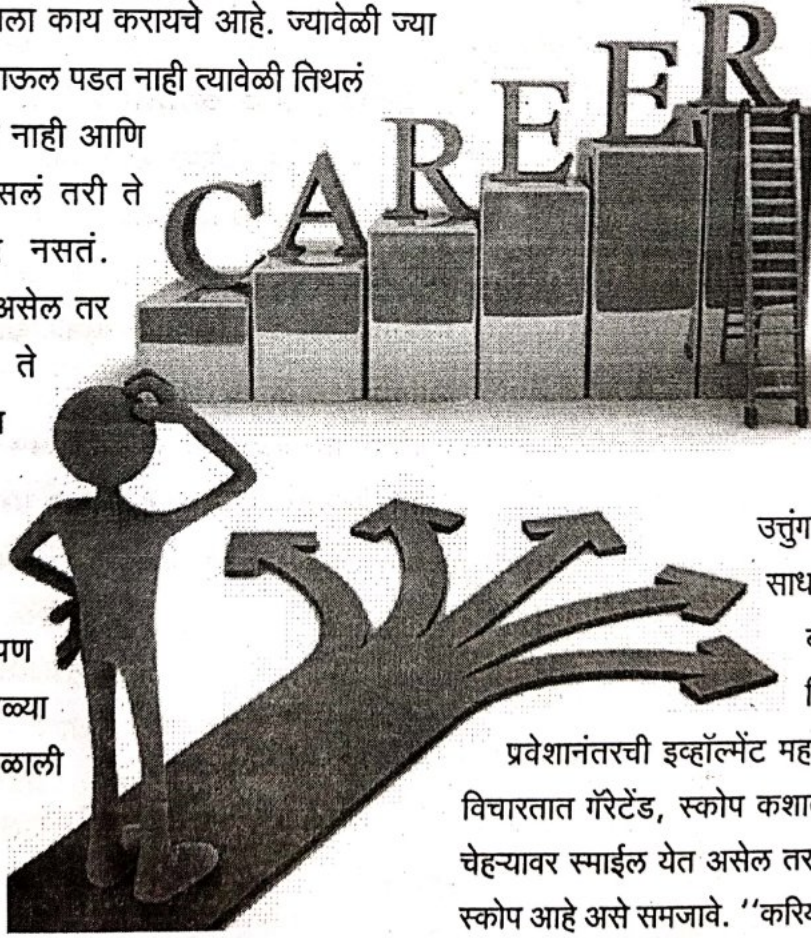
ज्या दिवशी माणूस स्वतःला स्वतः ओळखेल त्या दिवशी त्याला कळले की आपल्याला काय करायचे आहे. ज्यावेळी ज्या क्षेत्रामध्ये जोपर्यंत आपलं पाऊल पडत नाही त्यावेळी तिथलं आपल्याला काहीच जमत नाही आणि आपल्याला ते जमत असलं तरी ते आपल्याला जमवायंचच नसतं. कुठल्याही क्षेत्रात जायचे असेल तर पहीले हे ठरवा की, ते आपल्याला आवडते का आपण पूर्ण तन, मन, धनाने त्यात उतरणार आहोत का? आणि ध्येयापर्यंत पोहाचल्याशिवाय आपण माघार घेणार नाही? या सगळ्या प्रश्नांची उत्तरं जर होय मिळाली तर प्रवासाला सुरुवात करा. अन्यथा उपयोग नाही. 'संयमाची दाराशीच

यश वाट बघत असतो आणि एक गोष्ट लक्षात ठेवा न्युनगंड तो पहिले बाजुला काढा की, मला इंग्रजी येत नाही, मला हे जमतच नाही इंग्रजी सचिन तेडुलकरांना पण येत नव्हती पण बारावीच्या पुस्तकामध्ये सचिन तेडुलकरचा इंग्रजी मध्ये धडा आहे "गर्दीतले होवून जावू नका आपल्या मागे गर्दी कशी तयार होईल" असं काही तरी करा त्याला करीयर म्हणतात. "करियर घडविताना संकट आपल्याला अडवायला कधीच येत नाही. संकट येते ते आपली उंची वाढवायला" ते घडवतात तर मराठीच्या प्रश्न प्रत्रिकेतल्या वाक्याचा काळ उत्तर पत्रिकेमध्ये बदलता येतो पण वास्तविक जिवनातला काळ हा न पुढे आणता येतो न माग नेता येतो ही सगळ्यात मोठी गोष्ट आहे. आवडीचे करियर करा असे सगळेच जण सांगतात पण असे करियर प्रत्येकाला मिळत नाही केवळ पाच ते दहा टक्के जनानांच मिळत असते. इतरांना

जे मिळेल त्यातच आनंद मानावा लागतो. त्यापुढे जाऊन मी सांगतो जे करियर म्हणून स्वीकारा त्यातच आवड निर्माण करा. निश्चित यशस्वी व्हाल. उद्योगी व्यक्तीमत्व असेल तर सायन्स ऐवजी कॉमर्स निवड योग्य ठरेल. बी.कॉम नंतर सीए म्हणजे कंपनी सेक्रेटरीचे क्षेत्र

उचुंग ठरेल. जेव्हा स्वतःला झोकून देत साधना कराल, तपश्चर्या करीत करियर बनवाल. तर करियर होईल, करियर बिल्टअप तर त्यापुढे होते

प्रवेशानंतरची इव्हॉल्व्हमेंट महत्त्वाची. आजकालचे पालक थेट विचारतात गॅरिटेड, स्कोप कशात आहे ते सांगा. काम करताना चेहऱ्यावर स्माईल येत असेल तर त्या क्षेत्रात विद्यार्थ्यांना निश्चित स्कोप आहे असे समजावे. "करियर मध्ये आपली इमेज अशी बनवा

बाकीच्यांनी स्टेटस टाकण्यासाठी आपला फोटो वापरला पाहीजे.
 करियर घडवत असतांना रोज स्वतः पाच वाक्य स्वतःसाठी म्हणा.
 1) मी सर्वोत्कृष्ट आहे, 2) मी हे करू शकतो, 3) देव नेहमी माझ्या
 पठेबत आहे, 4) मी एक विजेता आहे व 5) आज माझा दिवस आहे.
 करियर घडविताना येणाऱ्या संकटावर अशा प्रकारे तुटून पडा
 नये, जिंकलो तरी इतिहास आणि हरलो तरी इतिहासच घडला पाहीजे.
 आयुष्यामध्ये वाईट काळ चालू असेल तर आयुष्याचे पुस्तक बंद
 करू नका. फक्त पान बदला आणि नव्याने घड्यापासून सुरुवात करा.
 करियर घडविताना या सर्व गोष्टी आचरणात आणायला पाहीजे.

त्याचवेळी आपल्याला आपले करियर घडविताना अडचणी
 जाणवणार नाही. नेहीमी छोट्या-छोट्या चुका सुधारल्या पाहिजे,
 कारण माणसाला डोंगराने नाही तर एका लहान दगडानेच ठेच लागते.
 करियर घडविताना "ज्या क्षेत्रात आपण जो पर्यंत रिस्क घेत नाही
 तो पर्यंत तुम्ही फरफेक्ट होवू शकत नाही. करियर घडविताना स्वतःला
 अस सांगा की, "मला जे बनायच आहे ते एका दिवसात होणार नाही
 पण एक दिवस ते नक्कीच होणार." हाच यशस्वितेचा श्रावत मार्ग
 होय.

□ □ □

मातं मैत्रीचं

मैत्री म्हणजे काय रे
 दुधावरची साय रे
 आपुलकीची उब मिळता
 सहज उतू जाय रे

मैत्री म्हणजे झुळूक वाऱ्याची
 जणू ती असते कुपीच पाण्याची
 तिला असते गरज जपायची
 एकदा सांडली तर वेचता नाही यायची

मैत्री म्हणजे निर्मळ पाणी
 जैसा रंग तैसी गाणी
 मैत्री म्हणजे जणू स्वप्ननगरी
 कधी कृष्णाची लडीवाळ बासरी

खरे मित्र नेहमीच दाखवतात चुका
 मित्राच्या प्रगतीचा तो मार्ग सोपा
 मित्र असतात निराशेत आशा
 जे दाखवतात खरी योग्य दिशा

मैत्री म्हणजे सुदाम्याचे पोहे
 सुख दुःख वाटून घेतात दोघे
 मैत्री म्हणजे हिरवे रान
 जिथे प्रेमळ गारवा छान

मित्र म्हणजे तलम शुभ्र वस्त्र
 दुःखात होते आपुलकीचे पत्र
 प्रसंगी होते शत्रुवर अस्त्र
 परीक्षा देतात तेव्हा मैत्री आणि मित्र

मित्र म्हणजे काट्यातील गुलाब बन
 मित्र म्हणजे वाळवंटातील मधुबन
 मैत्री आणि मित्र आहे दैवी देणं
 यांच्यासारखं नाही कुठलं दुसरं लेणं

मैत्रीमध्ये मित्र रागवतातही चक्र
 अहो, आपल्या माणसावर रागवण्याचा आपलाच हक्क
 मैत्री आहे एक सुंदर साज
 ज्याचा असतो थाट ऐटबाज

मैत्रीत असतो निष्पाप भाव
 हेव्यादाव्यांना नसतो जिथे वाव
 मैत्रीत काही द्यायचं नसतं, घ्यायचं नसतं
 ते एक फक्त विश्वासाचं नातं असतं

-कु. साक्षी प्रमोदराव मिसाळकर
 बी..ए. भाग-१

शिकार

देवा तुझ्या भक्तांचे
 बेहाल होत आहे
 मातीत राबणारा
 खवार होत आहे
 कधी निसर्गाचा
 तर कधी सत्तेचा
 प्रामाणिक माणूसच
 शिकार होत आहे
 थांबव तुच आता
 शोषण श्रमिकांचे
 परमपूज्य तुझा
 संपवून घेत आहे
 कृषकाच्या मरणाचेही
 करून भांडवल
 श्रेय लाटण्याचे
 प्रकार होत आहे

-अमर विनोद चौधरी
 एम.ए. (राज्यशास्त्र) भाग-१

पर्यावरण व्यवस्थापन

कु.आनंदी रघुनाथ साबळे, बी.ए. भाग ३

पर्यावरण व्यवस्थापनाची गरज - वाढत्या मानवी उपभोगानुसार नैसर्गिक संसाधनांचा वापर मोठ्या प्रमाणावर वाढला आहे. ज्यामुळे पर्यावरणही झपाट्याने बदलत आहे. अगदी कृषी अर्थव्यवस्थेतही मोठ्या प्रमाणातही शेती गुरांची अतिरेकी चराई व अतिरेकी मासेमारी पर्यावरणावर परिणाम करीत आहेत. यात पुढील परिणामांचा समावेश होतो.

खनिज निर्मिती अथवा बांधकामांमुळे होणारा परिसंस्थाचा नाश - परिसंस्थांच्या उत्पादनक्षमतेत घट. जसे की, शेतीच्या मातीतील पोषणमूल्यांचा न्हास. प्रदुषणांमुळे होणारे विषसंचनयन ज्यामुळे परिसंस्थांच्या विविध चक्रांमध्ये अडथळा येणे.

जागतिक पातळीवर, हरितगृह वायूंच्या वाढत्या प्रमाणामुळे वातावरण बदल व सागरांचे आम्लीकरण दिसून येत आहे. या पर्यावरणीय बदलांचे घातक परिणाम मनुष्य व इतर प्राणिमात्रांवरही होतात. म्हणजेच लोकांचे राहणीमान त्यांचा विकास व पर्यावरणाचा दर्जा यांचा परस्परसंबंध आहे,

असे आपण स्पष्टपणे म्हणू शकतो. पर्यावरणीय व्यवस्थापन याचा अर्थ शब्दशः घेऊ नये हे व्यवस्थापन म्हणजे मानवाचा पर्यावरणाशी परस्परसंबंध व त्याच्या कृत्यांचे पर्यावरणावर होणारे परिणाम यांचे व्यवस्थापन होय. पर्यावरण व्यवस्थापनाचा मूळ उद्देश म्हणजे मानवी कृत्यांचे परिणाम होणारे विघातक कमी करणे आहे.

भारतीय पर्यावरणाच्या व्यवस्थापनास उच्चतम संस्था म्हणजे पर्यावरण व वन मंत्रालय,

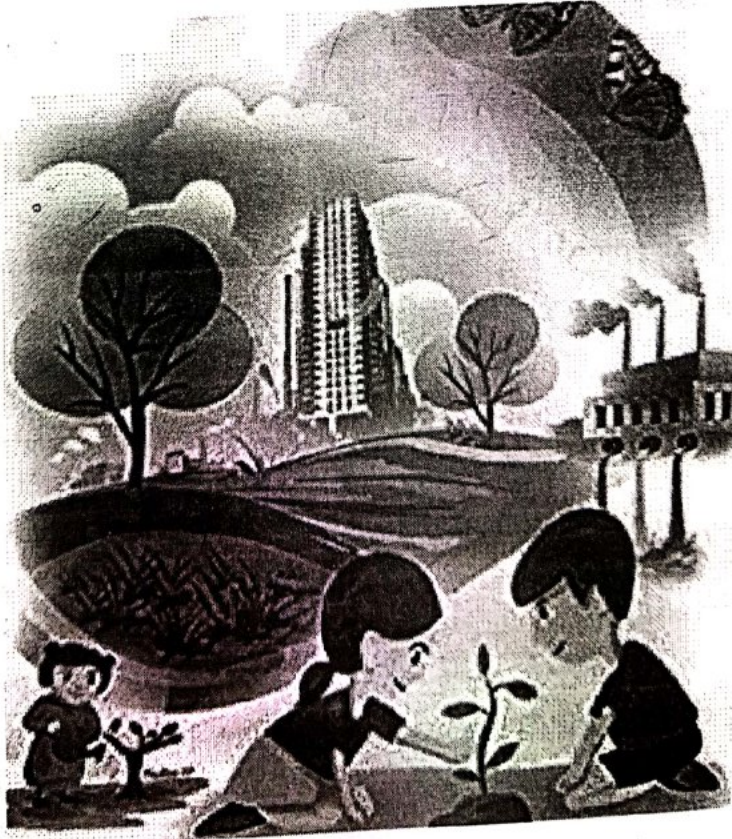
भारत सरकार हे खाते आहे. या खात्यांच्या महत्त्वाच्या जबाबदाऱ्यांमध्ये भू-वापर (व्यवस्थापन), जलव्यवस्थापन, टाकाऊ वस्तूंचे व्यवस्थापन, वने व जैव विविधतेचे संरक्षण, पुनर्नविकरणीय व प्रदूषणमुक्त उर्जा स्रोतांचा विकास अशा विविध बाबींचा समावेश होतो.

उदयोग जगातील पर्यावरण व्यवस्थापन हा वैशिष्टपूर्ण व खास कौशल्ये आवश्यक असा विषय आहे. कारखान्यातल विविध घटकांच्या पर्यावरणावर होणाऱ्या परिणामांच्या अभ्यासाचा यात समावेश होतो. कारखान्याचे पर्यावरणावर होणारे सुक्ष्म व मावी घातक परिणाम कसे कमी करण्यात यावेत हे यात अभ्यासले जाते. पर्यावरण व्यवस्थापनाचे घटक :-

नीतीमूले :- निसर्गाशी एकात्मता, पर्यावरणाविषयी प्रेम व आदर, इतर मानवांचे सुखी जीवन व त्यांच्या हक्कांची जाणीव तसेच इतर प्राण्यांचेही मूलभूत अधिकार ही नैतिक मूले मानवी कृत्यांवर व्यवस्थापनात महत्त्वाची भूमिका बजावतात.

आर्थिक क्रिया हा मानवी समाजाचा अनेक क्रियांपैकी फक्त एक भाग आहे आणि त्याचे महत्त्व समाजापेक्षा जास्त नाही. त्याचप्रमाणे मानवी समाजही संपूर्ण पृथ्वीचा व पर्यावरणाचा एक छोटा भाग आहे.

मानवी अस्तित्व, विकास व भरभराट टिकविण्याच्या धडपडीत इतर समाज तसेच प्राणी व पर्यावरण धोक्यात येवू नये हा पर्यावरण व मानवी व्यवस्थापनाचा नैतिक पाया आहे.

पर्यावरण व्यवस्थापणास आवश्यक न्यायिक, आर्थिक व तांत्रिक नियम ठरविताना वरील तत्व पाळले गेले पाहिजे. भविष्यातील समस्यांचा परिणामांचा अंदाज प्रामाणिकपणे व अचूकपणे घेतला पाहिजे. त्याचप्रमाणे हे परिणाम कमी करण्यासाठी धोरणे तयार करताना प्रामाणिकपणा दर्शविणे आवश्यक आहे.

सामाजिक घटक :- पर्यावरण रक्षणात मानवी समाजाला महत्वाची भूमिका बजावावी लागते, यात पुढील बाबींचा समावेश होतो.

दक्ष व माहितीपूर्ण असणे :- आपल्या सभोवताली व जवळच्या प्रदेशांत काय घडामोडी होत आहेत. याची माहिती नागरिकांनी बाळगली पाहिजे. याचा मोठा फायदा त्यांना स्थानिक पर्यावरणीय अवस्थापणात होवू शकतो. आपल्या सभोवतालचे विपरीत बदल वा परिणाम टाळण्यासाठी नागरिकांनी सतत दक्ष असले पाहिजे.

सुधारणांना पाठींबा :- घटनेने पीडित झालेल्या सर्व व्यक्ती, गट व संस्थांशी परिपूर्ण चर्चा करणे आवश्यक आहे यात स्थानिक प्रशासन, पीडित नागरिक आणि घटनेशी कारणीभूत असलेल्या व्यक्ती किंवा संस्थांचा कारणीभूत असलेल्या व्यक्ती किंवा संस्थांचा समावेश होतो. या चर्चांमध्ये आपापसातील तंट्यांचे निवारण करणे आणि अद्यावत ज्ञान व तंत्रज्ञानासाठी बाह्य मदत घेणे यांचाही समावेश होतो. समस्या सोडविण्याच्या प्रयत्न करणे किंवा तिचा प्रभाव कमी करणे हे उद्दीष्ट त्यामागे असेल पाहिजे. भविष्यातील वर्तणुकीसाठी आवश्यक असलेली व दुष्परिणामांना तोंड देण्यासाठी आवश्यक असलेली धोरणे नागरिकांनी आखावीत ही चर्चा म्हणजे सर्वसमावेशक व्यवस्थापन प्रक्रियेचा कळीचा मुद्दा आहे.

निष्कर्ष :- मानवी आर्थिक प्रकल्पामुळे पर्यावरणाचा न्हास मोठ्या प्रमाणावर होत आहे. पर्यावरणाचे संरक्षण व संवर्धन आणि सर्व मानवजातीविषयी आदर हा पर्यावरणाचा व्यवस्थापणाचा पाया आहे.

प्रदूषण नियंत्रण व निर्बंधक नियम हे या व्यवस्थापणाचे महत्त्वाचे घटक आहेत. पर्यावरण व्यवस्थापन अमलात आणण्यासाठी सुज्ञान व जागृक नागरिकांचा सहभाग आवश्यक आहे.

पर्यावरण व्यवस्थापणात सहभागी असणाऱ्यांच्या क्षमता व कौशल्ये विकसित करणे हेही तितकेच महत्त्वाचे आहे.

□ □ □

आई मला जगायचं आहे गं

आई मला या जगात यायचं आहे गं
तुझ्या उदरात येऊन कुशीत निजायचं आहे गं
आई तुझी सावली माझ्या डोक्यावरी
आणि तुझी माया माझ्या हृदयावरी
असू दे नेहमी, असू दे नेहमी

आई तू मला जन्म दिला झाले थोर उपकार
आई या जन्मी नव्हे तर कुठल्याही जन्मी नाही फिटणार
आई तू उन्हात असलेली सावली
राहते नेहमीच माझ्या डोक्यावरी
असू दे नेहमी, असू दे नेहमी

आई तू शंख शिंपल्यातला मोती जसा असावा
तसे आई तू माझ्या उदरात मला तसा वाढावा
नदीला जसे अथांग सागर कवेत घेतो
तसे तू मला कवेत घेऊन बिलगावे
राहते नेहमीच हिच आशा
असू दे नेहमी, असू दे नेहमी

आई हा शब्द मी मुखातून उच्चारवे
तसे तुझ्या हृदयी व चेहऱ्यावर समाधान दिसावे
आई मला या जगात यायचं आहे गं
तुझ्या उदरात येऊन कुशीत निजायचं आहे गं

- कु. निकीत दिपक पाटील

बी.कॉम.भाग-१

स्त्री भ्रूणहत्या

कु.तेजस्विनी नरेंद्रराव देशमुख, बी.एससी. भाग - २

स्त्री भ्रूणहत्या हे शब्द ऐकल्यावरच अंगावर काटा येतो. आपल्या भारतात व आपल्या समाजात कुणी खून केल्यावर त्याला फाशीची शिक्षा होते किंवा त्याला कैद केले जाते. पण बाळ जन्माला येण्याआधीच जर का कोणी त्याची हत्या करत असेल तर त्याला काय शिक्षा दिली पाहिजे. काही लोक आपल्या बाळाला कसे मारू शकतात. मुलगा असो वा मुलगी हे आपलेच बाळ आहे हे लोक कसे विसरतात. स्त्री भ्रूणहत्या होत असताना, आपल्याच बाळाची हत्या होत असताना त्या आईला काय वाटत असेल.

अशा अनेक गोष्टी आपल्या देशात आजही घडत असताना आपण आपल्या देशाला सुधारित देश कसे म्हणायचे? ज्या जीवाला देवाने जन्म द्यायचे ठरवले आहे तो जीव आपण कसा घ्यायचा आणि असे करणाऱ्या फक्त काही रुपयाचा फाईन सोडतात आपल्या या जगात मातेपासूनच आपण जन्म घेतो पण आपण हे का विसरतो की आपल्याला जन्म देणारी एक माताच आहे, ती एक मुलगी आहे.

मुलीला समाजात उत्तम स्थान केव्हा मिळणार, मुलीला केव्हा मुलाच्या समान मानल्या जाईल किंवा तिला मुलांप्रमाणे स्थान केव्हा प्राप्त होणार ?

मुलगा हा वंशाचा दिवा असतो आणि मुलगी परक्याची धन या विचार प्रक्रियेत चालणाऱ्या समाजापुढे स्त्री भ्रूणहत्येचे प्रमाण वाढीस लागले असे म्हणण्यास हरकत नाही. एकीकडे मुलगाच हवा या हट्टापुढे मुलगी नकोशी वाटत आहे आणि या नकोशिला जन्म घेण्यापूर्वीच गर्भातच ठार करण्याच्या खूपच गंती मिळाली. याचा परिणाम असा झाला की, वैद्यकीय क्षेत्रातील लोक या बाबीतून लाखो करोडो रुपये जमवू लागले आणि बंगल्यावर बंगले बांधले पण दुष्कर्म शेवटी दुष्कर्मच असते.

स्त्री भ्रूणहत्या का केली जाते? या प्रश्नाची उकल शोधून काढणे आणि त्यावर उपाययोजना करणे आवश्यक आहे भारत. देशात फार पूर्वीपासून ज्या रुढी परंपरा आणि चालिरिती आहेत त्यानुसार लोक आजही आपल्या प्रथेनुसार चालतात. शिक्षणाने सर्वांचा विकास होतो. शिक्षण हा माणसाचा तिसरा डोळा आहे. त्यामुळे पालकांनी आपल्या मुलीच्या शिक्षणावर विशेष लक्ष द्यावे. मुली स्वतःच्या पायावर उभे राहीपर्यंत त्याचा लग्नाचा विचार न करता तिला शिकू द्यावे, तिला सुध्दा रोजगार मिळवून काम करण्याची संधी द्यावी आणि तिच्या हातात चार पैसे खेळतील याकडे पालक वर्गांनी लक्ष द्यावे.

मुलगी ही डोक्यावरील ओझे नसून ती आपल्या घराची, समाजाची, गावाची, देशाची ज्योत आहे. जिच्यामुळे अनेक ज्योत पेटली जातात आणि सर्वत्र लख्ख प्रकाश पडतो. समाजात स्त्रियांना सन्मान देत राहिल्यास आणि पदोपदी त्यांना हिंमत देत राहिल्यास त्याचे महत्त्व वाढत राहील. याची सुरुवात मात्र आपल्यापासून आपल्या घरापासूनच करणे आवश्यक आहे असे वाटते. संसाराचा समतोल

राखण्यासाठी मुलगा आणि मुलगी दोन्ही पण महत्त्वाचे आहे. मुलगा झाला म्हणून हुरळून जावू नये आणि मुलगी झाली म्हणून काळजी करत बसू नये. अजून एक सत्य याठिकाणी नमूद करावेसे वाटते. आई-बाबाची काळजी मुलगी ज्या आस्थेने घेते ती काळजी मुले घेत नाही लोकांची मुलगा-मुलगी बाबतची मानसिकताच बदलणे अत्यंत आवश्यक आहे. मुलगा असो वा मुलगी ते अपत्य असते असे जोपर्यंत समजल्या जाणार नाही तोपर्यंत स्त्री भ्रूणहत्या कितीही कठोर कायदे तयार केले तरी थांबणार नाहीत. म्हणून मुलगा-मुलगी समानचा नारा समाजात प्रसार करूया आणि स्त्री भ्रूणहत्या थांबवू या.

□ □ □

मैत्री म्हणजे

मैत्री म्हणजे,
वेलीवरती उमललेलं फूल,
स्वार्थाची आलेली भूल ॥

मैत्री म्हणजे,
विधात्याला पडलेले स्वप्न,
नवरत्नांच्या हारामधील रत्न ॥

मैत्री म्हणजे,
संकटात मदत करणारी
प्रसंगी कठोरही होणारी ॥

मैत्री म्हणजे,
पावसाची ती पहिली सर,
कट्ट्यावरची ती उडवलेली टर ॥

मैत्री म्हणजे,
सुख-दुःखात दिलेली साथ
मदतीचा तो पाहिला हाथ ॥

मैत्री म्हणजे,
दोन मनं जोडणारी अरुंद पाऊलवाट,
मैत्रीचा दुसरा अर्थ जणू
तुझी नि माझी रेशीमगाठ ॥

-कु. माहेश्वरी प्रवीण ठाकरे
बी.कॉम.भाग-१

मैत्री

मैत्री दोन जिवांना जोडणारा 'पूल'
प्रेम, आस्था, चुकीचा कानउघाडणी
संकटकालीन मदतीचा हात
शाबासकीची पाठीवर छाप
आसवे पुसणारा उबदार हात
या सर्वांच्या रहदारीने हा पूल नेहमी
गजबजलेला असतो
ही मैत्री अशीच चिरंतन राखूयात.

-कु. मयुरी शिवशंकर लांजेवार
बी.कॉम.भाग-३

असेल कोणीतरी...

असेल कोणीतरी एखाद्या वळणावर
माझीही वाट पाहणारी
माझ्याचसाठी थांबलेली
माझ्या भेटीसाठी आसुसलेली...

माझ्या प्रेमाचा वर्षाव करणारी
माझं एकाकीपण संपवणारी
माझ्यासुखात सहभागी होणारी
माझं दुःख आपले मानणारी
मला समजू घेणारी

सावली सारखी सतत
माझ्याबरोबर राहणारी
केवळ माझ्याचसाठी जगणारी
आणि माझ्याचसाठी मरणारी
असेलही कदाचित... कदाचित नसेलही...

-सुनिल किसनराव मसराम
एम.ए.भाग-१

प्रेमाची मागणी

रहिले प्रेम मातेच्या वात्सल्यातून
नायेनी गोंजारणाच्या पित्याच्या हातातून
दादा-ताईच्या प्रेमळ खोड्यांतून
आजी-आजोबांच्या लाडाकोडातून
शाळेतील सवंगड्यांतून
शेककांच्या धाकमिश्रित आशीर्वादांतून
कॉलेजातील नाजुक भेटींतून
ज्ञानानंतर साथीदाराकडून
नातेवाईक व मुलाबाळांकडून
वृद्धत्वात दुधावरील सायीकडून
अर्थात नातवंडाकडून
आणि
या मागण्या पुरविणाऱ्या साथीदाराकडून
म्हणजेच देवदेवतांकडून

-कु. ऋतिका अशोकराव देशमुख
बी.कॉम.भाग-२

कोमल : फक्त आठवण

तुझ्या प्रत्येक आठवणीचा ठेवा
तुझ्या प्रत्येक गोष्टीतील मेवा
राहील आमच्याजवळ नेहमीसाठी

तुझ्याशिवाय प्रत्येक अपुरा क्षण
तू जाणून घे आमचे मन
तुझ्या या एका निर्णयाने
बदलून गेले आमचे जीवन

तुझ्या या सुखद प्रवासात
सोबत असू आम्ही नेहमी
जरी दूर गेलीस तरी
कोमल, तुला आठवण येईल आमची
फक्त,
कोमलासाठी

-कु. निकिता राजेंद्र मेश्राम
बी.ए.भाग-१

जागतिकीकरण

अंकुश किसना गांगये, बी.ए. भाग-२

जागतिकीकरण म्हणजे नक्की काय? आणि त्याचे उद्दीष्ट्य काय? हे जाणून घ्यायचे असेल तर ते मानवाचा, या राष्ट्राचा पूर्वइतिहास जाणून घेणे गरजेचे आहे. माणूस अजूनही गुहेतच राहत होता. मुलभूत गरजांपैकी अन्न ही गरज माणसे शिकार करून भागवत होता. वस्त्र म्हणून फारतर जनावरांची कातडी वापरत होता आणि निवारा म्हणून गुहा होत्याच अश्या अत्यंत कमी गरजा असलेल्या काळात प्रत्येक माणूस आपआपली शिकार करून राहू शकत होता. त्यासाठी इतरांवर अवलंबून राहायची गरज नव्हती. नंतरच्या काळात

मानवी संस्कृतीचा विकास झाला आणि माणूस छोट्या समूहाने पाण्याच्या झोताजवळ राहू लागला. माणसाच्या गरजाही आता वाढल्या. अन्न म्हणून केवळ शिकारीवर अवलंबून न राहता धान्य पिकवले जावू लागले. शेतीसाठी नांगर, वाहतुकीसाठी बैलगाड्या आणि रथ

गरजेचे झाले. हौस म्हणून सोन्या-चांदीचे दागिने देखील गरजेचे झाले. समाजाचे व संस्कृतीचे शत्रूंपासून संरक्षण व्हावे याकरिता सैन्याचीही समजाला गरज भासू लागली. यात इतरही अनेक बीबींचा मोठ्या प्रमाणात विकास झाल्याचे आपणास दिसते. उदा. वस्तू विनिमय पध्दत, शेती, देवाणघेवाण अश्या प्रकारच्या अनेक विभागात अमूलाग्र बदल कालांतराने घडून आल्याचे आपण पाहतो. आज भारतासारख्या देशातील लोकांना संगणक प्रोग्रामिंगमध्ये

गती असेल पण इलेक्ट्रॉनिक वस्तु त्या देशात किफायतशीपणे उत्पादीत केल्या जाऊ शकत नसतील. तर आम्ही तुम्हाला सॉफ्टवेअर देतो. त्यातून मिळालेल्या पैश्यातून आम्ही इतरांकडून हार्डवेअर विकत घेतो. अश्या स्वरुपाचा व्यवहार करण्यात येतो. यातूनच दोन्ही देशांमधील लोकांना हार्डवेअर आणि सॉफ्टवेअर असे दोन्ही चांगल्या प्रतीचे वापरावयास मिळते. यात दोन्ही देशाचा फायदाच आहे. अर्थात एका देशात कोट्यावधी लोक राहतात. त्यामुळे वैयक्तिक पातळीवर जसे व्यवसायाचे पूर्णपणे स्पेशिलायझेशन झाले

तसे देशपातळीवर होवू शकत नाही पण त्यातूनही अर्थकेंद्रीत (कॅपीटल इन्टेन्सिव) आणि मनुष्यबळ जिथे स्वस्तात उपलब्ध आहे असे देश दैनंदिन वापरात असलेल्या अनेक वस्तूंची मोठ्या प्रमाणात निर्यात करतात. अश्या वस्तूंचे उत्पादन करणारे उद्योग मनुष्यबळ केंद्रीत

असतात. मुख्य मुद्दा म्हणजे अश्या प्रकारच्या व्यापारातून दोन्ही देशांचा फायदा होवू शकतो. त्यावर लक्ष केंद्रीत करून आपली निर्यात कशी वाढेल हे बघितले पाहिजे यात सगळ्यांचाच फायदा आहे. जसे गावपातळीवरील व्यवहारात प्रत्येक माणूस इतर कोणाही व्यक्ती कडून आपल्याला गरजेची असलेली वस्तू/ सेवांची कोणत्याही आडकाठीशिवाय देवाणघेवाण करू शकत असे. त्याच पध्दतीने एका देशात निर्माण होत असलेल्या वस्तू/सेवा आणि मनुष्यबळ यासी

देवाणघेवाण कोणत्याही आडकाठीशिवाय जगभरात कुठेही होऊ शकणे यालाच खरे जागतिकीकरण म्हणता येईल.

आता जागतिकीकरण या अर्थाने झालेली नाही हे तर उघडच आहे आता त्यामागची कारणे खालीलप्रमाणे नमुद करू शकतो.

जागतिकीकरणाने आज आपल्याला घेरून टाकले आहे. पंधराव्या - सोळाव्या शतकातील युरोपातील आधुनिक भांडवली उत्पादन संबंधीचा उगम, वसाहतवाद, साम्राज्यवाद, विसाव्या शतकातील तंत्रवैज्ञानिक विकासातून झालेला अमेरिकन जीवनशैलीचा प्रसार असा हा प्रवास घडत आपण जागतिकीकरणाच्या लाटेवर कळत नकळत स्वार झालो आहोत. जगभर श्रमिकांचे एक राष्ट्र, एक राज्य निर्माण होईल हे मार्क्स चे स्वप्न भंग पावले असून आता जगभर भाडवलदारांचे 'एक राष्ट्र' उभारण्याच्या दृष्टीने धडपड आहे.

जागतिकीकरण हे अपरिहार्य असल्याचे प्रतिपादन करणारे आहेच आणि सिल्लपासून मुंबईपर्यंत या प्रक्रियेचा निकराने विरोधही केला जातो. एक लक्षात घेतले पाहिजे की, जातीमुळे सामाजिक स्तरीकरण अधिक मजबूत होते भारतात भांडवली पध्दतीने ही कठोरता कमी झाली. परंतु मुक्त अर्थव्यवस्थेत फायद्याचे वाटप ज्या समाजव्यवस्थेत होणार, ती मूलतः विषम समाजव्यवस्था आहे. त्यामुळे जातीमधील श्रीमंत अधिक श्रीमंत व गरीब घटक अधिक गरीब होताना दिसतो. जागतिकीकरणाचे असे विविधांगी स्वरूपाचे काय परिणाम होणार आहेत त्याचा वेध श्री. गजानन खातू यांनी आपल्या 'जागतिकीकरण परिणाम आणि पर्याय' या पुस्तकात घेतला आहे.

जागतिक पातळीवरचा व्यापार आणि देवाणघेवाण ही काही नविन गोष्ट नाही. या आयात-निर्यात व्यापाराला जागतिकीकरण ही संज्ञा नव्हती परंतु डॅकेल प्रस्तावानंतर जागतिक व्यापार - व्यवहारांचा चेहरा आमूलाग्र बदलू लागला आणि सर्व देशांच्या अर्थव्यवस्था खुल्या होवू लागल्या असे नव्हे, तर जागतिक अर्थव्यवस्थेतील पुनर्रचना होवू लागली असे त्यांनी प्रतिपादन केले आहे.

आज सर्वच क्षेत्रांमध्ये जागतिकीकरणाचे वारे वाहत आहेत. शिक्षण, ज्ञान, विचार याचा उपयोग मानजातीच्या कल्याणासाठी व्हावा हे उघडच आहे. त्यामुळे शिक्षण क्षेत्राबाबत आपण कोणती धोरणे निश्चित करतो. हे महत्त्वाचे आहे. शिक्षणविषयक धोरणे अशा पध्दतीने आखण्यात यावी की, आपला देश जगाला सुजाणपणाचे नेतृत्व देणारा ठरावा. हे क्षेत्र इतके व्यापक आहे की, परिस्थितीनुसार

सुधारणा बदल करून थांबता येत नाही येथे सुधारणा, व्याप्ती यांना विराम नाही. सतत नवनवे बदल, सुधारणा होत राहणार. व्याप्ती वाढत जाणार, नवी मते मांडली जाणार ही प्रक्रिया अखंडपणे सुरूच राहणार आहे. स्पर्धा हे जागतिकीकरणाचे गृहितत्व आहे व त्यामुळे नवजागतिक सांस्कृतिक क्षेत्रासमोर ही असंख्य निर्माण झालेले आहे.

बदलत्या काळानुरूप जागतिकीकरण बदलत चालले आहे. वाढती लोकसंख्या, राहणीमानाचा दर्जा, शिक्षण, रोजगार आणि आरोग्य याप्रकारचे अनेक घटक याला कारणीभूत ठरतात.

□ □ □

याचना

सिंहासनी रायगडाच्या
स्फूर्ती मज मिळवून दे
स्वराज्याचे सुराज्य व्हावे
नित्य देह झिजू दे
शूरवीर बाजीप्रभू सम
निष्ठावंत होऊ दे
तानाजीच्या शौर्याचे
भूषण मज राहू दे
सर्वधर्म समतेचा
मुखी सूर निघू दे
शौर्य त्याग बंधुभाव
भगवा झेंडा फडकू दे
जया कृपेने घडले सारे
लीन चरणी होऊ दे
मायमाऊली जिजाईचे
उतराई मज होऊ दे
शिवरायांचे गुण सदा
अंगी मज झळकू दे
न दूषण लागो राज्याला
भूषण सदा चढू दे
हीच याचना युगपुरुषाला
अखंड भारत राहू दे

- ऋतुजा कार्तिकराव काळमेघ
बी.ए. भाग-३

स्वच्छ पाणी-समृद्ध जीवन

कु. धनश्री जगन्नाथराव जाधव, बी. कॉम, भाग- 3

'लोकांचा सहभाग, गावाचा आधार, स्वच्छ पिण्याचा पाण्याचा' आपल्याला माहित आहे की, मानवी जीवनामध्ये पाण्याला वृत्त म्हणून आहे. कारण 'जल हेच जीवन' असे म्हटल्या जाते. जल पाण्याशिवाय कोणताही सजीव घटक किंवा राहू शकत नाही. पृथ्वीवर पाणी मूलतःच असले तरी त्याची वाटणी विषम झाली आहे.

पृथ्वीवरील एकूण पाण्याच्या साठ्यांपैकी ९७ टक्के पाणी खऱ्या महासागराने व्यापले आहे व ३ टक्के पाणी गोठ्या पाण्याने व्यापले आहे किंवा गोठ्या पाण्याच्या स्वरूपात आहे. भारतीय काही गोठ्या पाण्याचे स्वरूप धनरूपात आहे. त्या काही पाणी नद्या, सोवरे, विहिरी, तळे इत्यादींच्या स्वरूपात आहे व त्यांचा उपयोग करता येऊ शकतो. म्हणून

जगावरील लोकांसहज वाढेल व विकासा होईल तसेच गोठे पाणी मिळणे सहीम होईल. ही बाब लक्षात घेऊन संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या शिरीषाच्या प्रतिनिधीने अशी चेतावणी दिली की, ती दिवस दूर नाही की ज्या दिवशी एक थंब पाणी खनिज तंत्रातून साहज होईल.

जगाविक स्तरावर पुरवलेल्या सोवरेपास एक देशाच्या प्रतिनिधीने म्हटले आहे की, तिसरे जगाविक सहयुद्ध झाले तर त्याचे कारण पाणी हेच सहीम असे समजित त्यांनी केले. एकही थोटी पाण्याची संपरदा कल्पित निर्माण होऊन आहे म्हणूनच 'लोकांचा

सहभाग गावाचा आधार स्वच्छ पिण्याच्या पाण्याचा' - हा विषय महत्त्वपूर्ण आहे.

आपण म्हणतो की, लोकांनी लोकांसाठी निर्मितेले राज्य म्हणजे लोकशाही राज्य होय असे का बरं म्हणतो. कारण पाण्याची निर्मिती अजूनपर्यंत लक्षात आलेली नाही आहे. पण निसर्गाने दिलेल्या पाण्याचे स्वभाव न करता आपण दूषित करीत आहोत आणि कुठेतरी या पाण्याचा वैराग्य होऊ नये यासाठी लोकांच्या सहभागाची आवश्यकता आहे.

आपण पाहतो आहे की कितली तरी गावामध्ये अस्वच्छता पाहायला मिळते. तसेच घरातील केर-कचरा शिवाय बाहेर आणून रस्त्याच्या कडेवर केले न भोकळ्या होतात व परिसरामध्ये सर्वत्र अस्वच्छता निर्माण होते. तसेच गावातील सांडपाण्याची जर निवोडित मिळवून लावली नसेल तर परिसरामध्ये विविध प्रकारचे आजार उत्पन्न होऊ शकतात. सुखात होते आणि ही सर्व जबाबदारी शासनाच्या कर्मचाऱ्यांची नसून ती आपली सुद्धा जबाबदारी आहे. एखाद्या रस्त्याच्या कडेला पाण्याचा पाईप खराब झाला असेल व त्या ठिकाणी पाणी पांबले असेल तर असावेकेस आपण स्वतः जाऊन शासनाच्या ठिकाणी तक्रार करणे म्हणजे होणाऱ्या पाण्याच्या

नुकसानीची आपण बचत करू शकतो. आपला परिसर स्वतः हा स्वच्छ ठेवणे हे आपले कर्तव्य आहे. कारण प्रत्येक व्यक्तीला चांगले राहायला तसेच चांगले कपडे घालायला आवडते. मग आपला परिसर स्वच्छ का नको? म्हणून म्हणतो, आपल्या परिसराची स्वच्छता ही देशाच्या परिसराची स्वच्छता होऊ शकते. जेव्हा तुम्ही या गोष्टीकडे स्वतः लक्ष घाल आणि ही स्वच्छतेची सुरुवात आपल्या घरापासून करावी लागते व नक्कीच एका घरानंतर एक गल्ली व गल्लीनंतर गाव आणि गावानंतर तालुका व जिल्हा स्वच्छ झाल्याशिवाय राहाणार नाही. जोपर्यंत तुम्ही आपला स्वच्छतेसंबंधी सहभाग दाखविणार नाही तो पर्यंत स्वच्छ भारत निर्माण होणार नाही.

मैत्री

मैत्रीत नसते कोणते बंधन
मैत्री करणे एकमेका द्यावया प्रेम-आंदन

मैत्रीस नसे कसली रीती
मैत्री म्हणजे निखळ प्रीती

मैत्रीत दाटतो निरागस एकच भाव
मैत्री म्हणजे एकमेकांच्या काळजाचा अचूक ठाव

मैत्री असे प्रेमाचीच शिंपण
खरंतर...मैत्री म्हणजे फक्त दोन मनांची
नाजूक गुंफन...

- प्रतिक विनायक वैरैळे

बी.ए.भाग-३

आई

आई तुझ्या तोंडतला घास
वाचवलास फक्त माझ्यासाठी
आता जे पैसे मिळवितो
आई आता फक्त तुझ्यासाठी

आई मला मोठं करण्यासाठी
केलेस तू आपल्या जिवाचे रान
तू केलेले उपकार
हे माझ्यासाठी देवापेक्षा महान

आई तुझे उपकार
कोणी लेकरू फेडू शकणार नाही
आई तुझ्याविना गं
मी आता जगू शकणार नाही

आई खूप वेदना भोगल्या
पाहिले तुझे पहिले हाल
लेकरू कसंही असो
त्यासाठी तुझ्या हृदयात प्रेमाचा महाल

- कु. सोनाली रादू गांजले

एम.ए. (राज्यशास्त्र) भाग-१

भाजपुमा, मोर्शी ग्रामीणव्या वतीने भव्य ऑनलाईन निबंध स्पर्धेत विजेत्या महाविद्यालयतील विद्यार्थिनी कृ. शिवाल हजारे, बी.ए. भागा-२ हीचे अभिनंदन करताना मा. डॉ. अनिल बाई व डॉ. मन्मथ

कारेना महापारीच्या सुकवातीला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या वतीने ८०० पोस्टर तयार करून जनजागृती करण्यात आली.

जागतिक पराजिता दिनाच्या निमित्ताने, 'सिर्मा अग्रभव अॅक्टिविटी' मध्ये सहभागी विद्यार्थी

मोर्शी स्थलील वन विभागाच्या पार्कमध्ये जागतिक पराजिता दिनाच्या निमित्ताने राखेचा विभाग, भूगोल विभाग, कास अमरावती आणि वन विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित 'सिर्मा अग्रभव अॅक्टिविटी' मध्ये सहभागी विद्यार्थी, प्राध्यापक आणि वन विभागाचे कर्मचारी.

ਗਿਰੀ ਗਿਰੀ

स्त्री भ्रूणहत्या : एक विदारक समस्या

कु.एकता राजकुमार नांदवाणी, बी.कॉम. भाग-२

स्त्री भ्रूणहत्या यह एक बहुत की विदारक समस्या बन गयी है। आज हमारे देश में स्त्री की हत्या हो रही है यह बहुत दुखद बात है। पहले हमारे देश में स्त्री को सर्वश्रेष्ठ दर्जा प्राप्त था, स्त्री को माँ, बेटी, बहन समझा जाता था। उसे समाज में एक उच्च स्थान प्राप्त था।

आज हमारे भारत देश में बेटी को माँ की कोख में ही मार दिया जाता है। क्यों भूल रहे हैं लोग स्त्री यह-

स्त्री यह जगत् जननी है

स्त्री यह माँ है,

स्त्री यह पत्नी है,

स्त्री यह पत्नी है,

स्त्री यह बेटी है,

स्त्री यह दोस्त है।

आज लोग पढ़े लिखे होने के बावजूद उसे यह समझ नहीं आता स्त्री के बिना यह संसार अधूरा है, अगर स्त्री नहीं रही तो समाज का निर्माण कैसे होगा, समाज एक दिन खत्म हो जाएगा आज हमारे देश में बेटी को माँ की कोख में ही मार दिया जाता है। इसका जिम्मेदार कौन है? स्त्री बनने का गुनाह क्या है, आज यह सवाल स्त्री पूछ रही है।

आज देश के सर्वोच्च पद पर स्त्री पहुँच गयी है। ऐसा कोई क्षेत्र नहीं जहाँ स्त्री न हो। हर क्षेत्र में वह पुरुषों से आगे बढ़ गई है और अपना काम अच्छी तरह कर रही है। कई देश की महिलाओं ने भारत का मान सन्मान बढ़ाया

है।

इसमें है प्रतिभाताई पाटील, किरण बेदी, सोनिया गांधी, सुषमा स्वराज और बहुत सारी स्त्रियाँ हैं जो देश के सर्वोच्च स्तर पर बैठी हैं। आज हमारा समाज भूल रहा है की माँ जिजाऊ ने ही शिवाजी को जन्म दिया। अगर स्त्री नहीं तो समाज की गति यहीं रुक जायेगी। हमारा भारत देश महान् है और हमारी संस्कृति ने हमें स्त्री का आदर करना सिखाया है। आज दुःख की बात यह है कि बेटी को माँ की कोख में ही मार दिया जाता है।

आज कई सामाजिक संघटनों ने 'बेटी बचाओ' कार्यक्रम के माध्यम से बेटी बचाओ जनजागरण कार्यक्रम हाथ में लिये हैं और वह लोगों को जागृत कर रहे हैं। आज हमारे समाज को जरूरत है कि आदर कर उसे सम्मान देने का। स्त्री शक्ति ही देश की सबसे बड़ी शक्ति है यह हमें समझना होगा। स्त्री ही अपने बच्चे को अच्छे संस्कार दे सकती है और शिवाजी का निर्माण कर सकती है। आज हमारे देश में कई अस्पतालों में गैर कानूनी तरीके से पैसे लेकर बेटी की माँ के

कोख में हत्या कर दी जाती है। हमारे देश में केरल ऐसा राज्य है, जहाँ की संख्या लड़कों की संख्या कम है, लड़कियों की ज्यादा यह गर्व की बात है। आज हमारे देश को जरूरत है, स्त्री भ्रूणहत्या रोककर बेटी को बचाने की ओर देश को अच्छा भविष्य देने की।

बचाओ

माँ

मैं माँ को मानता हूँ।
एक कविता हर माँ के नाम
माँ ही है जो हमें चलना सिखाती है,
माँ ही है जो हमें सही गलत,
का मतलब बताती है
अगर इस दुनिया में माँ नहीं
होती तो हमारा कोई अस्तित्व
नहीं होता !

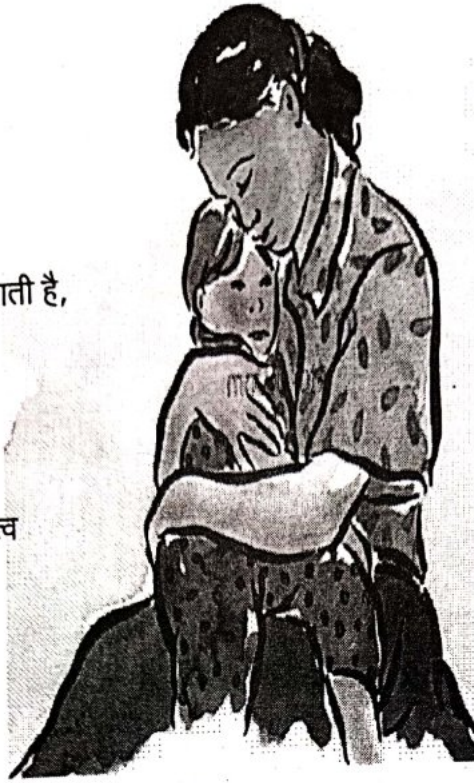
घुटनों से रेंगते-रेंगते
कब पैर पर खड़ा हुआ
तेरी ममता की छाँव में
जाने कब बड़ा हुआ

अपने आँचल की छाँवों में
छिपा लेती है हर दुःख से
काम चाहे पूरे हो।

उंगली पकड़ चलायी है
सुबह-शाम घुमाती है
ममता भरे हुआ हाथों से
खाना रोज खिलाती है।

देवी जैसी मेरी माँ
सारे जग से न्यारी माँ.....

- कु. तृप्ती किरणराव जोशी
बी.कॉम. भाग-३

बचपन का ज़माना

एक बचपन का ज़माना था
जिसमें खुशियों का खजाना था....
चाहत चाँद को पाने की थी
पर दिल तितली का दिवाना था....
वो बालपन का जमाना था ॥२॥
खबर न थी सुबह कि
न शाम का ठिकाना था....
थक कर आना स्कूल से
पर खेलने भी जाना था
वो बचपन का जमाना था ॥२॥
रौने कि वजह न थी....
न हसने का बहाना था
क्यों हो गये हम इतने बड़े,
इससे अच्छा तो बचपन का जमाना था।
वो बचपन का जमाना था।

- मिलिंद चंद्रदास खोडे
बी.ए. भाग-३

जिंदगी

क्यों डरे कि जिंदगी में क्या होगा,
हर वक्त क्यों सोचे कि बुरा होगा।।
बढ़ते रहे बस मंजिलों की ओर
हमें कुछ मिले या न मिले,
तजुर्बा तो नया होगा।
अपने आप से भी पीछे खड़ी हूँ मैं
जिंदगी इतना धीरे चली हूँ मैं,
और मुझे जगाने जो भी हसीन सपने आते थे।
उन खाब्बों को सच समझकर सोई रही हूँ मैं ॥

- कु. नयन विजय गेडाम
बी.कॉम. भाग-१

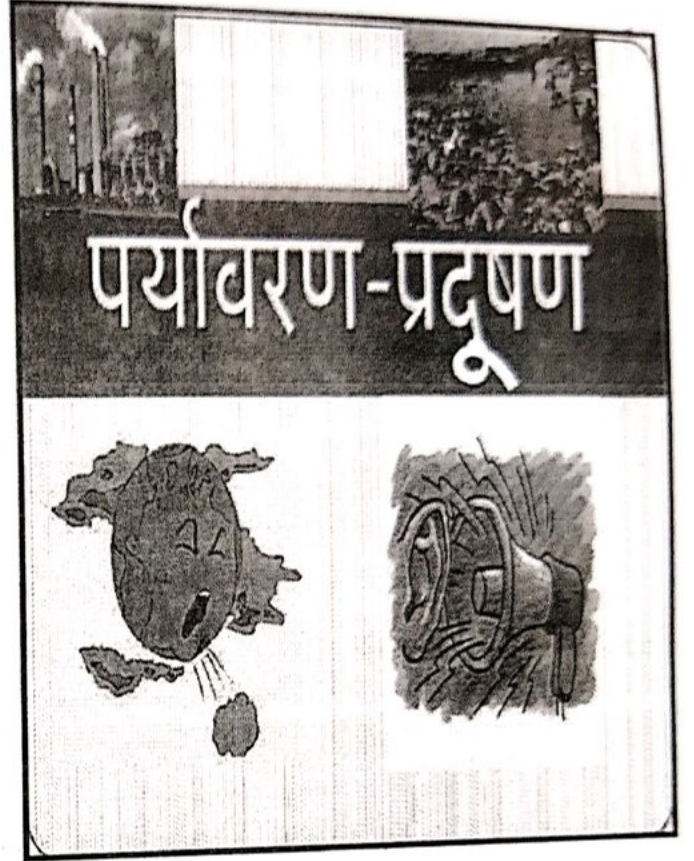

पर्यावरण-प्रदूषण

प्रथमेश नारायण सूर्यवंशी, बी.कॉम. भाग-3

हमारे जीवन में पर्यावरण-प्रदूषण की समस्या बढ़ते जा रही है। प्रदूषण के कई प्रकार हैं वायु प्रदूषण, ध्वनि प्रदूषण, जल प्रदूषण इन प्रदूषणों के कारण प्राणी, पशु-पक्षी की संख्या कम हो रही है। कारखानों में से जो धुआ निकलता है इससे वायु प्रदूषण होता है। गाड़ियों के धुएँ से भी वायु प्रदूषण होता है। इससे जीवों को साँस लेने में तकलीफ होती है और बिमारीयाँ फैल रही हैं। गाँवों के लोग गाँव के नदी पर नहाते हैं। जानवरों को नहलाते हैं, बर्तन धोते हैं, कपड़े धोते हैं और वही पानी पीते हैं जिससे जल प्रदूषण होता है और बिमारियाँ फैलती हैं यही गाँवों का पानी शहरों के पानी से मिलता है और उससे ज्यादा जल का प्रदूषण होता है। गणपति उत्सव गणपति विसर्जन में बड़ी बड़ी गणपति बड़े बड़े नदियों में विसर्जन किया जाता है मगर उन गणपति को कलर लगा होता है, उसमें केमिकल्स होते हैं और विसर्जन के समय पानी में मिल जाते हैं। उससे जल प्रदूषण होता है। जो पानी में मछलियाँ होती हैं उनके लिए खतरनाक साबित होता है। वो मछलियाँ पानी पीती हैं और वो मर जाती हैं। हमें इसके लिए भी उपाय सोचना चाहिये जिस वजह से जलप्रदूषण न हो। हम हमारे घर के पीछे नालियों, नालों में कचरा फेंकते हैं और वहीं नालियों को पानी नदियों से जाकर मिलता है और जल प्रदूषण होता है। हमें प्रदूषण होने से रोकना है। हमें सावधानी बरतनी होगी नहीं तो हमारी जान को खतरा है। पर आज दिन ब दिन प्रदूषण बढ़ते जा रहा है। हमें प्रदूषण पर रोक लगानी होगी जिससे हमारी जान, प्राणी, पक्षियों की जान बच सके। लोग फटाके फोड़ते हैं। वो लोग तो अपने मजे के लिए फटाके फोड़ते हैं मगर उससे भी दो प्रकार के प्रदूषण होता है एक तो ध्वनि प्रदूषण दूसरा तो वायु तो प्रदूषण जिससे वहाँ जो रोड़ पर जो लोग रहते हैं उन्हें बहुत तकलीफ होती है। हम खुद का तो मजा देख लेते हैं मगर उन बेचारा गरीबों क्या जो सड़क पर रहते उन्हें कितनी तकलीफ होती है। शादियों में डीजे बजाते हैं। ढोल बजाते हैं। उससे भी ध्वनि

प्रदूषण होता है। डीजे की आवाज अधिक होती है। अगर एक गली में बज रहा है तो दूसरी गली में सुनाई देगा इतना आवाज होता है। हमें प्रदूषण के लिए रोक लगानी चाहिये। जिससे प्रदूषण कम हो हमें झाड़ लगाने चाहिये। झाड़ हमें ऑक्सिजन देते हैं और हवा में जो कार्बनडायाऑक्साइड होता है वो शोषित करता है। हम ज्यादा से ज्यादा झाड़ लगाने चाहिए। हमें पेड़ों को कटने से रोकना होगा। आजकल बहुत ज्यादा पेड़ों को काटा जाता है। उन्हें भी हमें रोकना चाहिए। हमारे जीवन में जो प्रदूषण की समस्या है उसका तोड़ दूँटना चाहिए। प्रदूषण के कारण लाखों लोगों की जानें जा रही हैं। बिमारीयाँ फैल रही हैं। हमें प्रदूषण को रोकना होगा। जल्द से जल्द।

■ ■ ■

खुशियाँ

जिंदगी थोड़ी हैं, हर पल में खुश हूँ।
काम में हूँ हर हाल में खुश हूँ।
पनीर नहीं है तो दाल में खुश हूँ।
गाड़ी नहीं है तो पैदल ही खुश हूँ।

आज दोस्त पास नहीं तो अकेले ही खुश हूँ।
कोई नाराज हो गया तो उसकी ऐसी उदास में खुश हूँ।
कल, तो बीत चुका है उसकी मीठी याद में खुश हूँ।
और कल अभी आया, नहीं है उसके इंतजार में खुश हूँ।

जीवन का सत्य

इन्सान भी क्या चीज है। दौलत कमाने के लिए
पहले अपनी सेहत खो देता है और फिर सेहत की वापस
पाने के लिए दौलत खो देता है।

-गजेंद्र सुरेश भलावी
बी.ए. भाग-२

पेड़ों को क्यों काटते हो

दो पेड़ लगाके देखो ना दो पेड़ लगाके देखो ना
हवाओं का आना रुक जायेगा
बारिश का गिरना थम जायेगा

ऐसे मे हम क्या करेंगे। मर जायेंगे हम
सोचो न मर जायेंगे हम सोचो न

पेड़ों को क्यों काटते हो
दो पेड़ लगाके देखो ना, दो पेड़ लगाके देखो ना
पक्षियों का उड़ना बंद हो जायेगा
प्राणियों का दिखना बंद हो जायेगा।

आपस में हम क्या करेंगे। मर जायेंगे हम
सोचो ना मर जायेंगे सोचोना।

- कु. साक्षी भारत नागले
बी.ए. भाग-२

जिन्दगी का दुःख

आदमी जब दुनिया में आता है
तब होता है वो अकेला
बचपन तो खुशियाँ में गुजर जाता
लेकिन जवानी में आता है
दुःख का मेला

कभी दो वक्त का रोटी का दुःख
कभी परिवार की खुशी का दुःख
हरदम खोजते रहना है वो सुख
लेकिन उसके नसीब में आती है
सिर्फ दुःख ही दुःख

हरदम दुनिया से झगडता
अपने परिवार की खुशी
के लिए लड़ता है
परिवार की देखकर भूख
आते है उसके नसीब में
सिर्फ दुःख ही दुःख

जब जाता है कब्र की ओर
जलाने के लिए नहीं होती हैं
लकड़ियाँ
बेटा लाता है चुनकर लकड़ियाँ
चिता पे लेटे हुए बाप को
मिला है तब सुख
ऐसे है जिंदगी के दुःख

-कु. कल्याणी विलासराव बनसोड
बी.ए. भाग-१

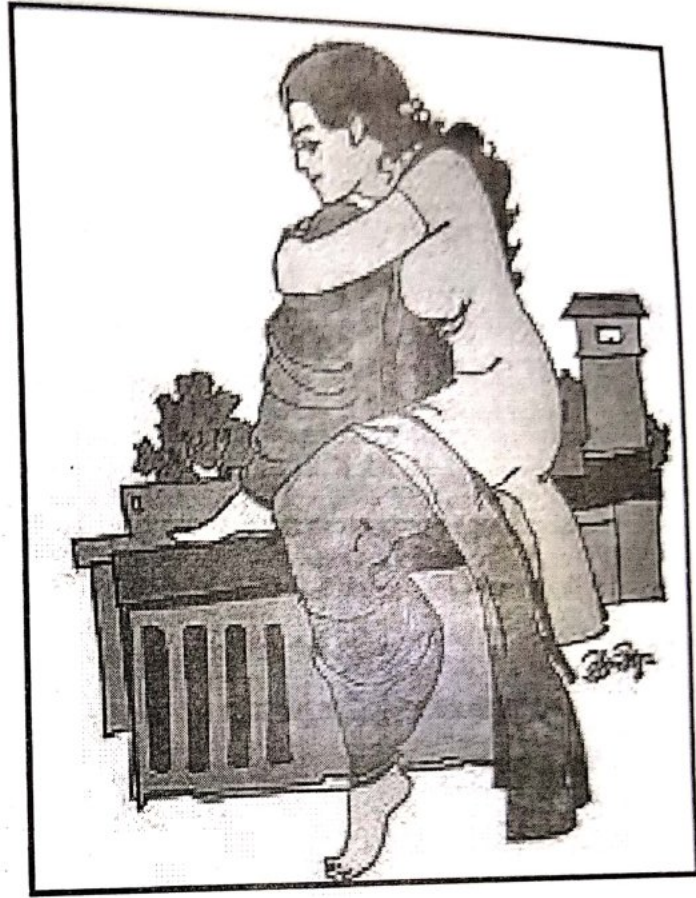
स्त्री ने जन्म सबके कल्याण के लिए लिया है। स्त्री एक माँ है। वो एक बेटी है। एक बहू है और वो एक पत्नी है। वह सभी के किरदार एक साथ निभाती है। वो एक बेटी जो अपने मां बाप का नाम रोशन करती है। उनका कद उँचा करती है। उनका मान सन्मान बढ़ाती है। बेटी अपने अपने माँ बाप के घर को स्वर्ग बनाती है।

स्त्री एक माँ भी है जो सभी के फर्ज निभाती है। अपने बच्चे को नौ महिने गर्भ में रखती है, पालती है, पोसती है। अच्छी शिक्षा देती है और सही रास्ता बताती है। वो होती है मां। पर आजकल के लोग माँ का मतलब नहीं समझते हैं। उनका अपमान करते हैं। जो माँ खुद झूठी रहकर अपने बच्चे को पालती है आज वही बच्चा अपनी माँ का अपमान करता है उसे अपने से दूर करता है। भले ही बेटा अपनी माँ की कदर नहीं करेगा पर बेटी अपनी माँ की कदर करेगी। इज्जत करेगी। मान सन्मान देगी।

बेटा अपने स्वार्थ के लिए अपनी माँ को छोड़ देगा पर बेटी ऐसा नहीं करेगी क्योंकि वो भी एक स्त्री है। वो अपनी माँ का बोझ सारी जिंदगी भी उठा सकती है। मगर बेटा नहीं उठा सकता। हमारे समाज में बेटी से ज्यादा बेटे को दर्जा दिया जाता है। मगर ऐसा क्यों ?

लोग बेटी को पराया धन समझते हैं। बेटी अपने दोनों घरों को रोशन करती है। बेटी अपने दोनों घरों को स्वर्ग से सुंदर बनाती है। लोग अपनी बेटी की शादी तो कर देते हैं। बोझ समझ के। ससुराल में बेटी को मारा जाता है। उन्हें दुःख दिया जाता है। फिर भी वह कभी माँ बाप के पास आकर कभी शिकायत नहीं करती। वह अपना दर्द कभी नहीं दिखाती। वह अपना दर्द छुपा लेती है। सब कुछ बेटी ससुराल में सह लेती है। लोग अपनी बहू को ससुराल में मारते हैं। दुःख देते हैं। दर्द देते हैं। पर कहते हैं, हमारी बेटी अपनी ससुराल में सुखी रहे। उसे कोई भी दुःख ना हो ये कहाँ का इँसाफ है।

बहू क्या किसी की बेटी नहीं ? उसके मां बाप को कैसा लगता होगा जब उन्हें पता चलता होगा की हमारी बेटी को ससुराल में दुःख दर्द दिया जाता है। उनके दिल पर क्या बीतती होगी। उन माँ

बाप को कितना दुःख होता होगा।

बहू को घर में दुःख दिया जाता है। और बेटी को ससुराल दुःखी नहीं देख सकते। ये कहाँ का इँसाफ है ? बहू के साथ इसलिए ऐसा किया जाता है। हमें बहू, बेटियों को समान प्रेम देना चाहिए। कुछ निम्न वर्ग के लोग बेटियों को बोझ समझते हैं और पढ़ाया-लिखाया नहीं जाता और उनकी शादी छोटी उमर में ही की जाती है। बेटी के साथ अन्याय करते हैं। हमें लोगों की सोच बदलनी चाहिए। हमें समाज में बदलाव लाना चाहिए जिससे स्त्री को खुद के अधिकार मिलें।

जब राक्षसों का संहार करना था। मारना था क्यों कोई देव नहीं मार सके उन राक्षसों को।

सीता माता ने भी अग्नी परीक्षा दी और नारियों के लिए उदाहरण बनी। स्त्री अपने अस्तित्व के लिए अग्निपरीक्षा तक दे सकती है। अपनी सच्चाई और पवित्रता का सबूत दिया। ऐसी होती है नारी जो कभी हार

नहीं मानती। आज कल के बच्चे अपनी बूढ़ी माँ को घर से निकाल देते हैं या फिर वृद्धाश्रम छोड़ आते हैं। जो माँ सारी उम्र पालती पोसती है। अपने बच्चे को वो बच्चा अपनी माँ को बेघर करता है। पत्नी के कहने पर घर से निकाल देता है। अगर वह बेटा घर में बूढ़ी माँ की इज्जत नहीं करेगा और मंदिर में जाकर देवी माँ की पूजा करेगा या सोने का छत्र चढायेगा। वो पूजा उसके काम की नहीं क्योंकि घर में बूढ़ी माँ की इज्जत नहीं करेगा। उसे पुण्य नहीं मिलेगा। वो अपनी माँ की घर में सेवा करके पुण्य कमा सकता है।

एक कहानी है जिससे माँ की महिमा पता चलती है एक माँ को एक बेटा होता है। उसके बेटे के बहुत सी गायें हैं। वो बेटा माँ की इज्जत ही नहीं करता वो हमेशा उसका अपमान करता है। हमेशा दुःख देता है। खाना तक नहीं देता। मगर उसकी माँ हमेशा से उसे दुआ ही देती। उसकी गायें बहुत कम दूध देती थीं। और ज्यादा कमाई नहीं होती थी। एक बार उसने किसी साधु को बताया उस साधु ने कहाँ घर में बूढ़ी माँ है उसकी सेवा किया करो। घर में सुख समृद्धि आ जाएगी। फिर उसने उस साधु की बात मानी और अपनी माँ की सेवा करने लगा और उसके घर में सुख समृद्धि आ गयी। कहानी का तात्पर्य यह है कि हमें अपने माँ की सेवा करनी चाहिए। पिताजी के चल बसने के बाद बेटे को अपनी माँ बोज़ लगती है और वो उस बूढ़ी माँ को वृद्धाश्रम छोड़ देता है। बेचारी उस स्त्री पर क्या बीतती होगी। शादी के बाद पति के कहने पर जिंदगी जीती है और बुढ़ापे में बेटे के कहने पर जिंदगी जीती है। उस बेचारी की खुद की कोई जिंदगी ही नहीं होती। शायद इसलिए नारी को अबला कहा जाता है।

माँ रमाई

माँ रमा तेरा दर्ज
आसमान से भी उँचा है।
ममता का हिमालय भी
तेरे कद में निचा है।
अरे, करोडे बच्चे कैसे संभाले होंगे
माँ रमाने अपने आँचल में
कल यही सवाल मैंने अपने
माँ से पुछा है।

-कु. माधुरी अरविंद आठवले
बी.ए. भाग-३

चलो आज कुछ नया करे

गीत गा रहे हैं आज हम
मंजिली को ढुंढते हुये बढ़ते कदम।
भारत के हर नवजवान के दिल
में ये उमंग है की,
ये भारत नया बनायेंगे ॥
जिंदगी का नये दौर में
स्फूर्ती के फूल हम नये खिलायेंगे
देश को बदलने की ताजगी को ढुंढते हुये ॥
एक बिमारी की तरह यह दहेज
है जो आज पूरे देश में फैला हुआ है
है तबाह आज आदमी इस देश में
हम देश में बदलाव लायेंगे
मानवता को मानव में ढुंढते हुये।
फिर न रोक सके कोई दुल्हन दहेज से होने
वाली पिड़ा से, जोर जबरदस्ती और
जुल्मों सितम से, भारत से यह दिशा हम मिटायेंगे ॥
मुस्कुरा उठे यह धरती, यह गगन हम रचेंगे ऐसी दास्ता
भ्रष्टाचार और दहेज को जड़ से उखाड़ फेंकेंगे।
और नया भारत हम बनायेंगे ॥
नरेंद्र मोदीने देस को सशक्त बनाने का जिम्मा लिया है।
चलो वो आज हम देश के नवजावन निभायेंगे ॥
आवो चलो आज हम भारत देश को
ऐसा बनाये जो आनेवाली पिढ़ी सोचती रह जाये।
और बाकी देशों को भी समज आये
की भारत के नवजवान, बुढ़े कोई कम नहीं जो पिछे जायेंगे
आवो चले हम हमारे भारत देश को इस तरह सजायेंगे
जैसे हर खुशी को ढुंढते हुये ॥

-कु. नेहा मनोहरराव टेकाडे
बी.ए. भाग-२

विज्ञान का चमत्कार

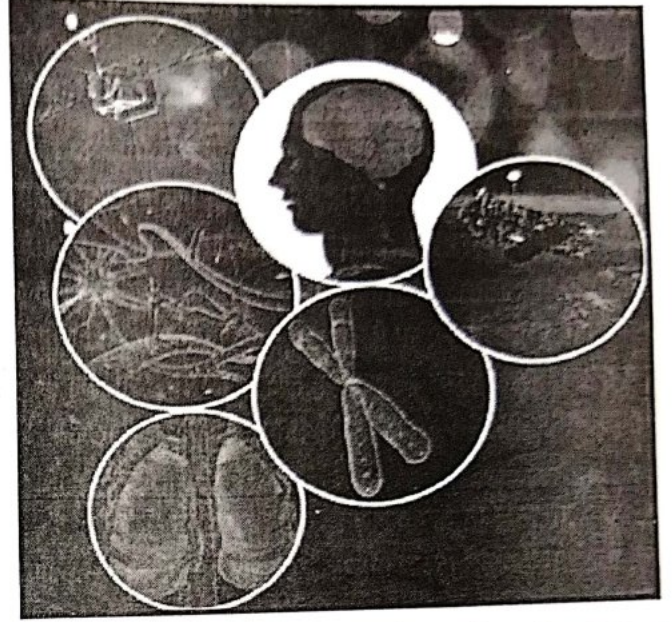
अक्षय प्रभात दुबे, बी.ए. भाग-१

आज का युग विज्ञान का युग है। विज्ञान ने मानव को सुगम व सरल बना दिया है। आज विज्ञान की कृपा से मानव चाँद पर जा पहुँचा है। विज्ञान के ही प्रयासों से आज यह संसार सिमकर छोटा हो गया है। आज आप रेल, जहाज, विमान आदि के द्वारा संसार के किसी भी कोने में जा सकते हैं। अपने प्रिय जनो से मिल सकते हैं। यह सब विज्ञान की ही देन है।

किस्से और कहानियों की परिकल्पनाएँ आज विज्ञान द्वारा साक्षात् हो रही हैं। ग्रहहारों के बारे में हमारी कथाओं में अनेक उल्लेख है, परंतु आज मानव के यान चंद्र तथा मंगल पर उतर चुके हैं। आज मानव की अन्य ग्रहों पर भी जाने की तैयारी शुरू है। विभिन्न प्रकार के घातक अस्त्रों के बारे में महाभारत रामायण और अन्य ग्रंथों में पढ़ा था। ब्रह्मास्त्र, नागास्त्र इत्यादि परंतु आज अँटम बम हाईड्रोजन बम और रासायनिक बमों के निर्माण ने सिद्ध कर दिया है कि विज्ञान ने बनाया चमत्कारिक हथियार है।

टेस्ट ट्यूब बेबी और क्लोन बनाकर तो मानो विज्ञान ने प्रकृति के नियमों को ही ललकार दिया है आज यंत्र मानव की परिकल्पना साकार हो गई है। जापान ने चलने बोलने वाला यंत्र मानव (रोबोट) बना लिया है। शरीर विज्ञान के विषय में तो मानव ने इतनी प्रगति की है कि विश्वास ही नहीं होता। शरीर के अंगों का प्रत्यारोपण तो अब एक आम बात हो गई है। दिल भी बदलने का काम हमारे डॉक्टरों ने सफलता पूर्वक कर लिया है।

ऐसा कोई विषय अथवा क्षेत्र नहीं है, जहाँ विज्ञान न पहुँचा हो। आज नई-नई खोजों ने सारे विश्व को एक नई जीवन प्रणाली में ढाल दिया है। विश्व के किसी भी कोने में बैठे व्यक्ति से आज हम हजारों मील दूर रहकर भी बात कर सकते हैं। उपग्रह प्रसारण द्वारा दुनिया के किसी भी कोने में होने वाले कार्यक्रम, खेल इत्यादि देख सकते हैं। आज विज्ञान चमत्कार शब्द के परम बिन्दू पर पहुँच गया है। जो खोज कल तक चमत्कार रहती है, परसों वह सामान्य हो जाती है और फिर उसके भी आगे एक नई खोज हो जाती है। रेडिओ आज सामान्य हो गया है तो टेलिविजन अब सर्वसामान्य हो गया है। मनुष्य की खोजने की महत्वाकांक्षा और जिज्ञासा इतनी बढ़ गई है कि विश्व के हर हिस्से से हर रोज एक नया अविष्कार होने लगा है। हमारे सामने इसके कई प्रश्न हैं, जो अनुत्तरित हैं, मानव उन प्रश्नों के उत्तर ढूँढ़ने में लगा है।

जो काम अध्यात्म द्वारा होता है। ब्रह्म को जान लेना वही ज्ञान आज विज्ञान भी जानना चाहता है कि यह विश्व क्या है? क्यों बना? कैसे बना? इसका आरंभ कहाँ? अंत कहाँ? इत्यादि प्रश्नों के उत्तर खोजने के लिए मानव ने अंतरिक्ष में ऐसे यान भेजे हैं जो सैकड़ों वर्षों तक अंतरिक्ष में यात्रा करेंगे और अंतरिक्ष के रहस्यों के बारे में मानव को जानकारी देंगे।

विज्ञान ने हमारे घरेलू जीवन को भी सुगम बना दिया है। वैज्ञानिक उपकरणों की सहायता से आज हमारे घर के सभी काम मिनटों में ही निपट जाते हैं। विज्ञान कृषि के क्षेत्र में भी प्रगति करने में काफी सहायक हुआ है। नये-नये प्रकार के रासायनिक खादों का निर्माण किया गया है। जिससे हमें अच्छी फसल प्राप्त होती है। विज्ञान ने ही हमें तार, टेलिफोन, टेलिविजन आदि दिये हैं। जिनके द्वारा हम घर बैठे लोगों से बात कर सकते हैं। दुनिया भर के समाचार सुन सकते हैं और दूसरे मनोरंजन कर सकते हैं।

आज मनुष्य विज्ञान के बिना एक पल भी जीने की कल्पना नहीं कर सकता। जहाँ विज्ञान ने अणुबम खोजा है वही मानवता की सेवा हेतु उसने पेनिसिलीन भी खोज निकाली है। जहाँ विज्ञान संहारक है वहीं वह सहायक भी है। यह तो मानव के ऊपर निर्भर है कि वह विज्ञान का उपयोग मानवजाति की भलाई के लिए करे।

■ ■ ■

अजब है जिन्दगी

क्या खुब लिया है किसीने...
बक्श देता है 'खुदा' उनको..!
जिनकी किस्मत खराब होती है...!!
वो हरगिज नही 'बक्श' जाते
जिनकी नियत खराब होती है !!
न मेरा 'एक' होगा...न तेरा लाख होगा
न तारिफ तेरी होगी, न मजाक मेरा होगा
गुरुर न कर 'शाह-ए-शरिर'का
मेरा भी खाक होगा, तेरा भी खाक होगा !!
जिन्दगी भर ब्रांडेड-ब्रांडेड करनेवालो...याद रखना
'कफन' का कोई ब्रांड नही होता!!
कोई रो कर दिल बहलाता है और
कोई हसकर 'दर्द' छुपाता है !
क्या करामत है कुदरत की !
जिंदा इन्सान पानी में डुब जाता है...और
मुर्दा तैर के दिखाता है !
'मौत' को देखा तो नही, पर शायद 'वो' बहुत खुबरसत होगी !
कम्बखत जो भी उससे मिलता है 'जीना छोड देता है !'
गजब की एकता देखी लोगो की जमाने में
जिंदो को गिराने में और मुर्दों को उठाने में !!
जिंदगी मे ना जाने कौनसी बात आखरी होगी !!
ना जाने कौनसी रात आखरी होगी !!
मिलते जुलते, बाते करते रहो यारो एक दुसरे से...
ना जाने कौनसी मुलाकात आखरी होगी !!

-कु. मयुरी जनार्दन हुड

बी.ए. भाग-२

गढ़-गढ़कर पढ़

आपस मे ना करे लड़ाई ।
हम सब मिलकर करे पढ़ाई ॥
बाजारा मे है नौटंकी आई ।
जिसमे देखो उसमे मिलावट आई ॥

मित्रो ने बाजार से खुली जलेबी खाई ।
खुली जलेबी और मख्खीयों से
सबके जान पर बन आई ॥
इसलिये अनुशासन मे रहा करे भाई ।

डाक्टर ने मेहनत करके ।
डेंगू से सबकी जान बचाई
सब मिलकर डाक्टर और नर्सों का
धन्यवाद, शुक्रिया अदा करो भाई ॥

-कु. सुजाता विनोद गायकवाड

बी.ए. भाग-१

मेरा नसीब

बेटी बनकर आई हूँ
माँ-बाप के जीवन में ।
बसेरा होगा कल मेरा
किसी और के आँगन मे ॥
क्यो ये रीत भगवान ने बनाई होगी
कहते है आज नही तो कल तू पराई होगी
देके जनम पाल पोसकर जिने हमे बड़ा किया
और वक्त आए तो उन्ही हाथोने हमे बिदा किया
तुटकर बिखरकर जाती है हमारी ए जिंदगी वही
पर फिरसे नए बंधन मे प्यार मिले ये जरुरी नही ॥
क्यों रिश्ता हमारा इतना अजीब होता है
क्या बस यही हम बेटियों का नसीब होता है ।....

- कु. प्रगती अरविंदराव राऊत

बी.ए. भाग-३

समय बड़ा बलवान

प्रवेश शाह सलीम शाह, बी.ए. भाग-२

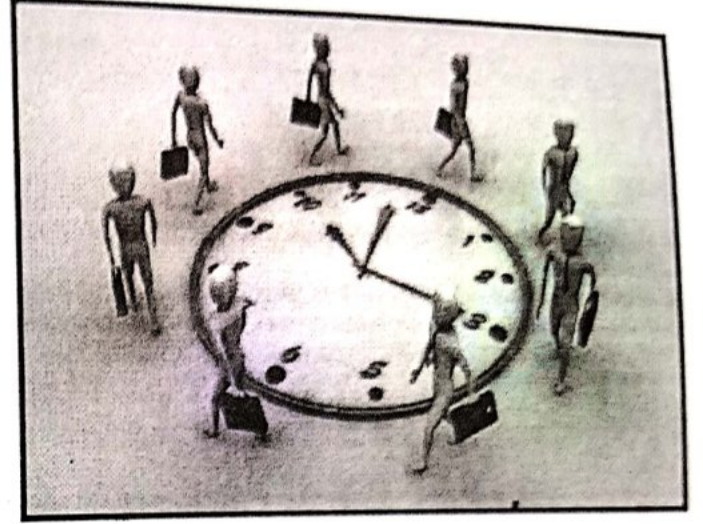
मनुष्य के जीवन में समय की महत्वपूर्ण भूमिका है। वह व्यक्ति जो समय के महत्व को समझता है वही इसका सही उपयोग कर प्रगति के पथ पर अग्रसर रहता है परंतु दूसरी तरफ वे लोग जो समय की महत्ता की अनदेखी करते हैं अथवा समय का दुरुपयोग नहीं करते हैं वे जीवन पर्यंत असफलता ही पाते हैं।

समय हम सभी के लिए अमूल्य है। ज्यादा किमती है, क्योंकि यदि धन को खर्च कर दिया जाए तो वह उसे वापस प्राप्त किया जा सकता है किन्तु यदि हम एक बार समय को गँवा देते हैं, तो इसे वापस नहीं कर सकते हैं। इसलिए हमें कभी भी समय को बर्बाद नहीं करना चाहिए। हमें सकारात्मक ढंग से सही तरीके से समय का उपयोग करना चाहिए।

जो व्यक्ति समय का सदुपयोग नहीं करता उसका जीवन नष्ट हो जाता है। मानव की उन्नति में समय का सहयोग महत्वपूर्ण होता है। अपने लक्ष्य की प्राप्ति के लिए मनुष्य को समय के महत्व को जानकर उसका सदुपयोग करना चाहिए समय अपनी गति से बढ़ता जाता है। वह किसी के लिए रुकता नहीं है। उसे रोकने की शक्ति भी किसी में नहीं है। वास्तव में समयानुसार आवश्यक तथा उचित कार्य को संपन्न करना ही समय का सदुपयोग है। विद्यार्थी जीवन में ही मनुष्य अपने भावी जीवन की तैयारी करता है। मानसिक तथा शारीरिक रूप से अपने को सक्षम बनाता है जो व्यक्ति इस समय का सदुपयोग न करके अन्य कार्य में व्यस्त होता है वह आगे अपने गृहस्थ जीवन में असफल हो जाता है। उसका भावी जीवन कठनाईयो का शिकार हो जाता है। वह काल में समय का सदुपयोग करता है। उसका भावी जीवन सुखी बनता है। सफलता उसके चरण चूमने लगती है।

चल रहा है वह कभी नहीं रुका। जो लोग समय के साथ चलते हैं वे जीवन में अपने पदचिन्ह छोड़ जाते हैं और सम्पूर्ण विश्व उनका अनुकरण करता है। परंतु वे सभी लोग जो समय के महत्व को नहीं समझ सके अथवा समय के साथ न चल सके वे लुप्त होते चले गए।

जीवन में समय के सदुपयोग के लिए इसके महत्व को समझने

के लिए यह भी आवश्यक है कि हम अपने कार्य की प्राथमिकताओं के आधार पर अपने समय को बुद्धिमत्ता से विभाजित कर लें ताकि कार्य की महत्ता के अनुसार हम अपने सभी कार्यों को उचित समय दे सकें। गांधीजी अपने मिनट-मिनट का हिसाब रखते थे साथ-साथ वे कुछ समय आराम के लिए भी निकाल लेते थे।

समय चलायमान है। समय किसी का भी इंतजार नहीं करता है। हम सभी को समय के साथ-साथ चलना चाहिए। समय बिना किसी रुकावट के निरंतर चलता रहता है। यह कभी किसी की प्रतीक्षा नहीं करता है। इसलिए हमें अपने जीवन में बिना किसी उद्देश और अर्थ के समय को व्यर्थ नहीं करना चाहिए। हमें हमेशा समय के अर्थ व महत्व को पूर्णतय समझना चाहिए और उसी के अनुसार सकारात्मक ढंग से इसका प्रयोग करना चाहिए।

जीवन में उन्नति की कुंजी समय का सदुपयोग ही है। वे ही लोग जीवन में सफल बनते हैं। इनके जीवन में समन्वय होता है। उनका पारिवारिक जीवन सुख शान्ति से विकसित होता है। उन्हें जीवन में शान्ति मिलती है। ये कहना अतिशयोक्ति न होगी कि वक्त और सागर की लहरें किसी की प्रतीक्षा करती हैं। हमारा कर्तव्य है कि हम समय का पूरा-पूरा सही उपयोग करें।

■ ■ ■

पर्यावरण बचाओ !!

आज समय की माँग यही है, पर्यावरण बचाओ!

ध्वनि, मिट्टी, जलवायु आदि सब,
पर्यावरण हमारे।
जीव जगत के मित्र सभी ये,
जीवन देते सारे।
इनसे अपना नाता जोड़ो,
इनको मित्र बनाओ। पर्यावरण बचाओ....

जब तक जीव जगत है जग में
जब तक जग में पानी।
जब तकर वायु शुद्ध रहती है,
सौँधी मिट्टी रानी।
तब तक मानव का जीवन है,
यह सबको समझाओ।
पर्यावरण बचाओ....

हरियाली की महिमा समझो,
वृक्षों को पहचानो,
ये मानव के जीवनदाता,
इनको अपना मानो।
एक वृक्ष यदि कट जाए तो,
ग्यारह वृक्ष लगाओ। पर्यावरण बचाओ...

यही समय की माँग है,
पर्यावरण बचाओ !!!

- आदित्य सनफुलास उईके
बी.एससी. भाग-१

माँ

लेती नहीं दवाई 'माँ'
जोड़े पाई-पाई 'माँ'।

बाबूजी तनखा लाये बस
लेकिन बरकत लाई 'माँ'।

दुख थे पर्वत राई 'माँ'।
हारी नहीं लड़ाई 'माँ'।

माँ से घर-घर लगता है,
घर में घुली, समाई 'माँ'।

बाबूजी के पाँव दबा कर
सब तीरथ हो आई 'माँ'।

बेटी ससुराल में खुश रहे,
सब जेवर दे आई 'माँ'।

दर्द बड़ा हो या छोटा ही,
याद हमेशा आई 'माँ'।

रोती है लेकिन छुप-छुप कर,
बड़े सब्र की जाई 'माँ'।

घर के शगुन सभी 'माँ' से
है घर की शहनाई 'माँ'।

सभी पराये हो जाते हैं,
होती नहीं पराई 'माँ'।

-कु. संस्कृती विनोद चौधरी
एम.ए. (राज्यशास्त्र) भाग-१

कृषी विकास में विज्ञान

राहुल वामनराव कुरवाडे, एम.ए. (राज्यशास्त्र) भाग-२

विज्ञान आज अनेक रूपों में मानव का संहारक है। चिकित्सा, शिक्षा यातायात, शुद्ध मनोरंजन हर क्षेत्र में आज विज्ञान ने क्रांतिकारी परिवर्तन ला दिये हैं। कृषि क्षेत्र तो विज्ञान की आज कर्मशाला ही बन बैठा है।

आज देश की जनसंख्या एक अरब को पार कर चुकी है। कृषि से ही हम अनेको खांद्यान्न जैसे गेहूँ, चावल, दालें, गन्ना, कपास आदि प्राप्त होता है परंतु आज विज्ञान के आभाव में इतनी बड़ी पूर्ति करना असंभव है।

आज विज्ञान में सामान्य कृषि का यांत्रिक कृषि में रुपांतरण कर दिया है जहाँ आज खेलों की जुताई ट्रैक्टर से होती है वहीं कटाई हेतु हार्वेस्टर यंत्र उपयोग में लाए जा रहे हैं। छोटे आकार की खेत हेतु भी आज अनेका नेक छोटे यंत्रों का निर्माण किया गया है।

कृषि क्षेत्र की सबसे बड़ी समस्या सिंचाई की रही है परंतु आज वैज्ञानिकों ने इस क्षेत्र में भी काफी सफलताएँ प्राप्त कर ली है। आज जगह-जगह नहरों का निर्माण किया जा रहा है। ट्यूबवेल खोदे जा रहे हैं। अनेक जगहों पर कुँओं एवम टँकों आदी का निर्माण किया जा रहा है। ताकिजब आवश्यकता हो पम्प द्वारा पानी प्राप्त किया जा सके।

सच तो यह है कि आज वैज्ञानिकों ने किसानों को मानसून की गुलामी से मुक्ति दिलायी है। विज्ञान से जहाँ किसानों को समृद्धि प्रदान की है। भारत में 'हरितक्रांति' का श्रेय विश्वास को ही जाता है।

कृषि के क्षेत्र को उत्पन्न बनाने हेतु आज विज्ञान ने अनेक संकरित बीजों का अविष्कार किया है। जो प्रतिकूल वातावरण में भी फलते-फूलते हैं। अनेक किटक नाशक दवाईयाँ खोजी हैं जो फसलों को सड़ने न देती है। अनेक रासायनिक उर्वरक खोजे हैं जो भरपूर पैदावार देने में सक्षम हैं। किसान संकरित बीजों के प्रयोग द्वारा उत्तम खाद द्वारा, सिंचाई के साधनों द्वारा आज वर्ष में सचमुच, रेगिस्तान को हरियाली में बदलने का श्रेय विज्ञान को है।

विज्ञान की कार्यशालाओं ने आज जहाँ कृषि क्षेत्र में महान् उंचाईयाँ प्रदान करने हेतु जगह-जगह बाँध बनाए है, वहीं फसल की सुरक्षा हेतु बसे बड़े गोदामों का निर्माण भी किया है। जहाँ से जब चाहे,

जहाँ चाहे अन्न की पूर्ति की जा सकती है।

कृषि के क्षेत्र में विज्ञान के अचूकपूर्ण योगदान को सदैव रखा खोज भारत कृषि प्रधान देश है। अगर देश की नवयुवक परम दायित्व का निर्वाह विज्ञान के आविष्कार सदैव उसके सहायक हैं, वे चाहे तो इन अविष्कार उपयोग कर स्वयम् भी समृद्ध हो सकता है एवम् राष्ट्र की उन्नति हेतु सहायक कर सकता है।

■ ■ ■

आज की सच्चाई

कोई टोपी तो कोई अपनी पगड़ी बेच देता है मिले अगर भाव अच्छा तो कुर्सी बेच देता है तवायफ फिर भी अच्छी है कि वो सीमित है कोठे तक पुलिस वाला तो चौराहे पे वर्दी बेच देता है। जला दी जाती है अवसर ससुराल में वह बेटी जिस बेटी की खातिर बाप अपना सबकुछ बेच देता है। जान दे दी वतन पर जिन बेनाम शहीदों ने एक आदमखोर नेता इस वतन को बेच देता है।

- कु.वेदांती गोपाल भाकरे
बी.कॉम.भाग-२

मैं तुझे फिर मिलूँगा

मैं तुझे फिर मिलूँगा,
कहाँ कैसे पता नहीं।

शायद तेरी कल्पनाओं की प्रेरणा बन
तेरे मन में उतरूँगा,
या तेरे मस्तक पर एक रहस्यमयी लकीर
बन खामोश तुझे देखता रहूँगा।

मैं तुझे फिर मिलूँगा,
कहाँ कैसे पता नहीं।

या सूरज की लौ बनकर
तेरे रंगों में घुलता रहूँगा,
या रंगों की बाहों में बैठकर
तेरे चेहरे पर बिथ जाऊँगा।

मैं तुझे फिर मिलूँगा,
कहाँ कैसे पता नहीं।

या फिर चश्मा बना
जैसे झरने से पानी उड़ता है।
मैं पानी की बूँदें तेरे बदन पर मलूँगा,
और एक शीतल अहसास बन कर
तेरे सीने से लगूँगा।

मैं और तो कुछ नहीं जानता,
पर इतना जानता हूँ,
कि वक्त जो भी करेगा।
यह जनम तेरे साथ चलेगा।

यह जिस्म खत्म होता है,
तो सब कुछ खत्म हो जाता है,
पर यार्दों के धागे,
कायनात के लम्हों की तरह होते हैं,
मैं उन लम्हों को चुनूँगा,
उन धागों को समेट लूँगा।

मैं तुझे फिर मिलूँगा कहाँ कैसे पता नहीं
मैं तुझे फिर मिलूँगा !!

- मोहित निळकंठराव मोहोड

बी.ए. भाग-१

दोस्त

साथ-साथ जो खेलते बचपन में वो सब दोस्त अब थकने लगे हैं।
किसका पेट निकल आया किसी के बाल पकने लगे हैं।

सब पर भारी जिम्मेदारी है।
सबको छोटी-मोटी बिमारी है।
दिन भर जो भागते दौड़ते थे।
ओ अब चलते-चलते भी रुकने लगे हैं।
उफ क्या क्याम है।
सब दोस्त थकने लगे हैं।

किसी को लोन कि फिक्र है।
कही हेल्थ टेस्ट का जिक्र है।
फुर्सत कि सबको कमी है।
आँखों में अजिबसी नमी है।

कल जो प्यार के खत लिखते थे
आज बिमा के फार्म भरने लगे हैं।
उफ क्या क्यामत है सब दोस्त
थकने लगे हैं।

देखकर सारी पुरानी तकलीफे
आज जी भर आता है।
क्या अजीब शौक है ये
वक्त भी किस तरह ये
गुजर आता है, कल का जवान
दोस्त मेरा, आज अधेड नजर आता है।

कल के ख्वाब सजाते थे
जो कभी आज गुजरे दिनों में
खोने लगे हैं।

उफ क्या क्यामत है
सब दोस्त थकने लगे हैं।

-धिरज अशोक धर्मळि
बी.ए. भाग-१

आंतरराष्ट्रीय योगादिवसाच्या निमित्ताने योगासन करताना राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक

राष्ट्रीय सेवा योजना

आरतीय महाविद्यालय, सोशम

आरतीय महाविद्यालय, सोशम

कोव्हिड १९ चा प्रादुर्भाव होऊ नये म्हणून 'स्टे होम स्टे सेफ' चा संदेश देताना राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक.

STAY HOME SAFE

राक्षा

सुरक्षित

राक्षा

विरुद्ध

विरुद्ध

कारोना

कारोना

राक्षस

राक्षस

राक्षस

राष्ट्रीय सेवा योजना

आरतीय महाविद्यालय, सोशम

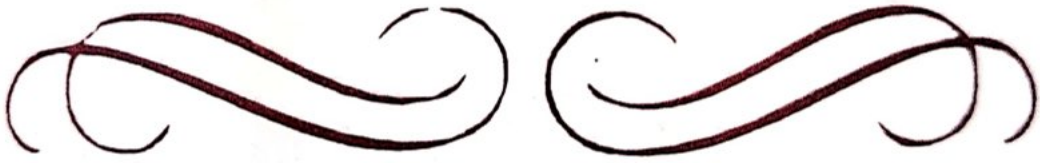
आरतीय महाविद्यालय, सोशम

इंअली विभाग

Modernism

Ku. Achal Ruprao Tayde, B.Com. III

We know the meaning of this word modernism means modern lifestyle which forgotten the Hindu Culture and lifestyle of ancient people. So Modernism is the vast concept. In the present situation Human behaviour and culture and lifestyle are totally depend upon the modernism. There were many things around us are changed because of modernism.

In ancient time human beings followed the culture and rule without any hesitation and celebrated all festival in traditional method. And they can live in simple way. In that old days, old time people survive their all needs with limited resources there was no scope for education in the time. So some

people were illiterate. And they can believe in superstition. All people faith in God. But when days are goes out there were many changed are seen by people to survive their lifestyle in modern way.

Modernism is the concept which is changed our lifestyle and many other things which is around us because of human beings.

In modern/present days all people are well educate and have more knowledge of all things, smart and self-sufficient in nature. They are not depend upon any other and do not care of other persons. All people can

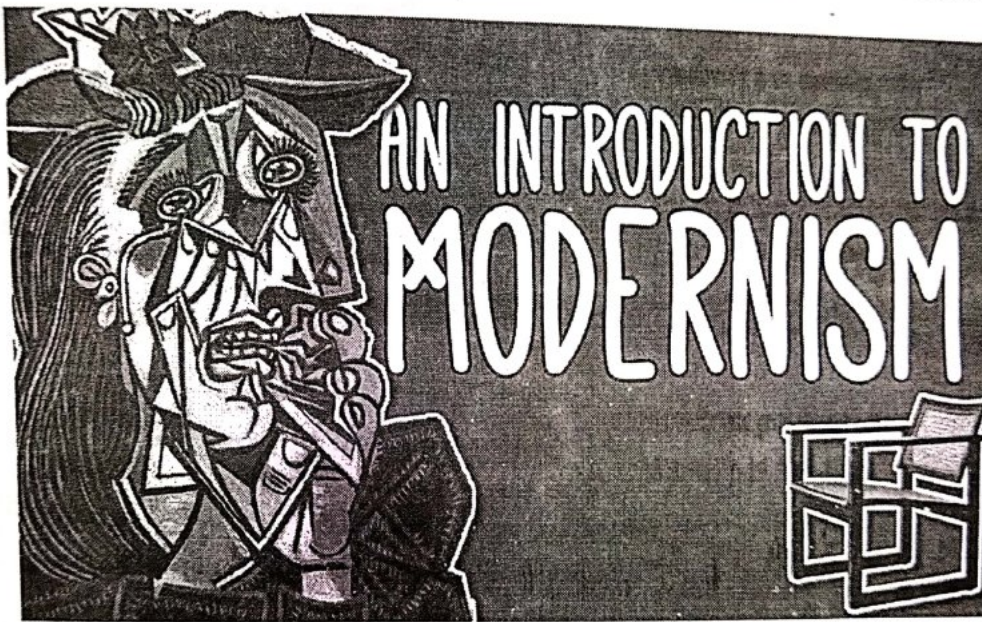
do work for earning money to satisfy the wants I consumption. 'Because of modernism people have get two things which are- (1) Freedom in free thinking (2) Materialism in their life.' Because of two things people are well developed their free mind and they do whatever they want. They does not believe/faith in superstition. They believe in scientific nature. All traditional culture are spoiled and convert into modern culture, habits, needs & lifestyle. Because of modernism women also well edu-

cated and face any problem without any hesitation and work can do equal to men. All people live in free mind without any burden.,

All people busy in their work & they

have no time for nature, social work. Countable people which is love & attract towards materialism nature. In modern days people are lazy because of materialism lifestyle.

Because of modernisation we can create a new ideas & policies for growing the beautiful development and progress of world. We can help the Government for the development of world. And give finance support to the poor people.

Being Alive

The moment flows like molten sapphire deep blue silences.
No earth below no sky above
The rusting branches and leaves are saying only you are here only me.
My Breath and my heartbeats
Such depth such solitude and me only me
I know believe I exist.
When clouds are of pain loom in the sky,
When a shadow of sadness flickers fly,
when a tear finds its way to the eye
When the fear keeps the loneliness alive.
I try and console my heart
Why it is that you cry ? I ask
this is only what life insparts
These deep silences within,
Have been handed to all my time.
Everyon's share has little sunshine.
No need of water in your eyes.
Every moment can be a new life.
Why do you let them pass you by
heart, why is that you cry?
If you are carring your restless in your heart your alive
If you are carring the lightining of
dreams in your eyes, you are alive
like a gust of mind, learn to live free
learn to flow like wave that makes a sea.
Let your arm's be wide open to every moment you meet.
May every moment gift you a new sight to great
If you are carring your wonder in your eyes you are alive.

God and The Soldier
All men adore
In time of trouble
And no more;
for when war is over
And all things righted
God is neglected
The old soldier slighted.

Ku. Anisha Rajkumar Ingle
B.Com. III

Mother is Lifeline

Mother is our lifeline,
Respect her everytime.

Life is incomplete without her,
Never ever dare to lost her.
She is the only key to success,
Some are so unfortunate to see her face.
She never think about her rest,
To make her child's life best.

Mother is our lifeline,
Respect her everytime.

She is a precious gift of god,
She loves us a lot.
She is the treasure of life,
From her we learn time to time.

Mother is our lifeline,
Respect her everytime.

It's impossible to compare her with anyone,
She alone can fight for us with everyone.
Be polite, Be humble, Be caring to her,
Lt's pledge never to hurt her.

Mother is our lifeline,
Respect her everytime.

- Ku. Astha Ravindra Mohod
B.Com. II

Problems of Indian farmers

Ku. Tanvi Satishrao Farkade, B.Sc. II

India is an agricultural country. Nearly 70% of the population engaged in agriculture. There is ample land in India. There is bright sunshine to fertilize the soil. There are rains to help the growth of the crops. There are rivers and streams to supply water to the fields. Bullocks and buffaloes are there to draw the plough. There is enough manpower to get the maximum field from the land. Yet the Indian farmer is poor. He has many problems before him.

India presents a paradise of poverty in the land of plenty. The Indian farmer cannot get the bare necessities of life. He is in debt. He is superstitious. For him, old is always gold. He does not change with the times. He spends about six months in doing nothing. Till it rains, he has nothing to do. His crops suffer if the rains are untimely. He is uneducated. He does not use modern means and methods of cultivation. Sometimes he has no money to buy seeds, manures and fertilizers. He cannot pay the cess for the water for dams. He cannot save his crops from floods and droughts. He is at the mercy of the money

lender. The money lender exploits him.

The Indian farmer must get proper guidance and help. He is a ploughman. He cultivates land by the age old plough. He must use tractor. A tractor man will get better crops than the plough man. He must know the importance of rotation of crops. He should try to get different crops year. He should get the best yield by intensive or extensive farming. There should be co-operative societies to help the farmers.

Farmers are the sons of the soil. They should have no problems. When we solve the problems of the farmers, the problems of India will be solved. Indian farmers need help and support.

■ ■ ■

My Best Valentine

In the depth of my heart
I had made you art
You are the only one
Who makes me so smart?
If you weren't there
I couldn't reach so high
If you weren't there
I would not survive
I know that "you and me"
Are made for each other
I am very glad that
My future is so divine
Because I know
"Oh My Dear MOTHER"
You are my best valentine
"My Best Valentine"

- Ku. Swati Ramesh Rao Padole
B.A. III

Mother

Love always unconditionally
She teaches many
Lessons of life beautifully..!
"A Mother"

Cares always endlessly
She sacrifices selflessly!!
"A Mother"

Wishes the best things
Of the heartily
She provides all her love always so happily!!
"A Mother"

Is a reflection of God undoubtedly!!

- Ku. Vaishanvi Vinodrao Gudadhe
B.A. II

Life Understand it

The most selfish one letter word "I" avoid it.
The most satisfying two letter word "WE" letter use it.
The most damaging three letter word "EGO" quit it.
The most pleasing four letter word "LOVE" value it.
The most friendly five letter word "SMILE" keep it.
The most spreading six letter word "RUMOUR" ignore it.
The most admissible seven letter word "SUCCESS" achieve it.
The most harmful eight letter word "JEALOUSY" distance it.
The most powerful nine letter word "KNOWLEDGE" acquire it.
The most fortunate ten letter word "CONFIDENCE" have it.

- Ku. Vaishnavi Ravindra Pawar
B.Sc. I

Life

Life comes with no guarantee
No time out, no second chance
You just have to live life to the fullest;
Laugh as much as you can spend
All your money
Tell someone what they mean to you
Tell someone to speak out and
dance in the pouring rain
Hold someone's hand
Comfort a friend, pig out
Fall asleep watching the sun come up
Stay up the late, be the flirt
Smile until your face hurts
Don't be afraid to take chances or fall in love
And most of the live in the moment because when you
Look back someday knowing you have no requests
It going to be what makes you smile

Ku. Vedanti Dipak Uike
B.Com. III

Fundamental Rights or Democracy in India

Gaurav Diliprao Bijawe, B.Com. I

Our Indian constitution give the right of democratic to all human being. Indian constitution Part 3 Article 12 to 35 give the special right of equity, freedom, exploitation, religion, educational right, certain law, constitutional remedy etc.

Our Indian constitution provide us total democracy in the Part of 3 so our constitution is a greatest book to protect all human being as well as life on the earth.

Article 12 to 13-

This article provide the general idea of democracy. Our Indian constitution give the definition of fundamental right in article 12 and article 13 give the fundamental rights of derogation.

Article 14 to 18-

Give the right of equality under this article, every human being is equal. We never prohibit of caste, Sex, Place of birth, Religion etc. Every human being is equal.

Article 19 to 22-

Under this article we provide the right of freedom like that freedom of speech, right of education, right of writing and protect against arrest and detention in certain cases. Article 21 A is the most important to us this article give the right of education to all human being.

Article 23 to 24-

Under this article the Indian constitution provide the right of exploitation like a prohibition of human trafficking, labour of child and prohibition of children in the factory.

Article 25 to 28-

Under this article our Indian constitution give right to freedom of religion. We freely professional as a practise up propagation, religious affairs.

Article 29 to 30-

Under this article our Indian constitution provide a culture and educational rights like that article 29 belong to minorities article 30 right to minorities article 31 is repealed.

Article 31 A to 31 D-

Certain low Indian constitutional repealed article 31 but under this article make subclass like that 31 A

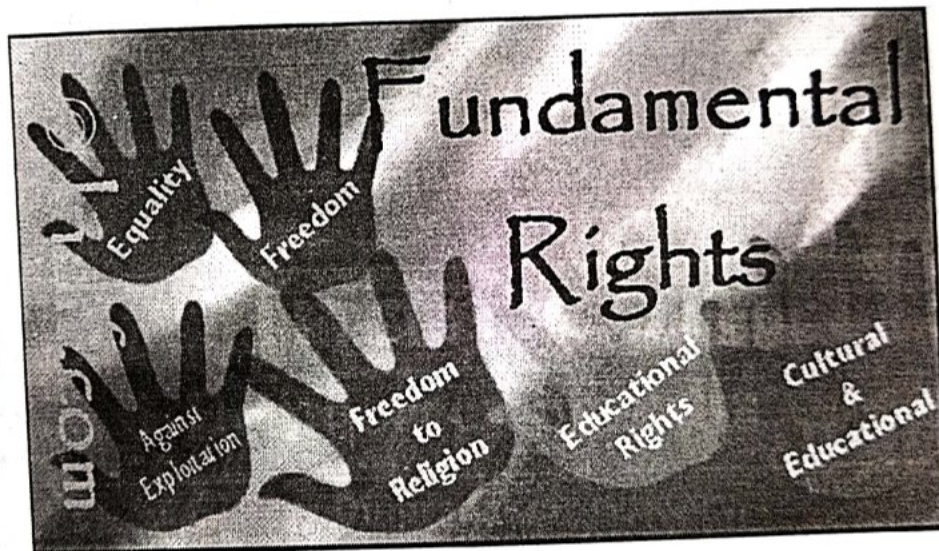
saving of law providing for acquisition of states 31 B validation of certain act 31 C saving of law giving effect to certain directive principle 31D repealed.

Article 32 to 35-

Under this article

Indian constitution provide us right to constitutional remedy. Article 32 remedies for enforcement of right conferred Article 32A is repealed. Article 343 power of parliament. Article 34 restriction on right conferred by this part. Article 35 Legislation to give effect to the provisions of this part.

Indian constitution part 3 is a heart of Indian constitution Article 12 to 35 is most important in our life.

Smile

Smile is sign of friendship
Smile shows feeling of heart
Smile is the gift of god
Smile is the mirror of heart
Smile opens door of frinedship
Smile is the sigh of love
Smile is secret of health

Ku. Dhanshri J. Jadhao

B.Com. I

Terrorism

Millions have died
Millons have been spent
It is the worst phenomenon of this life
It is a horrible dream screeching, bleeding
The very picture seems a tremendous crime
It is a dreaoful sign that books beautiful life
to fight against terrorism.

Nikhil Pradiprao Pande

B.A. I

Life

Life is so short,
Be happy and live happy
Life is so beutiful,
Let us enjoy it.
Life is God gifted
Let us accept it.

May cricumstances come
But pray to the lord
To give the strength
To over come it
Life is so short...
Enjoy it.

Keep faith in lord
He will help you
Don't be upset
He is with you
Pray in his holy feet
To bless and make us
As per his wish
Life is so short...
Enjoy it.

Ku. Shewanti Mannulal Dhurve

B.Sc.III

Women Empowerment

Ku. Priti Mahadeo Patankar, B.A. I

Women empowerment is empowering to women to take their own decisions for their personal dependent. Empowering women is to make them independent in all aspects by leaving all the social and family limitations. It is to bring equity in the society for both male and female in all areas. Women empowerment is very necessary to make the bright future of the family society and country. Women needs fresh and capable enviroment so that they can take own rights decisions in every area whether for themself, family society or country. In order to make the country fully developed country women empowerment is an essential tools to get the goal of development.

According to the provisions the constitutions of the India. It is a legal point to grant equality to women in the society in all spheres just like male. The department of women and child development functions well in this field for the proper development of the women are given top place in all in India from the ancient time however they were not given empowerment participate in all areas.

There are many formulation strategies and process started by the government of India in order to bring women into the mainstream of development. Women constitute half population of whole country's population and need to be independent in every area for the hoslistic development of women.

India is a very famous country known for its culture

heritage, traditional , civilization religion and ancient time as male chourvinistic nation. Women are given first priority in India however on the other hand they were badly treated in family and society. They were limited only for the houshold chores or understand the responsibility of home and family member . They were kept totally unaware of their rights and own development.

People in India used to say this county as "Bharat Mata" however never relized the true meaning of it. Bhart Mata means a mother of every Indian whom we have to save always.

Women constiture half power of the country. So in country, women empowerment is very necessary. It is empowring women to understand their rights to be independent in every area from their proper growth and development. Women give birth to the baby means future of the nation so only can better invole in making the bright future of the nation through the proper growth and development of the children. Women need to be empowrered of treating as a helpless victim of male chauvinsim.

The most fomous saying said Pandit Jawaherla Nehru is to awaken the people, it is the women wh must be awkened. once she is on the move the nation movers the village moves the family moves."

Youth of India

Akshay S. Deshpande, B.Sc. III

Youth are an integral part of a nation. A nation that has energetic, curious and hard working youth and is able to provide them ample opportunity to work and grow builds a strong base for its own development.

Around 65% of the Indian population consists of youth. There have been numerous talented and hard working youth in our country that has made the nation proud. The young generation in India is enthusiastic and keen on learning new things. Be it in the field of science technology or sports the youth of our country excels in the every field.

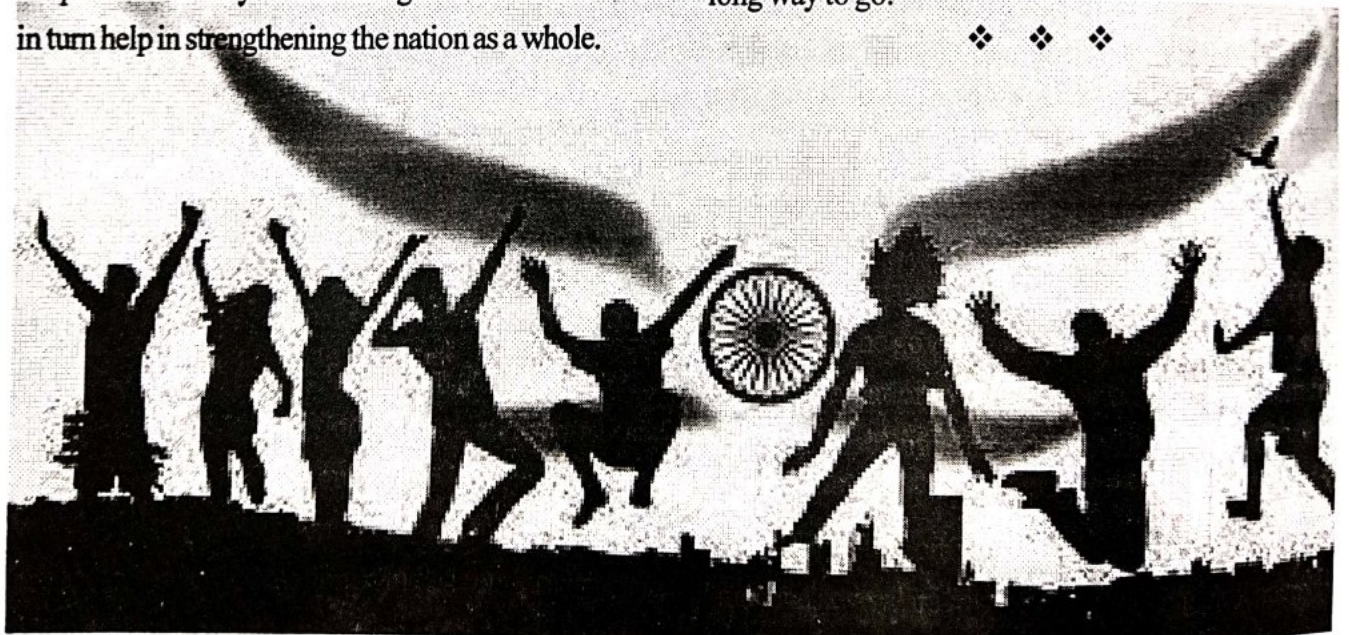
The government of India also aims at youth led development. Youth must play an active role in the growth and development of the country rather than being at the receiving end. In order to encourage and empower the young minds the government of the country has launched the National youth policy. This is aimed at channelizing the potential of the youth in the right direction that would in turn help in strengthening the nation as a whole.

Several education programs have also been launched to ensure that every child in the country gets education. The government of India does not make gender discrimination with the country the government has launched the "Beti Bahao, Beti Padhao Program"

The department of youth Affairs is also actively involved in the empowerment of the youth. It has launched several initiatives for enhancing the leadership qualities and other skills of the youth in the country.

When the youth of the country will make complete use of their skills and potential the nation would certainly grow and develop and shall be recognized world wide.

A nation that focuses on its youth and empowers them by way of different initiatives and programs is moving in the right direction. India is working towards building strong and intelligent youth However, we still have a long way to go.

Powerful Relationship

Bhushan Mahendra Khadse, B.Com. I

Some like golden ships, Some like silver ships but I like friendship. Friendship, what a wonderful world it is ! Nochalas Garimald calls a friend a heavenly gift and the most trustworthy treasure of course, he refers to a true and good friend.

I think when god make this world, he might have thought that the people on this earth should be happy. So he made friends. Next to one's parents, brothers and sisters, friends are a great source of encouragement and support life's journey become easy and pleasant in the loving company of good friends, doing something with a friend multiplies the enjoyment of a particular experiment. Voltair said that friendship is the marriage of souls . It is like a soul with two bodies.

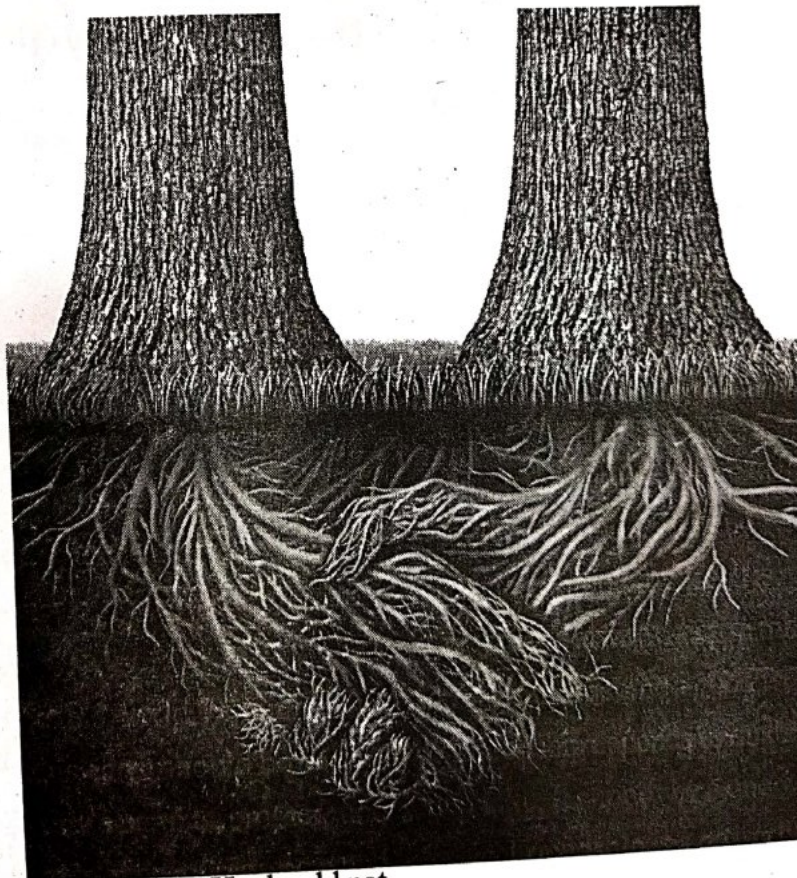
But in today's competitive world it is difficult to find a good and true friend. Good things are rare and so is friendship. Hence one should have a good eye to differentiate between a true friend and a companion. The friend we choose should be faithful so that we can trust him for anything. He should keep those things secret which are secret for us and give honest advice at the right time, even though it may hurt us. He should not

critize behind our backs. Nowadays it is found that selfishness is a great obstacle in forming true friendship. So we should choose a friend who can be trusted. It is difficult to get good friends. It is more difficult to keep them. One should always keep in mind that to get a good friend one should become a good friend of others. The relation of friendship depends upon the cardinal principle of give and take. It cannot be a one way traffic.

Friendship is a powerful relationship that can reduce the difference between the poor and the rich. It can change rivals into companions. The application of true friendship can bring the whole together and help greatly in maintaining world peace knowing this, Mahatma Gandhi put an international view about friendship.

My goal is friendship with the whole world and I can combine greatest love and greatest opposition to wrong. I would like to be a host of Gandhiji's world where every one is a friend of every one else.

Wouldn't you also like to be a part of it ?

perspective

One day a father took his son to a trip to the country with his family to show him how poor people can be.

They spent a day and a night in the form of a very poor family.

When they got back from their trip the father asked his son, "How was the trip?"

"Very good dad!"

"Did you see how poor people can be?" the father asked.

"yeah!"

"and what did you learn?"

The son answered, "I saw that we have a dog at home and they have four. We have a pool that reaches the middle of the garden and they have the stars. Our patio reaches to the front yard, they have the whole horizon"

Further his son added,

"Thanks dad, for showing me how poor we are. Isn't it true that all depends on the way you look at things if you have loving friends, good family health, good humour and positive attitude towards life you have got everything."

-Ku. Mayuri Motilal Wankhade
B.Com.-II

What is a friend?

A friend is like a candle
Who shows us right path even in dark.
A friend is like a locker
Where we can keep our secrets.
A friend is like a map
Who helps us to find the right way.
A friend is like a book
Who gives us knowledge about life.

-Ku. Roshani Keshorao Dange
B.Com.-II

College Cricket

Playground => Bhartiya Mahavidyalaya
Umpire => Sant Gadge Baba University,
Amravati
Batsman => Student
Commentators => mark sheets
Expert comments => classmates / friends
Spectators => helpless guardians
Scares => exam
Sixer => distinction
Four => first class
Baller => questions from optional topics
Yorker => compulsory questions
Clean bowled => failed
Run out => 39 out of 100 marks
Follow on => ATKT
LBW => less than 45%
Wide ball => questions out of syllabus
Full toss => passes the examination
Bonus run => copying
Third umpire => results withheld
OH! It's no ball => passes in Marathi and English but failed in 200
Throughout => play cricket for peace and unity

- Ku. Samiksha Laxman Mahure
B.Com. II

Friendship

Friendship is a sky and you take off in this sky
for making lovely relation.
Friendship is a flower and you take honey from
this flower for making you sweet smile.
Friendship is like heart and you are
just like hear beat.
I make some dreams only for you and me.

- Ku. Janhavi Rajendra Kale
B.Com. II

Beauty of Rainy Season

Ku. Sakshi Rajesh Rane, B.Com. I

“The rain in the burning heat of summer is the Blessings of God”

Time, it was being realized that rain is not just a water, rather it is a big relief and the great blessings god Jesus Almighty in the buring heat of summer.

I didn't know why but i still wanting to enjoy . The rain as if, if woult rain because I'm saying. I shunt off my eyes and my thoughts and just went into the rain as a small child is gaining without mattering worldly things.

“He sent rain on the just and the unjust”

(New Testament)

Suddenly, millions & millions of water drops fell on me. I was smiling and I don't thing anything else. This moment brought a smile on my face that day. All the heat was gone and I was thanking god for this blessings with the feeling of gratitude. It was like earth and my heart was thirsty for water, flowers and buds were waiting for

many seasons to came and to bloom.

“The daily Shower's rejoice the thirsty earth & blessings the flowery buds” (Prior)

“Rain shower's my spirit & water my soul”ve experienced many other rain before in my life but it was something special as it came in the need of an hour. It was most memorable day for me that I was able to enjoy.

At the end I conclude my article by saying that the rain is grace. Rain gives new life to the atmosphere. It is most Beautiful and well known phenomenon of nature. It can enhance any person and is able to make many people admit that it is a great blessing God Bestowed upon mankind.

“A thing of Beauty is a Joy forever” (John Keats)

Violence Against Women

Kartik Haribhauji Adhau, B.Sc. III

All observations on the violence against women in India shows that Indian society does not have a well defined uniform attitude towards women. Though India shed the shackles of slavery long ago, still women in our country continue to be helpless victim of male supremacy. In almost every field of our social life, They are treated as inferior beings. We may shout about constitutional equality between men and women, but the bitter reality is that we shall have to go a long way before

women will find an equal safe and honourable place in our society. Ours is undoubtedly a male - dominated society founded on the subjugation of women. Even

women too feel safer and more comfortable to submit to the system meekly and accept a subordinate role. A few soul, no doubt, do now and then stand up to fight against this unjust, but their isolated effort proves to be too ineffective to shatter the strong hold of male dominance

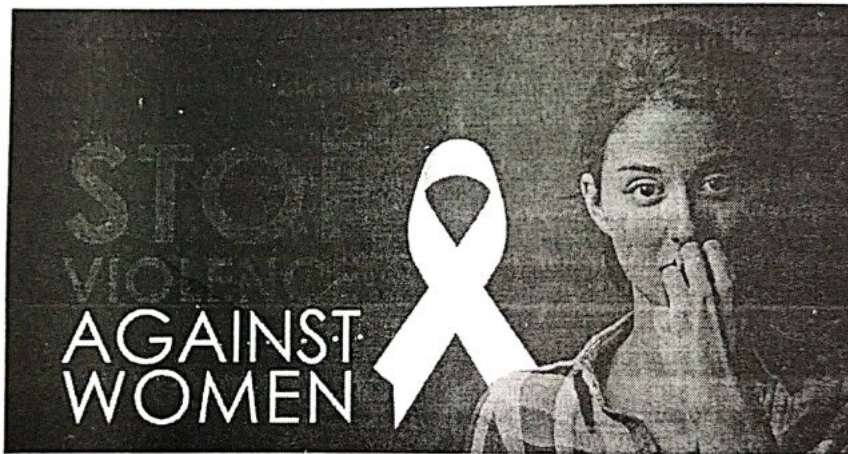
One of the most hideous aspects of our society is the dowry system. It is a complete phenomenon and there are several dimension to it. This system reduces a young girl to a saleable commodity and lowers her dignity. In case, she protest dowry, it exposes her to the risk of maltreatment after marriage. The Pity is that it is not just the illiterate and uncultured brute who mistreat

their wives for an inadequate dowry and demand expensive and unaffordable gifts from their in laws. Even a doctor, an engineer, or a Civil servant, who after selling himself to the highest bidder in the matrimonial market maltreat his wife. It is pity that in spite of the various anti-dowry measures, our government has not been able to control this malady.

No less an evil is the physical outrages on women we persist in our wretched belief that women are weak,

helpless creatures who need constant watching by their fathers, brothers, husband and sons at different stages of their life.

The incidents of chain snatching are increasing at various

places such as at temple, fairs, festivals, in crowded, public places and in the buses. Greed is not the only motive force behind the crimes against women. Sex hunger is also there. young girls are deceived on promises of a decent job or marriage and once a girl has fallen she is blackmailed into a life of vice. This is the story of the most of the women in the red-light areas of various cities. The tragedy is that it is often the close relatives of a women - an uncle an aunt, a family friend, whom the women look upon as her guardian and protector that lead her into the flesh trade.